

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ**

TÜRKİYE' NİN ULUSLARARASI GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ESER KARAKOÇ

Danışman: DOÇ. DR. LEVENT ÜRER

İstanbul-2008

ÖZ

Araştırma üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde güvenlik kavramı, güvenlik-tehdit ilişkisi ve güvenliğin ekonomik boyutları üzerinde durularak, güvenliğin ulusal ve uluslar arası boyutlarına değinilmiş, ayrıca güvenliğe yüklenen küresel ve bölgesel anlam ve önem bağlamında öne çıkan güvenlik amaçlı uluslararası kuruluşlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde strateji kavramı, stratejinin oluşum ve gelişim sürecinin değerlendirilmesi ile tarihsel arka planı incelenilerek, strateji ile bağlantılı olan politika kavramına yer verilmiş ve tabloyu tamamlayıcı jeopolitik ve jeostrateji kavram ve teorileri de tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye' nin uluslar arası güvenlik bağlamında politikaları ve stratejik konum ve yapılanması ile soğuk savaş ve sonrası güvenlik ve tehdit algılamaları değerlendirilerek, küresel ve bölgesel konumu yanında, güvenlik ile ilgili temel sorunları ve yapılanması ile kurumsal anlamda bağlantıları üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT

The research was arranged in three chapters. The first chapter focuses on the concept of security, connections between security and threat, economical dimensions of security –touching national and international dimensions- also it informs the readers about some international security organizations.

The second chapter deals with the concept of strategy –considering formation of strategy, the process in which it emerges and its the historical background- some geopolitical and geostrategical theories have been also studied.

The third chapter I have studied Turkey’s politics in the international security, its strategical potential, its perceptions of security-threat after the Cold War. Lastly have I emphasized its basic problems about security.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	3
1. GÜVENLİK.....	3
1.1. Güvenlik Kavramı.....	3
1.2. Güvenliğin Ana Boyutları.....	5
1.3. Güvenlik Ve Tehdit İlişkisi.....	6
1.4. Tehdidin Çeşitlenmesi.....	10
1.5. Uluslararası Sistemde Güvenlik Anlayışı.....	12
1.6. Ulusal Güvenlik Kavramı.....	13

1.7. Soğuk Savaştan Günümüze Güvenlik Anlayışı ve Ulusalçılık Kavramı.....	15
1.8. Ulusal Güç Ve Ulusal Çıkar Algılaması.....	21
1.9. Yasal Ve Kurumsal Çerçeve.....	24
1.10. Küreselleşme ve Güvenlik.....	26
1.11. Küresel Değişimler Sonucu Güvenliğe Yüklenen Anlam.....	30
1.12. Ekonomi ve Güvenlik.....	33
1.13. Güvenlik Amaçlı Uluslar Arası Kuruluşlar.....	37
1.13.1 Birleşmiş Milletler.....	37
1.13.2. NATO.....	41
1.13.3. AGİT.....	46
2. BÖLÜM.....	50
2. STRATEJİ.....	50
2.1. Strateji Kavramı.....	50
2.2. Tarihsel Arka Plan.....	51
2.3. Stratejik Eylem.....	53
2.4. Stratejinin Gruplandırılması.....	54
2.5. Politika Ve Dış Politika Kavramları.....	56
2.6. Jeopolitik.....	58

2.6.1. Jeopolitiğin Doğuşu.....	59
2.6.2. Jeopolitikte Kavram ve Teoriler.....	62
2.6.2.1. Kenar Kuşak Teorisi (Rimland).....	63
2.6.2.2. Hava Savaşı Teorileri.....	63
2.6.2.3. Deniz Hâkimiyeti Teorisi.....	64
2.6.2.4. Kara Hâkimiyeti Teorisi.....	64
2.7. Jeostrateji.....	65
3. BÖLÜM.....	68
3. ULUSLARARASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE.....	68
3.1. Türkiye' nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu.....	68
3.2. Soğuk Savaş ve Sonrası ile Türkiye ve Küreselleşme.....	75
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik-Tehdit Algılamaları ve Türkiye.....	80
3.4. Türkiye ve Stratejik Bağlantıları.....	82
3.5. Türkiye' nin Bölgesel Anlamda Önemi.....	87
3.6. Türkiye'nin Küresel ve Bölgesel Rolü İle Güvenlik Sistemi İle İlgili Temel Sorunları.....	92
3.7. Türkiye' nin Kurumsal Anlamda Güvenlik, Savunma ve Stratejik Yapılanması.....	99

SONUÇ.....108

KAYNAKÇA.....112

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik Ve Savunma Komisyonu
BM	Birleşmiş Milletler
ECO	Economic Cooperation Organization (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)
DAET	Doğu Akdeniz Ekonomi Topluluğu
IMF	International Money Fone (Uluslararası Para Fonu)
ISAF	İnternational Security And Addtion Force (Uluslar Arası Güvenlik ve Destek Gücü)
KET	Kafkasya Ekonomik Topluluğu
KEİB	Karadeniz Ekonomik İş Birliği
KİS	Kitle İmha Silahları
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	None Governmant Organization (Hükümet Dışı Örgütlenmeler)
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD	Uluslar Arası Adalet Divanı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
WB	World Bank (Dünya Bankası)
WTO	World Tread Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
YDD	Yeni Dünya Düzeni
BAB	Batı Avrupa Birliği

GİRİŞ

İnsanoğlunun, var olduğundan beri genel anlamda öncelikli amacının hayatta kalmak olduğunu söyleyebiliriz. Doğal olarak bu ilk amacı sağladıktan sonra gücü arayacaktır, huzuru arayacaktır. Bu amaç söz konusu olduğunda karşımıza bir takım ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçların başında da “güvenlik” gelir.

İnsandan bahsederken, onun zamanla bir araya gelerek ortak değerler altında toplanması ile meydana gelen devletler ve aralarındaki ilişkileri incelediğimizde, kökü insan olduğundan karakteristik özellikleri ve davranışları da insan doğası ile uyumaktadır. İnsanoğluna bakacak olursak hayatının büyük ölçüde çıkar ilişkileri üzerine kurulmuş olduğunu görürüz. Günlük yaşamında bile kurmuş olduğu ilişkilerde duruma göre her ne kadar bir samimiyet görülse de, derinlerde yatan asıl düşünce; hayatını sürdürebilmek ve bunu yaparken de mümkün olduğunca istediğini alabilmektir. İşte bu amaçlar doğrultusunda insan hayata dair kendine bir yol çizer. Bu yolda ilerlerken, uzun ya da kısa vadeli amaçları doğrultusunda bu amaçları gerçekleştirmek düşüncesi ile kendine çeşitli yöntemler belirler. İşte bu yöntemlere “strateji” diyebiliriz.

Devletler de tıpkı insanlar gibi öncelikle hayatta kalmak ve toprak bütünlüğünü korumak için uğraş verirler. İçten veya dıştan gelen ya da gelebilecek olan güvenliğe yönelik tehditlere karşı bir takım stratejiler üretirler. Bu güvenlik stratejileri devletin; jeopolitik ve jeostratejik yapısına, ekonomik temeline, nüfusuna ve algılanan tehdiye göre değişiklik gösterebilir. Kimi araçlar farklı olsa da amaç genellikle aynıdır; öncelikle mevcut tehditleri bertaraf ederek ve yakın tehditlere karşı da önleyici tedbirlerle toprak bütünlüğünü bozmadan devleti ayakta tutabilmek ve bunu sağladıktan sonra vatandaşına huzurlu ve güven içinde bir yaşam sunabilmektir.

Devletler bu temel gayeleri için yöntemler üretirken, diğer bir deyişle stratejiler geliştirirken coğrafi konumu ile birlikte ekonomik ve nüfus yapısını bunlarla birlikte, sosyo-kültürel fotoğrafını çok iyi tahlil etmelidir. Geçmiş unutulmadan yapılan hatalardan ders çıkarılmalı, başarılarından örnekler alınmalıdır.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasında, yukarıda önemine değindiğim güvenliğin ana boyutları ile güvenlik ve tehdit ilişkisi ve bu bağlamda çıkar ilişkilerine

dayanan uluslararası alanda güvenlik ve tehdit ilişkisi arasında kalan ince çizgiden, ülkelerin bütünlüklerini kaybetmeden nasıl yürümelere gerektiği, bunu yaparken jeostratejik konumlarının ne kadar önemli olduğu ve özellikle güvenlikle ilgili strateji geliştirmede jeostratejik konumların mutlaka değerlendirilmesi gerekliliğine değinilmiştir. İçinde bulunduğumuz küresel şartların acımasız olduğu, hata ve kararsızlık götürmeyen bir kurtlar sofrası olduğu açıktır. Özellikle ülkemizin içinde bulunmuş olduğu jeostratejik açıdan çok büyük öneme sahip bölgedeki devletlerin gerek stratejik konumları, gerekse ekonomik yönden sahip oldukları zenginliklerden dolayı her an tehdit altında oldukları ve üzerlerinde gizli ya da açık oyunların oynanmış olduğunun farkına varılması gerektiği çalışmamızda vurgulanmıştır. Ayrıca ülkemizin içinde bulunduğu bölge ve yapısından dolayı iç ve dış politikalarını planlar ve gerçekleştirirken birçok devletten daha dikkatli ve daha ince hesaplar yapması gerekliliği hatırlatılmıştır. İçinde bulunduğumuz bölge tüm güzellikleri ile aslında korunması ve devam ettirilmesi gereken bir olgudur ama her güzel şeyin bir bedeli vardır. O bedel ise Türk milleti, için daima uyanık olma, cesur olma ve güçlü olma mecburiyetidir. Bu uyanıklık, cesaret ve güç bizde tamamı ile mevcuttur. Yapılması gereken ise bu gücün farkına varılarak gerektiğinde ülke bütünlüğü ve dünya barışı için kullanmak, bize sunulan bu nimet toprakların nasıl kazanıldığını asla unutmayarak sonuna kadar korumaktır.

1.BÖLÜM

GÜVENLİK

1.1.Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terimdir. Bu haliyle büyük ölçüde bir yaşamsal zorunluluk gibi değerlendirilebilmektedir. Çocuğun güvenliği, ailenin güvenliği, binanın güvenliği, şirketin güvenliği, devletin güvenliği türünden ele alındığında, bireysel ve toplumsal yaşamın her alanında ciddi bir güvenlik arayışı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir birey için güvenlik, çeşitli kademelerdeki endişe bütününe ifade etmektedir. Yakınlarının ve kendisinin canının güvende olması, mallarının güvende olması, bu güvenli durumun sürdürülmesi temel kaygı durumundadır. Bireyler, söz konusu endişeler çerçevesinde bir dizi önlem geliştirirler ve yaşamlarını da büyük ölçüde bu önlemler paketine göre şekillendirirler. Örneğin, insanoğlunun barınak sağlama, barınağı doğal afetlerden ya da "öteki"lerden koruma, barınak içindeki yaşamı sürdürmeye hizmet edecek donanımı ve malzemeyi sürekli kılma ve geliştirme türünden endişeleri, onun evriminin fitilini oluşturmamış mıdır? Yırtıcı hayvanlardan barınağını korumak için ateş yakan insandan, evini çokuluslu bir sigorta şirketine sigortalayan insanı birbirinden ayıran birçok şey olsa da, güvenlik arayışının bir farklılık yaratmadığı ileri sürülemez mi?¹

Yaygın olarak kabul edilen tanıma göre “güvenlik, devletin ve toplumların bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma yeteneğidir.” Küreselci ekoller, ulusalcı değil de uluslararası sorumlulukları ön plana çıkarmaktadır.²

Güvenlik ülkelerin var olma sorunudur. İnsanları, kurumları ve değerleri ile birlikte bir ülkenin gelecekte de mevcudiyetini sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir

¹ Beril DEDEOĞLU, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s.9

² Erol MÜTERCİMLER, “Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler”, M5 Savunma ve Strateji dergisi, Mayıs 2001, s.18

kavramdır.³

Güvenlik toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmeleri, güven içinde yaşam sürmeleri durumudur.⁴

“Herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlıksal bakımsal, gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam düzeyine; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılıkta ya da geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksul kaldığı başka durumlarda, güvenliğe hakkı vardır.”⁵

Genel güvenlik kavramı, devlete ve devletin korunmasına yönelik tehditleri, birinci öncelikli tehdit olmaktan çıkardı ve bunun yerini bireysel hak ve özgürlükler ile bireyin ihtiyaçlarına yönelik tehditler aldı. Eskiden beri var olan görüşlerin aksine, artık devlet, bireylere nazaran üstün ve öncelikli bir kuruluş değil, onların yaşamlarını iyileştirmek için var olan bir kuruluş olarak görülmeye başlandı. Bu da Fransız İhtilali esnasında şekillenen, geleneksel kuvvetli devlet anlayışı ile çelişmeye başladı.⁶

"Güvenlik" kavramını yeniden tanımlama çabası, son dönemlerde bu disiplin için bir endüstri haline gelmiştir. Bununla birlikte, bu gibi çabaların büyük bölümü güvenlik kavramının kendisiyle ilgili olmaktan çok, ulus devletlerin politika gündemlerinin yeniden tanımlanması ile ilgilidir.⁷

Güvenlik devletlerin takip ettikleri genel politika ve global stratejileri içinde, tipik bir ülke sınırları içinde enerji ihtiyacını temin eden güç santraline benzer. Güvenliği sadece askeri yönden ele almak mümkün değildir. Ekonomik, politik, psikolojik ve sosyolojik yönleri ile de güvenlik bir bütündür. Ulusal güvenlik kavramının, devletin sınırları içerisinde kalan bireyleri kapsayacak şekilde iç güvenliği

³ Nazım ALTINTAŞ, “Soğuk Savaşın Yaşayan Mirası Tehdit Değerlendirmesi”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Nisan 1998, s.6

⁴ Ali PÜSKÜLLÜOĞLU, Türkçe Sözlük, YKY, İstanbul, Ekim 1995, s.497

⁵ B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, md. 25

⁶ ALTINTAŞ, a.g.m., s.7

⁷ David A. BALDWIN, Güvenlik Kavramı, Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, ASAM Basım Evi, Ankara 2003, cilt.9, sayı.2, s.5

diğer yandan devlete karşı dışarıdan gelen tehlikelere yönelik dış güvenliği kapsadığı genel kabul görmektedir. Bununla beraber, ulusal güvenlik bir bütündür, bu ayırım daha çok güvenliğe yönelik tehditlerin kaynağını işaret etmektedir.⁸

1.2. Güvenliğin Ana Boyutları

Uluslararası sistemde güvenlik anlayışları farklı dönemlere göre farklı içerikler kazanmıştır ve her aktör tarafından da her zaman farklı biçimlerde ifade edilmiştir Çünkü her aktörü aynı yoğunlukta, aynı zaman aralığında ve aynı şiddette zarara uğratan bir tehdit mevcut olmamıştır. Bununla birlikte, tarih boyunca güvenlik endişesi hep var olmuş, her koşula göre tehdit kavramının içi yeniden doldurulmuştur. "Öteki"nden sakınmak, "öteki"nden korunmak, "öteki"yle rekabetten zarar görmemek ve hatta "öteki"nden üstün olmak tüm aktörlerin doğal davranışı olagelmıştır. Bu haliyle de, uluslararası alanda küresel bir güvenlik sisteminin var olduğundan söz etmek o kadar da kolay olmamaktadır. Sadece, farklı güvenlik anlayışları bulunan güçlü aktör gruplarının çıkarları ile karşılıklı bağımlı çıkarları bulunan aktörler arasında saptanmış genel kurallar söz konusudur. Bu nedenle de, farklı dış politika stratejileri ve güvenlik stratejileri hala üretilmekte ve uygulanmaktadır.⁹

"Güvenlik" kavramının tartışmalı olduğu kadar konjonktüre ve ideolojik tanımlara göre değiştiğini dikkate alarak bugün yeni güvenlik anlayışında dikkate alınması gereken dört ana boyutu şöyle sıralayabiliriz;¹⁰

İlk boyut, ulusal ekonomilerin ve uluslar aşırı sermaye hareketlerinin denetimidir. Soğuk savaşın Batı tarafında silah kullanılmadan ekonomik güçle kazanılması bu anlamda önem taşımaktadır.

İkinci boyut, psikolojik harp boyutudur. Bundan 200 yıl önce Napolyon 1802'de "dört düşman gazete savaşta yüz bin askerden daha etkilidir" demişti. Geçmişe göre kitle iletişim araçlarının ve yöntemlerinin her alana nüfuz ettiği bugün bu yargı daha büyük önem taşımaktadır. Günümüzde kitlelerin düşüncelerinin kontrolü,

⁸ M.H. CAŞİN, Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma, Doktora Tezi İstanbul 1993, s.14

⁹ DEDEOĞLU, a.g.e., s.55

¹⁰ Yavuz Gökbalp YILDIZ, Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, Der Yayınları, İstanbul 2001, s.49-55

yönlendirilmesi ve politikalara gönüllü “rıza”sının sağlanması için bilginin yönlendirilmesi ve yanlış bilgilendirme büyük önem taşımaktadır.

Üçüncü boyut, askeri alana ilişkindir. XXI. yüzyıla girerken dünya politikalarındaki hızlı değişimler bugüne kadar yerleşmiş dengeleri altüst etmiş, sınırların değiştiği, düzenleyici ve denetleyici güçlerin belirsizleştiği, çeşitli grupların devlet yapılarını zorladığı, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmaların hâkim olduğu bir ortam meydana gelmiştir. Yeni siyasi konjonktürde gelişmiş ülkeler güvenlik kavramına geçmişten farklı anlamlar yüklemişler, ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasını sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsam alanı genişlediği gibi, siyasi, ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler önem kazanmıştır.

Dördüncü boyut, ulusal güvenliği ve çıkarları savunma ve bölgesel ya da global alanda etkili olabilme açısından “birlikler, entegrasyonlar, ittifak sistemleri ve belirli hedeflere dayanan koalisyonlar” içinde yer almanın önemine ilişkindir. XXI. Yüzyılın ittifakları, ideolojik ve dogmatik temelden çok belirli hedeflere dayanan koalisyonlar şeklinde olacaktır. Yaşadığımız yüzyılda herhangi bir birlik, koalisyon ya da ittifak sistemi içinde yer almayan bir ülkenin tek başına kendi ulusal güvenliğini sağlaması zor olacaktır.

1.3. Güvenlik ve Tehdit İlişkisi

Eskiden evlerimizin kapıları açık yaşar, ağaçtan topladığımız meyveleri yer, çocuklarımız okula yürüyerek giderlerdi. Bu döneme ait güvenlik kaygılarının günümüz büyük kentlerinde esamesi okunmazken, açık kapıdan hırsız girebileceği, meyvenin hormonlu olup kanser yapabileceği ve okula servisle giden çocuğumuzun bir kazaya kurban gideceği türünden yeni, kaygılar ve tehditlerle bezenmiş yaşamaktayız

Ne biçimde olursa olsun, nasıl kullanılırsa kullanılsın bir biçimde güvenlik olgusundan söz edilebilmesi için;

a) varlığın koruması ve sürdürülmesi bakımlarından bir (ya da bir kaç) içsel tehdidin,

b) ve/veya dışsal bir (ya da bir kaç) tehdidin

c) ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir.¹¹

Tehdit güncel ya da geleceğe ait, ulusal, bölgesel ve global satıhta bulunabilir. Tehdidin niteliği, hedefi, kabiliyeti, kaynakları, zaman-yer unsurları, olası ortaya çıkış noktaları, iç ve dış araçları, sivil yaşam alanı içindeki konumu, provakatif yetenekleri ve ülke kabiliyeti bir cetvel altında tasnif edilir. Üst güvenlik hedefi olan anavatan güvenliğinden en alt güvenlik olan dolaylı çıkar alanımıza kadar olan spektrum üzerinde en geniş olasılık yaklaşımı ile birlikte karşılaştırılır. Tehdidin varlığını elimine etmek amacı değil, tehdidi öncelik ve reaksiyon sıralaması amacına uygun olarak tasnif etmek gerekmektedir.¹²

Dış tehdit değerlendirmesi yapılırken anavatan varlığı, uluslararası yapının koşulları, bölgesel güvenlik değişimleri ve stratejik öncelikler baz alınmalıdır. Dış tehdit değerlendirmesi dört kısım altında sınıflanmaktadır¹³ :

A Sınıfı Dış Tehditler: Genel olarak Türkiye'nin anavatan güvenliğini doğrudan hedef alan orta ve yüksek yoğunluklu savaş tehditlerini içermektedir.

B Sınıfı Dış Tehditler: Genel olarak düşük yoğunluklu savaş hali ve istikrarsızlık operasyonlarını hedef alan tehditleri içermektedir. Anavatan güvenliğini etkileyen, ancak toprak bütünlüğünü doğrudan hedef almayan tehditlerdir.

C Sınıfı Dış Tehditler: Genel olarak insan ve toplum yapısını sosyal ekonomik, psikolojik ve diğer etkenlerle bozmayı hedef alan tehditleri içermektedir. Anayasa ve demokrasinin güvenliğini etkileyen, ancak toprak bütünlüğünü doğrudan hedef almayan tehditlerdir. Ayrıca genel olarak A, B ve C sınıfı tehditleri doğrudan olmayan yöntemlerle içeren, tüm dolaylı tehditleri kasteden D Sınıfı Dış Tehditler de sayılmaktadır. . D sınıfı tehditler ise, genel olarak A, B, C, tehditleri doğrudan olmayan yöntemlerle içeren tüm dolaylı tehditleri içermektedir.

Devlet düzeyinde tehdit kavramı “bir kişi, grup veya devle tarafından bir

¹¹ DEDEOĞLU, a.g.e., s.10

¹² M. Faruk DEMİR, 21.yy' de Türkiye için Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti, Stratejik Öneriler Belgesi, Yüksek Strateji Belgesi, Ankara, s.76

¹³ DEMİR, a.g.e., s.76-77

ülkenin hayati öneme sahip ulusal değerlerine yönelik; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, psikolojik ve askeri olarak; niyet edilen, planlanan veya uygulanan, her türlü davranış ve eylemlerin bütünüdür” şeklinde tanımlanabilir.¹⁴

“Gelişmiş ülkelerin tehdit algılamaları diğer az gelişmiş ülkelere farklıdır ve genel olarak ulaştıkları refah seviyelerinin muhafazası ve bu seviyenin yükselmesi yönündeki her olumsuz yaklaşım ve engel, bu ülkeler için tehdit olarak algılanmaktadır.”¹⁵

Tehdit algılamasında esas olan ise aşağıdaki temel konulara karşı duyulan hassasiyet ile orantılı bir metodolojidir¹⁶:

- a) Uluslararası terörizmle mücadele.
- b) Saldırma amacı güden agresif politikayı engelleme.
- c) Tehlikeli silahların yaygınlaşmasını engelleme.
- d) Demokrasiyi yayma ve koruma.
- e) İnsan hak ve hürriyetleri ile global demokratik değerleri yayma ve koruma.
- f) Piyasa ekonomisini geliştirme ve yayma.
- g) Finansal istikrarı koruma.
- h) Refahı yaygınlaştırma ve artırma.
- ı) Çevre ve sağlık koşullarını iyileştirme ve koruma.
- j) Yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele.
- k) Göçler, nüfus ve mülteci hareketlerini kontrol.

Nicel ve niteliksel açıdan tehdidin gelişimi, bazı özellikleri itibarıyla tehdit

¹⁴ İstihbarat Desteginin Milli Güvenliğin Şekillenmesindeki Rolü, Milli Güvenlik Akademisi, Ankara, 2003, s.1

¹⁵ Yaşar BÜYKANIT, Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Açılış Konuşması, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, XIII

¹⁶ DEMİR, a.g.e., s.21

açısından alt gruplara ayırmak gereğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında tehditler yedi alt grupta sınıflanmaktadır:

- 1) Bölge ve devletten kaynaklanan tehditler.
- 2) Uluslar üstü gruplardan kaynaklanan tehditler.
- 3) Teknolojinin tehlikeli kullanımından kaynaklanan tehditler.
- 4) Güçsüzleşen yönetimlere sahip devletlerin edilgen tehditleri.
- 5) Saldırgan devletlerin yarattığı tehditler.
- 6) Birleşik amaçlı istihbarat alt ortaklıklarının yarattığı tehditler
- 7) Çevreye ve sağlığa saldırı amaçlı tehditler.

1986' da ise, NATO'da MC-299 adıyla bilinen dokümana göre formüle edilen yeni Milli Askeri Stratejik Konsept oluşturulmuştur. Bu yeni MASK belgesinde, benzer her dokümanda olduğu gibi önce "tehdit değerlendirme" yapılmakta ve dolayısıyla tehdidin nereden geldiği saptanmakta ve buna göre de "öncelikler" sıralanmaktadır. Tehdidin geliş yerine göre "iç ve dış tehdit" ayrımı yapılmakta ve "askeri güçlerin görev sahaları" ona göre belirlenmektedir. Ardından da "kuvvet hedefleri" yani, tehdiye karşı nerede, nasıl ve hangi kuvvetlerle karşı konulacağı saptanmaktadır. Kuvvet hedefleri 5 yıllık bir plan çerçevesinde ve her yıl yeniden gözden geçirilmek üzere hazırlanmaktadır.¹⁷

Güvenliği sağlamak, savaşa nedenlerini öngörebilmek ve bunları savaşa neden olmadan çözebilmekle mümkün olacaktır. Ülkeler arasında yaşanan sayısız sorunun çözümü için çeşitli bilim adamları oluşturulmuş ve çözümler üretilmektedir. Askeri, toplumsal, ekonomik, ekolojik ve siyasi tehditlerin belirlenmesi ulusal güvenliğin dinamik unsurlarını oluşturmaktadır.¹⁸

¹⁷ M.Ali BİRAND, Emret Komutanım, Milliyet Yayınları, 1986, s.355

¹⁸ Rana İZCİ, "Uluslar arası Güvenlik ve Çevre", Uluslararası politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar, Derleyen Faruk SÖNMEZOĞLU, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 406

1.4. Tehdidin Çeşitlenmesi

Günümüz dünyasının özellikle bölge devletleri açısından önemli olan bir başka özelliği, tehdidin çeşitlenmesi ve gerekli bölgesel ve uzun vadeli düzenlemeler yapılmadıkça önceden kestirilmesi ve önlem alınması zor olan gizli tehditlerin ortaya çıkmasıdır. Soğuk savaş döneminde demokrasi ile diktatörlük arasındaki rekabetin en önemli tehlikesinin global bir nükleer çatışma olduğunu gördük. Bugün asıl mücadele, bir yanda bütünleşme ve öte yanda parçalanma eğilimleri arasında olmaktadır. İletişim devriminin, birbirlerine bağlanan ekonomilerin, sınır tanımadan yayılan düşünce sistemlerinin ve yaygın hale gelen güvenlik anlayışının belirlediği bütünleşme eğilimi, artan milliyetçilik ve dinsel bağlılıkların yol açtığı parçalanma eğilimi ile çatışıyor. Bu çatışmanın tehlikesi ise çeşitlenen ve tek tek devletlerce önceden önlem alınması giderek zorlaşan çok yönlü tehditlerdir.¹⁹

Güvenlik, tehditle ekonomi-politik açıdan tanımları ve hazırlıkları belirleyici özellikte bir stratejik yaklaşımda bulunmamızı sağlayan, devrim niteliğinde çok önemli üç değişiklik yaşanmıştır.²⁰

Birinci değişiklik jeostratejik devrimdir. Dünya politikası açısından coğrafi zeminlerde meydana gelen değişiklikler iki kutuplu yapıdan sonra karmaşık bir süreç ve etkin coğrafi faktörlerin katılımı ile çok taraflı yeni bir atmosferi beraberinde getirmiştir.

İkinci değişiklik enformasyon devrimi olarak nitelenmektedir. Enformasyon devrimi üç noktada tasnif edilebilir. Bunlardan birincisi, enformasyon teknolojisinde meydana gelen büyük değişim ve gelişimdir. Teknolojinin üretimi ve transferi yazılımın kontrolü ve diğer konular global politikayı şekillendirmekte önemli yer tutmaktadırlar. İkinci olarak bilginin taşınması ve engellenmesi konusunda devam eden mücadelelerdir. Üçüncü olarak ise kültür ve değerlerin enformasyon ortamında hızla yaygınlaşması ve karşılıklı etkileşimi yaratması nedeniyle devlet yönetimlerine karşı dolaylı etkileri yaratmaktadır. Enformasyon devrimi bu açıdan güvenlik kavramını tamamen değiştirmeye zorlamaktadır.

¹⁹ Oral SANDER, Siyasi Tarih 1918–1994, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s. 590

²⁰ DEMİR, a.g.e., s. 18-20

Üçüncü değişiklik ise yönetim devrimidir. Ülkelerin iç politika hedefleri ve dış politika hedeflerinde yaratılan genişleme ve aynı ölçüdeki kısıtlamalarla yönetim anlayış ve biçimleri üzerinde çok önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu durum ise yayılmacı devlet politikalarının azalmasına ve yönetimler arası ilişkinin geliştirilmesine olanak tanırken karşılıklı bağımlılıkları arttırmaktadır.

Yukarıda anılan her üç devrimle birlikte dünya politikası ve ekonomik ilişkilerinde değişiklikler ortaya çıkarken buna bağlı korunması gereken ve elde edilmesi gereken hedefler de yeni ve daha geniş bir zemin bulmaktadır. Bu zemin üzerinde taraflar arası tehdit ve düşman tanımı için yeni bir algılama metodolojisi gelişmektedir. Tehdit kavramı daha az belirgin fakat daha geniş riskler şeklinde yeni bir içeriğe kavuşmaktadır. Algılamada esas olan ise aşağıdaki temel konulara karşı duyulan hassasiyet ile orantılı bir metodolojidir:

- a) Uluslararası terörizmle mücadele
- b) Saldırma amacı güden agresif politikayı engelleme
- c) Tehlikeli silahların yaygınlaşmasını engelleme
- d) Demokrasiyi yaygınlaştırma ve koruma
- e) İnsan hak ve hürriyetleri ile global demokratik değerleri yayma ve koruma
- f) Piyasa ekonomisini geliştirme ve yayma
- g) Finansal istikrarı koruma
- h) Refahı yaygınlaştırma ve artırma
- ı) Çevre ve Sağlık koşullarını iyileştirme ve koruma
- j) Yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele
- k) Göçler, nüfus ve mülteci hareketlerini kontrol

Metodolojik olarak bu algılama üç kategoride değerlendirilmektedir:

1.Kategori: Ulusal Fiziki Tehdidi

2.Kategori: Ulusal Çıkar Tehdidi

3.Kategori: Ortak Değerler Tehdidi

1'nci kategori devletlerin veya ulusların kendi varlıklarını hayati seviyede sürdürmelerine engel olmayı amaç edinen ve ya hayati koşulları ortadan kaldırmayı amaçlayan tehditleri nitelemektedir.

2'nci kategori devletlerin veya ulusların hayati olmayan ancak refahı ve zenginliği engelleyici veya refaha ulaşmak için gerek duyulan yolları ortadan kaldırmayı amaç edinen tehditleri nitelemektedir.

3'ncü kategori ise tüm dünya için var olması gerektiğine inanılan barış, refah, demokrasi, insan hak ve hürriyetleri ile diğer global demokratik değerlerin varlığını engelleyen veya ortadan kaldırmayı amaçlayan tehditleri nitelemektedir. Bu kategori aynı zamanda global tehdit kavramının da temel alt yapısını oluşturmaktadır.

1.5. Uluslararası Sistemde Güvenlik Anlayışı

Uluslararası sistemde güvenlik anlayışları farklı dönemlere göre farklı içerikler kazanmıştır ve her aktör tarafından da her zaman farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Çünkü her aktörü aynı yoğunlukta, aynı zaman aralığında ve aynı şiddette zarara uğratacak bir tehdit mevcut olmamıştır. Bununla birlikte, tarih boyunca güvenlik endişesi hep var olmuş, her koşula göre tehdit kavramının içi yeniden doldurulmuştur. ‘Öteki’nden sakınmak, “öteki”nden korunmak, “öteki”yle rekabetten zarar görmemek ve hatta “öteki”nden üstün olmak tüm aktörlerin-doğal davranışı olagelmıştır.²¹

Öncelikle, uluslararası güvenlik kesin anlamıyla ulusal güvenlikten daha önde yer almaktadır. Çünkü bir devletin güvenliği, tüm uluslararası sistemin güvenliğine bağlıdır. Artan karşılıklı bağımlılık bilinci, büyük tehdit algılamalarının ve

²¹ DEDEOĞLU, a.g.e., s.55

silahlanmanın yeni dengesizliklere ve istikrarsızlıklara yol açacağı ve sonuç olarak sistem içindeki tüm devletlerin güvenliğini zaafa uğratacağı inancındaki eski liberal geleneği vurgulamıştır. Bu durum, güvenliğin yalnızca herkesin kendini bağlamaması aynı zamanda rakip çıkarlarını da içermesi gerektiği” düşüncesini ortaya koymaktadır. Üstelik terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi çağımızın büyük tehditleri milletlerin ötesinde bölgesel olmayan bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple bunlar uluslararası iş birliği ve risk yönetimini gerektirmektedir. Bu düşünce “ortak güvenlik” kavramını ortaya çıkarmıştır.²²

1.6. Ulusal Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkiler alanında sistemin yapısını belirlemede önemli rol oynayan güvenlik kavramı, ulus devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicidir uluslararası ilişkiler alanındaki geleneksel yaklaşımlar, güvenliğe bakışlarında barış ve güç kavramlarına odaklanmıştır. Realist ekol güvenliği, gücün bir uzantısı olarak görürken; idealistler güvenliği barışın bir sonucu olarak görmüşlerdir. Güvenlik tanımları ya da ilkeleri incelendiğinde güvenliğin hükümet politikalarına bir çeşit rehberlik sunduğu, kamuoyunu yönlendirdiği, aynı zamanda güç ve paranın dağıtımını doğrudan etkileyen bir potansiyel olduğu görülür. Bu nedenle, Soğuk savaş döneminde güvenlik kavramı, realist bakış açısının etkisinde “devlet güvenliği” ile özdeşleştirilmiştir.²³

Türkiye’de ulusal güvenlik kavramının yasal bir tanımı bulunmamaktadır.²⁴ Ulusal güvenlik bir tanıma göre, “dışarıdan ve içeriden yapılabilecek her çeşit taarruzlara bozguncu teşebbüslere, tabii afetlere ve büyük yangınlara azimle karşı koyabilmek, devlet otoritesini muhafaza ve devam ettirmek ve bir savaştan galip çıkabilmek için bütün milli kudret, gayret ve faaliyetlerin tam olarak kullanılmasıdır.”²⁵

Ulusal güvenlik diğer bir tanıma göre “devletin anayasal düzeninin, ulusal varlığının ve bütünlüğünün uluslararası alanda siyasi, kültürel ve ekonomik dâhil bütün

²² Küreselleşme ve Uluslar arası Güvenlik, İstanbul 29–30 Mayıs 2003 Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 243

²³ Mimi Kemal ÖKE, Küresel Toplum, Asam Yayınları, Ankara 2001, s. 53

²⁴ Yılmaz TEZKAN, Jeopolitikten Milli Güvenliğe, Ülke Kitapları, Ankara 2005, s.201

²⁵ 6/1645 Sayılı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği, 3/a maddesi

çıkarlarının ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır.”²⁶

Ulusal güvenlik politikasının üç temel unsuru bulunmaktadır. Ulusal güvenliğin sağlanması, ulusal hedeflere ulaşılması ve bu iki unsur için iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasların (politika esasları) tespit edilmesidir.²⁷

Ulusal güvenlik ülke çıkarlarının savunulmasının da ötesinde diğer devletler içinde caydırıcılık sağlayacak tehditlerin oluşturulması ve güvenlik ortamını şekillendirecek tedbirlerin geliştirilmesini gerektirir. Bu, ulusal egemenliği de sürdürmenin yegâne yoludur. ABD Savunma Bakanlığı’na göre “ulusal güvenlik, ülkenin savunmasını ve dış ilişkilerini içine alan müşterek bir terimdir.” Ulusal güvenliği sağlayıcı durumlar özellikle şunlardır:²⁸

a) Herhangi bir yabancı ülke veya ülkeler grubu üzerinde oluşturulan askeri avantaj veya savunma üstünlüğü.

b) Dış ilişkilerde çok elverişli bir pozisyonun yaratılması.

c) Dışarıdan veya içeriden gizli veya gizli olmayan düşmanca veya bölücü bir müdahaleye başarılı bir şekilde karşı koyacak yeterli savunma gücünün mevcudiyeti.

Diğer devletlerin saldırgan hırslarını frenlemek için gereken bir gücün eksikliği nedeniyle devletler güvenliklerini kendi imkân ve kabiliyetleri ile sağlamaktadır. Realistler genelde bunu “güvenlik ikilemi” olarak açıklamaktadır. Yani, bir devletin güvenliğini arttırma yönünde alacağı tedbirler, diğerleri tarafından kendi güvenliklerini tehdit edici bir askeri yapılanma olarak algılanmaktadır. İdealist yaklaşımçılar ise, güvenliği barışın bir sonucu olarak görüp, güvenliğin hukukun ve kurumların normlarıyla sağlanacağını savunmaktadır.²⁹

²⁶ Harp Akademileri Yayınları, Milli güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1996, s. 25

²⁷ Harp Akademileri Komutanlığı, Geçmişte ve 21. Yüzyılda Savaşlar ve Stratejiler, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2002, s. 46

²⁸ Nevzat DENK, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’ nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Hak Yayını, İstanbul 2000, s. 2

²⁹ Rana İZCİ, Uluslararası Güvenlik ve Çevre, a.g.m., Der: SÖNMEZOĞLU, a.g.e s. 404-405

Ulusal güvenlik kavramı, doğal kaynaklar, çevre ve demografi konularını da kapsayacak şekilde genişlemesine rağmen, askeri güvenlik; ulusal güvenliğin anahtar ölçütlerinden birisi olma özelliğini sürdürmektedir. Soğuk savaş sonrasında ulusal güvenlik kavramında gözlenen bir başka temel değişim de, ülkelerin ulusal güvenlik siyasetlerini oluştururken daha önce geri plana attıkları “iç tehdit” algılamalarını daha ön plana çıkardıkları, ulusal güvenlikleriyle ilgili tehdit algılamalarında köklü değişiklikler yaptığı görülmektedir.³⁰

Ulusal güvenlik, yurt savunmasını kapsayan bir kavram olduğu için, bu savunmanın siyasetini saptamak için, ileriye yönelik genel içerikli plan ve programların yapılması hep bir “Milli Güvenlik Siyaseti” izlemekle olanaklıdır. Fakat ulusal güvenliğin siyasi yönünün bulunuşunu yürütmenin siyasi güvenliği ile karıştırmamak gerekir. Yürütme, “hükümet görevini” yerine getirirken, “ulusal güvenliği” sağlamak amacıyla aldığı önlemlerde, temsil ettiği siyasi görüşe değil, ülkenin ulusal çıkarlarına öncelik vermek zorundadır.³¹

1.7. Soğuk Savaştan Günümüze Güvenlik Anlayışı ve Ulusalcılık Kavramı

Soğuk savaş döneminin belirleyici ulusal güvenlik anlayışı ağırlıklı olarak merkezinde askeri parametrelerin bulunduğu ABD ile SSCB’den oluşan iki süper gücün etki alanlarındaki statünün korunmasına odaklanmıştır. Bu iki küresel güç arasında askeri güce ve bu alandaki rekabete dayanan ulusal güvenlik anlayışının dönem içerisinde yaşanan bazı gelişmeler nedeniyle, ulusal güvenlik kavramının içeriğinin genişlediği görülmektedir. 1980’li yıllardan itibaren ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevresel meselelerin stratejik gündeme dâhil edilmeye başlanmasıyla kapsamlı güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın temelinde diğer ülkelerin kendi güvenliğine tehdit olarak algılanan ülkelerin güvenlikte olamayacağı ilkesi bulunmaktadır. Kapsamlı güvenlik, uluslararası güvenlik için en büyük tehdidin, küresel çevre sorunları, ülkeler

³⁰ Burak ÜLMAN, “Türkiye’ nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, En Uzun On Yıl, Der: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Buke Yayınları, İstanbul 2000, s. 101

³¹ Tayfun AKGÜNER, 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, Gür-Ay Matbaası, İstanbul 1983, s. 62

arasındaki hayat standartlarındaki uçurumlar, nükleer savaş gibi sorunlardan kaynaklandığını varsaymaktadır.³²

Soğuk savaş sonrasında geleneksel ulusal güvenlik algılamaları, günümüz küresel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Soğuk savaş döneminin kitlesel olan tehdit kavramı yerini; etnik çatışmalar, ülkelerin iç istikrarsızlıkları, ekolojik faktörler, göç, insan hakları, kökten dincilik, kaçakçılık ve terörizm gibi yeni tehdit ve riskleri kapsamaktadır. Artık barış ve güvenlik, sadece askeri güvenliğe bağlı değildir. Eski askeri tehdidin yerine, birbirinden izole edilemeyen iç içe geçmiş tehditler ulusal güvenliği tehdit ederken, tehdit kavramı da gün geçtikçe çok yönlü, değişken, karmaşık ve belirsiz hale gelmiştir.³³

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ideolojik mücadelenin çözülmesinin ardından uluslararası politikada yaşanan transformasyon, evrensel bir barış ortamının tesisine yeterli olmamıştır. Sosyo-kültürel, etnik, jeolojik, demografik ve çevre güvenliğinden kaynaklanan potansiyel tehdit sayısında artış ile birlikte düşük yoğunluklu çatışmalar yaygınlaşmıştır.³⁴

İki süper güç arasında senelerdir süren küresel mücadelenin yerini, Sovyetler Birliği' nin dağılmasıyla bölgesel uyuşmazlıklar ve çatışmalar almıştır. Ulusal güvenlik kavramını yeniden değerlendiren çalışmalar sonucunda uluslararası koşulların ulusal güvenlik kavramını çok etkilediği ve değiştirdiği konusunda odaklanmıştır. Bu değişiklikleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür. Birincisi, bölgesel sorunlar daha ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci gelişme, uzun menzilli füzelerin sayıca ve etkili mesafelerinin artırılması, çok geniş bir bölgenin savaş alanına dönüştürülmesini sağlarken, büyük yerleşim merkezlerindeki sosyal ve ekonomik yaşamı durdurma imkânını sağlamıştır. Üçüncü gelişme ise, etnik çatışmalar ve uluslararası terör v.b. asimetrik güçler karşı orduların geleneksel savaş yöntemlerinin dışında mücadele vermesidir. Bu gelişmelerin ortak sonuçları, ülkelerin stratejileri ve dış politikalarını etkilemekle kalmamış; askerlik mesleğinin yeniden tanımlanması, orduların yeniden yapılandırılması gibi eksenlere de kaymıştır. Ordular savaştan başka operasyonlar

³² Rana İZCİ, a.g.m., Der: SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s. 405

³³ Mim Kemal ÖKE, a.g.e., s.55

³⁴ İsmail DİNDAR, İstihbarat Savaşları, İstanbul, Temmuz, 2004, s. 107

(barışın korunması, arama kurtarma operasyonları, kaçakçılıkla mücadele, savaş hasar onarımı v.b. görevler) adı altında toplanan görevleri yürütmek için teşkilatlanmaya başlamışlardır. Artık, askerlik mesleğinde, sadece savaşçı olmanın yanı sıra farklı operasyon türlerini birlikte yürütebilecek yetenekte ordulara gereksinim vardır.³⁵

Ulusalçılık genel anlamda bakıldığında, “toplumun, ulusun, devletin ulusal çıkarlarının gözetilmesi ve korunması” anlamına gelir. Bu genel tanımlama yeterli değildir. “Ulusal çıkarların gözetilmesi ve korunması” ne demektir?³⁶

Kimileri “bunu, başka ulusların ve devletlerin üzerinde egemenlik kurmak” olarak yorumlayabilir. Hatta aynı ulus ve devlet içinde iki grubun birbirleri üzerinde egemenlik kurmak istemelerinde de söz konusu olabilir.

İspanya iç savaşında kralcılar ve cumhuriyetçiler arasında çatışmada General Franco’nun cephesi kendisi ulusalçı olarak tanımlıyordu. Oysa bunlar, gerçekte faşistti. Aynı durum Salazar Portekiz’inde ortaya çıktı.

Tito, Naziler tarafından desteklenen faşistlere karşı savaşırken kendisini, “yurtsever ve milliyetçi” olarak tanımlıyordu.

Nasır Mısır’da İngiltere, Fransa ve İsrail’e karşı savaşırken, “Arap Milliyetçisi” kimliği bütün dünya tarafından benimsenmişti.

ABD ve İngiltere Irak’a saldırırken, “kendi halklarının ve devletlerinin çıkarlarını koruduklarını söylediler ve halende söylüyorlar, ABD ve İngiltere’nin bu tutumları, “saldırgan ve faşistçe” eylemler olarak algılanıyor.

Güney Amerika ülkeleri ABD’nin kendi toprakları üzerindeki egemenliğine başkaldırıp, “halkçı, demokratik ve antiemperyalist”, bir tutum sergilediler; Dünya kamuoyunun Güney Amerika’daki bu eylemlere verdiği ad, “ulusal sol”dur.

Atatürk, Gandi, Musaddık, Bin Bela, Castro, Nasır, Chavez, da Silva son yüzyılın öne çıkan antiemperyalist ulusalçılarıdır.

³⁵ Gencer ÖZCAN, “Doksanlarda Türkiye’ nin Ulusal Güvenlik ve Dış politikasında Askeri Yapının Etkisi”, Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s.16

³⁶ Erol MANİSALI, “Ulusalçılık ve Uluslararası İlişkiler”, Jeopolitik Dergisi, Mart 2007, s. 5

Türkiye’de son yıllarda yapılan tartışmalara baktığımızda ulusalcılar (milliyetçiler) faşist ve aşırı sağa bir zeminde özellikle gösterilmeye çalışılıyor.

Varoşlarda hırpalanmış, dini inançları istismar edilmiş ve sonunda sapık tetikçiler haline getirilmiş zavallı insanlar, “ulusalcılar” olarak sahneye çıkarılıyorlar.

Geniş anlamda ulusal güvenliğin tanımı, “Devlet bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü ile ulus egemenliğinin, ulusal ya da uluslararası alanda gerçek ve yakın bir tehlikeye düştüğü zamanlarda, Anayasanın gösterdiği yetkili organ ya da organlar tarafından, devlet tüzel kişiliğinin korunması ve güvenlik altına alınmasıdır.” Ulusal güvenlikle ilgili alınan önlemlerin “hukuksal” ve “meşru” zeminler üzerinde gelişmesi, ulusal saygınlık açısından değer taşımaktadır. “Hukuksal” ve “meşru” zeminde ulusal güvenliği sağlamaya çalışan siyasi erk, ulusal güvenlikle, hükümetin siyasal güvenliğini birbirine karıştırmadan hareket etmeyi ve partizanca bir tutum sergilememelidir. Çünkü ulusal güvenlik, gerek ülkelerin anayasalarında, gerekse iç mevzuatlarında “özgürlük sınırlama sebebi” olarak gösterilmektedir. Ulusal güvenlik, temel hak ve özgürlüğü kısıtlama nedeni olarak ortaya çıktığında mutlaka kanunla düzenlenmeli ve yargı denetiminde olmalıdır.³⁷

Türkiye’de uzun süredir ulusal refleks köreltilmekte, ulusal olan, ulusun onurunu savunan her şey lanetlenmektedir. Ulusal hak ve çıkarları savunmak, bazı kesimlerin gözünde faşizm, ırkçılık, kafatasçılık ve gericilikle bir tutulmaktadır. Ülkemiz bu sayede, hem dış kuşatma ve çullanışlara karşı dirençsiz, savunmasız kılınmakta, hem de iç gerilim tırmandırılmaktadır. Ulusal olanı, milleti bütünleştireni, ortak paydaya buluşturanı savunmak ırkçılık olarak nitelenirken, etnik olanı, halkı böleni, ulusu ayırıştırmanı savunmak özgürlük, sivil toplum, hukuk devleti, insan hakları, demokrasi olarak yansıtılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Atatürk’ün tüm ulusu saran, sarmalaya, kapsayan ve kavrayan “Ne Mutlu Türküm Diyene” sözünü sahiplenmek ırkçılık, Türkiye’ye sövmek, bölücülüğü savunmak, Atatürk’e ve Türk Ulusu’na hakaret etmek, halkı aşağılamak ise “demokratlık”, “ilericilik”, “çağdaşlık” olarak gösterilmektedir. Türk yurttaşı, tost yiyerek büyümüş, test çözerek okumuş, kredi kartı borcu olan tüketici bireye, Türk ulusu tesadüfen bir araya gelmiş bir yığına

³⁷ AKGÜNER, a.g.e., s. 101

dönüştürülmek, Türk ulus devleti de küçültülmek, parçalanmak, şehir devletçiklerine bölünmek istenmektedir.³⁸

Tarih ise bize, devletleşirken milletleşen, milletleşirken de devletleşen Türk Ulusu'nun, savaş ve devrimle kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni, büyük bedeller ödeyerek var ettiğini ve yaşatmaya kararlı olduğunu öğretir. Tarihsel olarak bakıldığında millet kavramı, bizim topraklarımızda yeni bir kavram sayılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına doğru ortaya çıkmıştır ve Osmanlıyı oluşturan unsurlar arasında da en geç Türkler arasına yayılmıştır. Millet kavramı, imparatorluk içinde, kendi düzenlerine göre yaşayan Müslüman olmayan cemaatler için kullanılırken, Fransız Devrimi'nin de etkisiyle parçalanan imparatorlukta, bağımsızlığını en son kazanan millet, Türk Milleti olmuştur. Hem de kurucu unsur olmasına karşın, en büyük bedeli ödeyerek.³⁹

ABD 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında NSSO2 adında, 17 Eylül 2002'de resmileşen 'Ulusal Güvenlik Stratejisi' ni hazırlamıştır. Adı geçen stratejide 4 ana başlık oluşturulmuştur: 1.Önleyici Savaş 2.Askerî müdahale ve önceliklik 3.Yeni karşılıklılık 4.Demokrasiyi yayma. Bu ana başlıklar, Türkiye'nin ulusal güvenlik belgesinde yerleştirilmesi tasarlandığı savlanan asimetrik tehdit kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. ABD'nin ulusal güvenlik anlayışında, 11 Eylül 2001 sonrası, konvansiyonel ve nükleer tehdidin yanısıra, kitle imha silahları ve söz konusu silahları kullanan, devlet dışı aktörler yani terör örgütleri, yine ABD'nin bakış açısıyla "haydut devletler" ya da "başarısız devletler" öncelikli tehdit haline gelmiştir. Öyle ki, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından toplanan NATO Olağanüstü Zirvesi'nde, terör öncelikli tehdit algılaması kapsamına girmiştir. Yani, ABD, ulusal güvenliğini, başarıyla NATO zemininde, dost ve müttefikleri çerçevesinde küreselleştirmiştir. 2002'deki Afganistan işgali bu tehdide dayandırılmış, uluslararası kamuoyunda kabul görmüştür. ABD, Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında, uluslararası hukukta yer almayan "önleyici savaş" kavramını, Afganistan ve Irak işgali dâhil uluslararası pek çok operasyonda ulusal güvenliği açısından meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmaktadır. Bu kapsamda, askerî müdahalelerin önü açılmakta, her tür terörist saldırıya ya da yine uluslararası

³⁸ Barış DOSTER, "Ulusalçılığın Günümüzdeki Anlamı", Jeopolitik Dergisi, Mart 2007, s. 54

³⁹ DOSTER, a.g.m., Jeopolitik Mart, 2007 s. 54

hukuk dahilinde yer almayan haydut devlet ya da başarısız devletler olarak nitelenen devletlerin saldırı ve etkinliklerine karşı derhal karşılık verilmekte, tüm bu askeri operasyonlar sonunda “demokrasiyi yayma” hedeflenmektedir!!! Son madde, Duverger’in imparatorluk nitelemesindeki, “ideoloji yayma” ya da Lewis’in “değerlerin teşvik edilmesi” nitelendirmelerine koşut bir içeriğe sahiptir.⁴⁰

Ulusal gazetelerimizde nedense, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nde askeri kesim ve hükümet arasında, irtica ve bölücülük kapsamındaki görüş farklılıkları yansıtılmaktadır. Bu savların doğruluk derecesini bilmek, yasal açıdan mümkün değildir. Türkiye, 1950’li yıllarda NATO doktrinleri çerçevesinde komünizmi öncelikli tehdit algılaması içine almıştır. Bu algılama Soğuk Savaş’ın bitiminin ardından, 1984–1999 arası süren, genelkurmay eski başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu’nun deyiimiyle “düşük yoğunluklu savaş” ortamında 1992’de “bölücülük” olarak kabul edilmiştir. 28 Şubat 1997’de “irtica” “bölücülükle birlikte öncelikli tehdit algılaması çerçevesinde değerlendirilmiştir. 2005’te “asimetrik tehdit” kapsamında, terör, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, KİS’in yayılması gibi, “küresel tehditlerdin” Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’ne gireceği iddia edilmektedir. Genelkurmay başkanlığımızın bünyesinde, NATO konseptleri dâhilinde kurulan “mükemmeliyet merkezi”nin görevi “terörle mücadele”dir. ABD kendisine yönelen asimetrik tehdit anlayışını (yani düzenli orduların karşı karşıya gelmediği, karargâh ve cephanelik düzeni olmayan merkezsiz, simetrisi olmayan tehdit) anlayışını, küreselleştirerek, müttefiklerine kabul ettirmektedir. Türkiye, Güney Kafkasya, Ortadoğu ve Orta Asya kavşaklarında, ABD’nin kendi stratejik yayılma alanında, ‘tehdit’ leştirdiği ülkelerle ve örgütlerle haşır neşir bir coğrafyanın ortasındadır. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nde, ABD’nin küreselleştirdiği tehditlerin içselleştirilmesi, başımıza çuval geçiren müttefikimizle! kader birliğine girmemiz, ulusal güvenlik anlayışımızın ulusallığı üzerinde kuşku uyandırabilir.⁴¹

⁴⁰ Deniz TANSI, “A.B.D. Siyasaları: Türkiye’ nin Ulusal Güvenlik Sorunu”, Jeopolitik Dergisi, Kasım 2007, s. 46

⁴¹ TANSI, a.g.m., s. 47

1.8. Ulusal Güç Ve Ulusal Çıkar Algılaması

Güç, mevcut kuvvetlerin kullanılması ile elde edilen verimliliklerdir. Uluslararası ilişkilerde güç, bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya yönelik etkidir.⁴²

Dünya üzerinde kaynakların sınırlı, buna karşılık gereksinimlerin ve isteklerin sınırsız olduğu düşünülürse, çatışmalar ve güç kullanımı her zaman söz konusu olacaktır. Ulusal güç, ulusal güvenlik politikalarının ve uygulamalarının ana kaynağıdır.⁴³ Ulusal güç bir milletin ulusal hedeflerine ulaşma yolunda ulusal çıkarlarını sağlamak amacıyla sahip olduğu ve kullanacağı siyasi, askeri, coğrafi, demografik, bilimsel ve teknolojik, psiko-sosyal ve ekonomik kapasitelerinin bir araya gelmesi ile oluşan genel yetenektir.⁴⁴

Ulusal gücün sürekli geliştirilmesi, devleti yönetenler ile birlikte öncelikle topluma düşen ve toplumun bilinçlendirilmesi gereken bir yükümlülüktür. Ulusal gücün kaynakları, ulusun içinde doğar, ulusça beslenir ve gelişir.⁴⁵

Ulusal güç devletlerin ulusal stratejilerini oluşturup yürütmeleri ve amaca ulaşmada bir araçtır. Bu bağlamda stratejik hedef alanın ana uğraş alanı hedef ülke/ülkelerin “ulusal güç” unsurlarıdır. Ulusal güç unsurlarını değişik kaynaklarda farklı şekillerde görmekteyiz. Üzerinde en çok mutabık kalınan sınıflandırmada ulusal güç; coğrafi güç, psiko-sosyal güç, siyasi güç, ekonomik güç, bilimsel ve teknolojik güç, askeri güç olmak üzere altı ayrı grup şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik, yeni tehditlerle birlikte ifade edilmeye başlanırken, ekonomik konular da güç ve güçlülük kavramına ilave edilerek gücün tanımı içerisinde kullanılmaya başlanmıştır. Güç kavramındaki bu

⁴² TEZKAN, a.g.e., s. 137

⁴³ Mert BAYAT, Milli Güç ve Devlet, Belge Yayınları, İstanbul 1982, s. VII

⁴⁴ TEZKAN, a.g.e., s.148

⁴⁵ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Devletin Kavram ve Kapsamı, Ankara 1990, s. 91

değişiklikler devletlerin stratejik tehdit algılamalarında da bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir.⁴⁶

Artık çift kutuplu düzendeki geleneksel tehdit kavramı yerini, “bölgesel ve etnik çatışmalar, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, kitle imha silahları ve uzun menzilli füzelerin yayılması, kökten dincilik, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, terörizm gibi yeni risk ve tehlikelere” bırakmıştır.⁴⁷

Yeni tehdit ve riskler karşısında ulusal güvenlik, küresel boyutlarının bulunması nedeniyle, devletlerin tek başlarına sağlamakta güçlük çektikleri, aynı zamanda uluslar arası bir çaba ve işbirliğini gerektiren bir kavram haline dönüşmüştür. Yeni ulusal güvenlik anlayışı, ekonomik güvenlik, etnik sorunlar, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, insan hakları, çevre ve ekonomik sorunları da içeren kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur.⁴⁸

Devletin bekası, güvenliği ve milletin refahı için ulaştırılması ve korunması gerekli maddi ve manevi değerler olarak görülen Milli Menfaat, birbirinden farklı ve fakat muhtevada benzerlik gösteren değişik şekillerde tanımlanmaktadır.⁴⁹

Milli menfaat, barışın muhafaza ve idame ettirilmesi, devletin bağımsızlığının, güvenliğinin sağlanması ve refah düzeyinin artırılması ile yurt dışındaki vatandaşlarının korunması için gerekli görülen gayelerin bir üst seviye genellemesi şeklinde formüle edilmelerinden ibarettir.⁵⁰

“Milli devlet anlayışında, milletin menfaatleri hem barış hem de savaşla ilgilidir. Milli menfaatlerden doğan milli hedefleri gerçekleştirmek, devletlerin yürütme organı olan hükümetlerin başlıca amacıdır. Bu organ (yürütme), amaca ulaşmak için

⁴⁶ ÖKE, a.g.e., s. 54

⁴⁷ ÖKE, a.g.e., s. 55

⁴⁸ ÖZCAN, a.g.m., s. 65

⁴⁹ Necdet TİMUR, “Ulusal Güvenlik”, Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’ nin Güvenliği, der: Gamze Güngörmüş KONA, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2005, s. 557

⁵⁰ Ercan ÇİTLİOĞLU, Milli Güvenlik Siyaseti, Cumhuriyet Strateji, Yıl. 1, Sayı. 25, s. 8

belli başlı güçleri araç olarak kullanır. Bunların kullanılması, hükümetlerin tutumu, davranışı ve hareket tarzını belirler.”⁵¹

Ulusal çıkar, “bir ülkenin kendi güvenlik ve refahı için gerekli olan hususlar” olarak tanımlanmaktadır.⁵²

Genellikle değişmeyen dört temel ulusal çıkar önem derecesi şu şekildedir. 1.”Beka” önem derecesi.(Genellikle ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal birliği bu kategori içindedir ve bu konularda ülke savaşı göze almıştır.) 2.”Hayati” önem derecesi.(Daha çok ileri düzeydeki savunma, bölgesel güvenlik ve ekonomik çıkarları kapsamakta ve savaş kesin olmamakla beraber savaş riski taşıyan çıkarları göstermektedir. Savaşı ileri bir tarihte muhtemel kılan güvenliğe yönelik tehditlerde bu kapsamdaki çıkarlara işaret edebilir.) 3.”Çok Önemli” önem derecesi.(Genellikle güç kullanımını gerektirmeyen ancak, hesaplanmış politikalar ve eylemler ile elde edilmeye çalışılan siyasi ve ekonomik düzeydeki çıkarları kapsamaktadır.) 4.”Önemli” önem derecesi.(Genellikle tarihi ve kültürel değerler niteliğindeki ulusal çıkarların yer aldığı, insani ve kültürel politikaların uygulandığı, uzun vadeli çıkarlar olarak değerlendirilmektedir.)⁵³

Ulusal hedef ise elde edilmesi halinde ulusal çıkarların gerçekleştirilmesini sağlayan sonuçlardır.⁵⁴

Dış politikada, devlet çıkarları dört ana başlık altında toplanabilir.⁵⁵

a)Ayrı bir varlık olan devletin, ülkenin ve milletin güvenliğini korumak,

b)Milletler arasında devletin gücünü, prestijini ve etkinliğini arttırmak ve korumak,

c)Halkın ekonomik ve sosyal refahını arttırmak, yaymak ve genişletmek,

⁵¹ Devletin Kavramı ve Kapsamı, M.G. K. Genel sekreterliği Yayınları, 1990, s. 41

⁵² Harp Akademileri Yayınları, a.g.e., s. 43

⁵³ Harp Akademileri Yayınları, a.g.e., s. 50-52

⁵⁴ BAYAT, a.g.e., s. 24

⁵⁵ Suat BİLGE, Milletlerarası Politika, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara, 1996, s. 23

d) Devletin ideolojik ve kültürel değerlerini veya sistemini yaymak ve korumak olabilir.

1953’de geniş bir kitle tarafından okunan “The Irony of American History”de, milli menfaatleri formüle ederken uluslararası barışı sağlamak yolunda hem ahlaki değerlerin ve hem de gücün göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶

Genellikle değişmeyen dört temel milli menfaat vardır ve bütün menfaat ve dış politikalar bu dört sınıf ile uyumludur. Devletin birinci derecede öncelik verdiği beka o ülkenin toprak bütünlüğü, bölgesel güvenliği ve ülkenin bütünü ve vatandaşlarının tek tek refahı ile ilgili olarak savaşı göze alabilecek menfaat gruplarıdır. Diğer taraftan milli değerlerin ülke dışında geliştirilmesi ve korunması da bu grupta mütalaa edilir.⁵⁷

1.9. Yasal Ve Kurumsal Çerçeve

Ulusal güvenlik kavramının tanımı 1982 Anayasasında yapılmamıştır. Kavramın açık tanımı, Anayasanın Milli Güvenlik Kurulu’na (MGK) dair 118. maddesine uyularak çıkarılan 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu’nda yapılmıştır. Bu kanunda ulusal güvenlik şu şekilde tanımlanmaktadır: “Ulusal güvenlik; devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade eder.”⁵⁸

Alınması gereken tedbirlerin ve devletin siyasi, sosyal, dış politik, ekonomik ve askeri çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için stratejik seviyede yapılan çalışmalar bütünü olarak, ulusal güvenlik kavramı güvenlik yapılanmasının en geniş güvenlik yaklaşımıdır. 1950’lerden itibaren kurumsallaşmaya başlayan ulusal güvenlik kavramı bugün için yatay bir seyirde ve çok geniş bir bant aralığında bulunmaktadır.⁵⁹

⁵⁶ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s. 55

⁵⁷ Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, a.g.e., s. 48

⁵⁸ Burak ÜLMAN, “Türkiye’ nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e, s. 102

⁵⁹ DEMİR, a.g.e, s. 16

Ulusal güvenlik stratejik güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir semsiyesi konumundadır. Stratejik güvenliğin askeri, siyasi ve ekonomik olarak üç temel saç ayağı bulunmaktadır. Askeri güvenlik, kuvvet imkânlarının en azından dengede ve mümkünse lehte bir üstünlük seviyesinde kalması amaçlarıyla faaliyetlerini sürdürmekte olup doğası gereği sürekli değişim içerisindedir. Siyasi güvenlik ülke yapısının ve yönetsel seviyesinin tehditlere karşı stratejik önleyici tedbirler ve taktik seviyede sürekli korunması çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik güvenlik ise, tüm çalışmaların en iyi seviyede yapılmasını sağlayan ekonomik imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve korunması konusunda stratejik seviyedeki çalışmalarını sürdüren bir yapıdır.⁶⁰

Yeni tehdit ve riskler karşısında ulusal güvenlik, küresel boyutlarının bulunması nedeniyle, devletlerin tek başlarına sağlamakta güçlük çektikleri, aynı zamanda uluslar arası bir çaba ve işbirliğini gerektiren bir kavram haline dönüşmüştür. Yeni ulusal güvenlik anlayışı, ekonomik güvenlik, etnik sorunlar, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, insan hakları, çevre ve ekonomik sorunları da içeren kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur.⁶¹ Yeni uluslararası koşullar ulusal güvenliğini tehdit eden bölgesel sorunların ön plana çıkmasına neden olmuştur. 1991’de NATO’nun Roma Zirvesi’nde, “yığınsal tehdit kavramı ve esnek mukabele” stratejisi terk edilerek, belirsizlikten kaynaklanan bölgesel tehditlere dikkat çekilmiştir.⁶² Rusya Federasyonu (RF) da, 1993 yılında açıklamış olduğu ve “yakın çevre” doktrini ile nükleer ve konvansiyonel savaş olasılıklarının yanı sıra, federasyonun güvenliği için bölgesel ve yerel savaşlardan kaynaklanacak risklere öncelik vermiştir.⁶³ Bir diğer gelişme, kitle imha silahları taşıyan füzelerin tesirli mesafelerinin arttırılmasıyla savaş alanı daha da genişlemiş, korunması güç olan sivil hedefler saldırılara açık hale gelmiştir. Geleneksel olmayan tehditler (Örneğin: etnik çatışmalar) geleneksel savaş biçimlerini ve savaş alanlarının yapısını değiştirmiştir. Artık, geleneksel ordular, asimetrik güçlere karşı savaşmak zorunda kalmakta, uzayan çatışmaların ağırlık merkezi savaş alanlarından çok toplumsal ve siyasal çevreye kaymaktadır. Bu dönemde ordular, barış operasyonları,

⁶⁰ DEMİR, a.g.e, s. 17

⁶¹ ÖZCAN, a.g.m., Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 65

⁶² ÖZCAN, a.g.m., Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e s. 14

⁶³ Osman Metin ÖZTÜRK, Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, Asam Yayınları, Ankara, 2001, s. 35

silahsızlanmanın denetimi, arama ve kurtarma operasyonları, uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele, savaş hasar onarımı gibi görevleri de üstlenmeye başlamıştır.⁶⁴

Ulusal ekonomilerde dışa bağımlılığın artması, demokrasinin ve kapitalizmin daha da yayılması, düşük yoğunluklu etnik çatışmaların artması gibi konular, küreselleşmenin ulusal güvenlik anlayışına getirmiş olduğu yenilikler olarak özetlenebilir.⁶⁵ Ulusal veya uluslararası göç hareketleri, hızlı kentleşme devletlerin gıda üretimleriyle kendi nüfuslarını besleyip besleyemeyecekleri, gelişmiş ülkelerin birbirlerini korumaları, enerji kaynaklarının gün geçtikçe azalması, dünyanın gün geçtikçe ısınması ve denizlerin yükselmesi, ormanların yok edilmesi, su kaynaklarının azalması, zehirli atıklar, terörizm ve etnik sorunlar gibi nedenler devletlerin ulusal güvenliklerini tehdit eden önemli sorunlar olarak devletleri meşgul etmeye başlamıştır.⁶⁶

1.10. Küreselleşme ve Güvenlik

Küreselleşmenin özü, Batı'nın altyapısı kapitalizm ile rasyonalizm, demokrasi ve insan hakları gibi üst yapısının tüm dünyaya yayılması temeline dayanmaktadır. Burada temel olgu, büyük ülkelerin planlı programlı genişleme stratejilerinden değil, sermayenin temel amacı olan karın maksimize edilmesinin itici gücünden kaynaklanmaktadır. Karın maksimize edilmesi de doğal olarak, ucuz iş gücü sağlanması ve ürünün en karlı pazarın büyütülmesi ile mümkün olacaktır. Küreselleşme Batı'da üç tarihsel dalga halinde yayılmıştır. Birinci dalga, 1490 yıllarındadır. Merkantilizmle taşınmış, sömürgecilikle sonuçlanmıştır. İkinci dalga, 1890'lardadır, sanayii devriminin olanakları ile taşınmıştır. Emperyalizmle sonuçlanmıştır. Üçüncü dalga ise, 1970'de çok uluslu şirketlerin doğması 1980'lerde iletişim devriminin gelişmesi ve 1990'larda SSCB'nin çökmesiyle Batı'nın rakibinin kalmaması gibi üç parçalı bir süreçte oluşmuş ve "Globalleşme" olarak tanımlanmıştır.⁶⁷

⁶⁴ ÖZCAN, a.g.m., Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 15

⁶⁵ ÜLMAN, a.g.m., Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 100

⁶⁶ İZCİ, a.g.m., Der: SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s. 407

⁶⁷ Baskın ORAN, "Türk Dış Politikasının Kurumsal Çerçevesi", Türk Dış Politikası, Cilt I, Editör: Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 41

Ülkelerin Milli Güvenlik anlayışı veya algılaması, içinde buldukları coğrafya ve dolayısıyla komşuları ile ve yine millet olarak o coğrafyada yaşadıkları, deneyim ve birikimleri ile oluşur, şekil bulur. Yani milli güvenlik bir ortam ve onun koşulları içerisinde vücut ve şekil bulur. Yine, coğrafyaya bağlı olarak ülkelerin sahip oldukları petrol, su, maden, tarım gücü gibi tabii kaynak durumları da, varlığında sahip çıkmak, yokluğunda sağlamak yönleri itibariyle Milli Güvenlik düşünceleri üzerinde etki yapar.⁶⁸

Yüzyıllarca süren Türk Selçuk ve Osmanlı gibi muhteşem İmparatorluklar geleneğinden sonra Türk Milletinin, Orta Avrupa'dan başlamak suretiyle Balkanlara çekilmesi, yakın tarihimizde yer alan Balkanlar ve Orta Doğu faciaları sonucunda ise Anavatan topraklarının kurtarılması ve korunması noktasına gelinmesi, hatta şimdilerde de Cumhuriyetimizin kalıcı olması mücadelesine gelip dayanması, bu yolda yaşananlar, içinden geçilen milletlerarası ortam ve onun getirdikleri-götürdükleri, birikimlerin ve içinde yaşananların yarattığı tehdit algılamaları, elbette ki Türk Milletinin Milli Güvenlik anlayışında, konuya yaklaşımlarında çok önemli etkenleri oluşturmuştur. Sözü ettiğimiz dönüm noktaları yanında, Türk Milletinin Asya'daki varlığından bu yana Batı'ya yürüyüşü sırasında yüzyıllardır yoğurarak oluşturduğu ve kendi benliğinin ayrılmaz bir parçası olmuş özellikler, üstünde oturduğu jeopolitik konum da Milli Güvenlik anlayış ve kaygılarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.⁶⁹

“Azınlıklara yeni hak veriyoruz” iddiasıyla Lozan delinmeye çalışılırken, Sevr önerilirken susanların, Uluslararası Tahkime, Birleşmiş Milletler İkiz Sözleşmelerine, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler Reformlarına, ülkemizin ekonomik ve siyasal bağımsızlığının kaleleri olan büyük, stratejik, karlı, büyük KİT'lerin satılmasına, halkın yoksullaşmasına, sosyal devletin ortadan kaldırılmasına karşı çıkmayan bir milliyetçilik olmaz, olamaz. Tüm bunlara karşı çıkmayan bir milliyetçiliğin gelip geleceği yer, ABD ve AB sözcüleriyle birlikte, Kemalist ulusçuluğa saldırmak olur ancak. Nitekim öyle olmaktadır.⁷⁰

⁶⁸ Tuncer TOPUR, Milli Güvenlik ve Türkiye, IQ Yayınları, İstanbul 2005, s.25

⁶⁹ TOPUR, a.g.e., s. 26

⁷⁰ DOSTER, a.g.m., Jeopolitik, Mart, 2007, s. 56

Türkiye’yi, sadece Batılı ve Batıcı şablonlarla yorumlayıp, anlamaya çalışanlar, Venezüella’da Chavez’in, Bolivya’da Morales’in, Ekvador’da Correa’nın solu ulusalcılıkla harman eden politikalarını doğru okumayanlar, halkçılığın birçok sınıf ve katmanı içeren, katılımcı bir toplumsal hareket olduğunu göz ardı edenler, evrensel ölçekte de antiemperyalizmin ve ulusalcılığın yükseldiğini göremezler.⁷¹

Küreselleşme ve güvenlik kavramlarını birlikte tartışan çalışmalar genel olarak üç ana başlıkta toplanabilir; politika üretimine yönelikler, sosyo-ekonomik olanlar ve uluslar arası ilişkiler disiplini çalışmaları.⁷²

“Küreselleşme ve buna bağlı sorunlar ile hegemonik güç mücadelesinin tarihi, coğrafi keşiflerin yapıldığı 16. yüzyıla kadar dayanır. Bu döneme kadarki siyasi zihniyette hegemonyanın alanı, at sırtında ulaşılabilecek mesafeyle sınırlı kalmaktayken, bundan böyle Batı’da, dünyada erişilemeyecek hiçbir bölgenin olmadığı ve küresel bir imparatorluğun kurulabileceği kanaati yaygınlaşmaya başlamıştır. İspanya, Portekiz, Fransa, Hollanda ve en güçlü uygulayıcısı İngiltere olmak üzere Batı’nın dünyayı kolonileştirmek için hızla örgütlenmesinin temelinde bu kanaat yatmaktadır... Bu üst sistemdeki mücadele, dünyanın neresinde olursa olsun stratejik öneme sahip bölgelerin kontrol edilmesi ve bu amaçla gerekli jeopolitik düzenlemelerin yapılmasını zaruri kılmıştır”.⁷³

“Günümüzde ‘Yeni Dünya Düzeni’ denildiğinde, genellikle, Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin çökmesi ve federasyonun dağılmasından sonra uluslar arası sistemde ortaya çıkan durum anlaşılmaktadır.” H.Gerger; “Beynelminel sermaye, ‘Yeni Dünya Düzeni’ adı altında yeryüzünün politik-ekonomik coğrafyasını kendi ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda yeniden düzenleme saldırısı sürdürüyor... Yeni düzenin normlarını yaratma sürecinin başında da bir uluslararası müdahale hukuku oluşturmak

⁷¹ DOSTER, a.g.m., Jeopolitik, Mart, 2007, s. 56

⁷² Ersel AYDINLI, Küreselleşme ve Güvenlik, Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, Asam Basım Evi, Cilt: 9, Sayı: 2, Ankara, Yaz, 2003, s. 40

⁷³ Mahmut Niyazi SEZGİN, “Küresel Güç Mücadeleleri, Türk Dış Politikası ve Irak Krizi”, 2023 Dergisi, Sayı: 21, Ankara, 15 Ocak ‘003, s. 36-37

geliyor... Böylece de uluslar arası sömürgeciliğin hukuki altyapısı ortaya çıkmış olacaktır.” şeklinde ifade etmektedir.⁷⁴

Enformasyon devrimi, coğrafi sınırların stratejik konumlarının hızlı değişimi ve sorunlar karşısında birlikte hareket etme zorunluluğu karşısında danışma ve diyalog mekanizması gelişmektedir. Yeni yönetim anlayışı ile birlikte, global tehditler karşısında global güvenlik için global bir güvenlik siyaseti gelişmektedir. Global güvenlik siyaseti üç temel strateji üzerine bina edilmektedir.⁷⁵

1. Global istikrarı korumak
2. Global caydırıcılığı arttırmak
3. Global demokratik değerleri korumak ve yaygınlaştırmaktır.

Güvenlik ile ilgili temel stratejiler şu şekilde oluşturulmaktadır;⁷⁶

a) Temel ittifaklar ile bölgesel ve küresel işbirlikleri içerisinde yer alma veya bu tür ittifakları tümüyle reddederek dışında kalıp “karşı çıkan” konumunda olma.

b) Çokuluslu harekâтта yer alma ve doğrudan çıkar alanındaki bir hareket söz konusu ise bu hareketin lider ülkelerinden biri olabilme yeteneğini geliştirme veya çokuluslu güçlere karşı çıkan aktörlerin liderliğine soyunabilme.

c) Krizlere müdahale edebilme ve çatışmaları önleyebilmek için diplomatik, siyasal ve hatta askeri önlemler alabilme veya krizlerin gerçek sorumlusu olarak gösterilen aktörlerin “big game”ini bozmaya neden olma.

d) Kitle imha silahlarıyla caydırıcılık sağlama ya da bu tür tehlikelerden korunma yeteneği geliştirme veya nükleer silahlanma karşısında yer alma.

e) Uzayı kullanabilme veya uzayı kullananların karşısında yer alma.

f) Haber alma sistemlerini ve gözetleme yeteneğini geliştirme.

⁷⁴ Haluk GERGER, “Yeni Düzenin Müdahale Hukuku”, Gündem, İstanbul, 14.01.1993, s. 7

⁷⁵ DEMİR, a.g.e., s. 30

⁷⁶ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 111-112

g) Yüksek yoğunlukta bir çatışma ortamında savaşabilme yeteneğini geliştirme veya ilkel yöntemlerle ileri teknoloji uygulamalarını etkisiz kılma.

h) Psikolojik ve sosyolojik unsurları kullanabilme.

Brzezinski'ye göre uluslararası güvenliğe katkı sağlamak isteyen ülkelerin bugün için izlemesi gereken temel prensipler şunlardır:⁷⁷

a) Dünya ilişkilerinde akılcı bir liderlik, öncelikle topluma yönelik en yaygın ve tehdit edici riskleri paranoyak bir ulusal güvenlik duygusu yaratmadan en aza indirmeye yönelik mantıklı ve dengeli bir kendini savunma politikası gerektirir.

b) İkinci prensip, şiddeti besleyen duygusal düşmanlığın büyük bir bölümünü yaratan dünyanın daha tehlikeli bölgelerini yatıştırmaya yönelik sabırlı ve uzun vadeli bir çabayı öngörmektedir .

c) Üçüncüsü, en büyük tehlike kaynaklarını kapsamak, eğer mümkünse, yok edebilmek için dünyanın en hayati ve dost bölgelerini ortak bir çerçevede birleştirmeye yönelik sürekli bir çaba gerektirir.

d) Dördüncüsü, küreselleşmeyi yalnızca gelişmiş ticaret ve kar fırsatı olarak değil, daha derin ahlaki yönü olan bir kavram olarak görmeyi gerekli kılar.

e) Son olarak, (uluslararası güvenlik çalışmaları) karşılıklı küresel bağımlılığın hâkim olduğu karmaşık sorumlulukların aktif olarak farkında olan ülkesel siyasi kültürün öncülüğünde yapılmalıdır.

1.11. Küresel Değişimler Sonucu Güvenliğe Yüklenen Anlam

Güvenlik kavramı yeniden ele alınarak değişen uluslararası koşulların güvenlik kavramı üzerinde oluşturduğu etkiler sorgulanmaya başlanmıştır. Daha önceden bir devletin kendisini dışarıdan gelen tehditlere karşı koruması anlamına gelen ve genelde askeri çerçevede değerlendirilen güvenlik kavramının kapsamı genişlemiş durumdadır.

⁷⁷ Zbigniew BRZEZINSKI, Tercih, Çev: Cem KÜÇÜK, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 265

Güvenlik artık ülkelerin tek tek kendi başlarına sağlayamayacakları; küresel boyut kazanmış ortak çaba ve işbirliği gerektiren bir kavram olmuştur.⁷⁸

İki kutuplu dünyanın sona ermesi sonrasında yaşanan tek kutuplu geçiş döneminde global dengeler kurulamamıştır. Ekonomik ağırlıklı dünya gündemi ekonomi alanında bile sorunların çözümünde başarılı olamamış, hatta yepyeni sorunlar ile karşılaşmıştır. Yeni denge arayışlarını hayata geçiren olay ise 11 Eylül saldırısı olmuştur.⁷⁹

Yeni dengenin oluşturulmasında sadece güvenlik unsuru yeterli değildir. Güvenlik, siyasi, ekonomik ve sosyal unsurların tümü değerlendirilmektedir. Bu geniş kapsamdan bakıldığında global yeni süreçte yeni bir dengenin kurulacağı açıktır. Bu yeni denge tek kutuplu geçiş süreci sonrasında yeniden iki kutuplu bir yapı üzerine kurulmayacaktır. Çünkü iki kutupluluğu destekleyen ideolojik farklılıklar ortadan kalkmıştır. Yeni denge çok taraflılık üzerine kurulacaktır. Ancak öncelikle güvenlik, siyaset, ekonomik ve sosyal açıdan ülkelerin iki eksen üzerinde ayrışacağı ve toplulaşacağı ve bu iki eksenin iki kutuplu süreçteki gibi iki ağırlık merkezi olacağı görülmektedir. Ancak her iki eksene taraf ülkeler arasında siyasi, ekonomik, sosyal ilişkiler çok taraflı ve yoğun olarak yaşanabilecektir. Bu nedenle yeni dönem “Çok Taraflı Yeni Denge” olarak isimlendirilmektedir.⁸⁰

Global değişimin sacayağı olarak güvenlik, değişimi ilk algılayan ve genellikle yapısal değişikliğini en hızlı şekilde başaran bir perspektife sahiptir. Güvenliğin değişimini etkileyen bazı tanımlar bulunmaktadır. Bunlar tehdit tanımı, düşman tanımı, düşman davranışları, teknolojik olanaklar, insan gelişimi ve doğal değişikliklerdir. Bu tanımlar üzerinde meydana gelen değişiklikler güvenliği hızla etkilemektedir. 11 Eylül saldırısı ile birlikte de bu tanımlar üzerinde önemli değişiklikler olmaktadır. Örneğin tehdit kavramı içerisinde yer alan terörizm ciddi bir sıçrama yapmıştır. Fonksiyonel olarak yaşanan değişiklikler ile birlikte bunlara bağlı yapısal değişiklikler de

⁷⁸ ÖZCAN, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’ nin Değişen Güvenlik Ortamı”, Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 13-14

⁷⁹ DEMİR, a.g.e., s. 3

⁸⁰ DEMİR, a.g.e., s. 3-4

yaşanmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde İç Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur.⁸¹

1990 sonrası süreç global güvenlik için şartları tamamen alt üst ederken aynı zamanda geçen dönemde bir çok yeni olayla yeni güvenlik ekolojisi net bir tanıma kavuşamamıştır. Ancak 11 Eylül saldırısı ile birlikte böyle bir tanımın ortaya çıkması daha fazla hız kazanmıştır. Global güvenlik için iki temel zemin bulunmaktadır. Bunlardan birincisi global tehdit diğeri ise global dengedir.⁸²

Global denge kurulurken, hem dengeyi kurma aşamasında hem de dengenin korunması açısından yeni bir güvenlik terazisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu terazi global seviyedeki konuların kıtasal ve bölgesel ağırlıklarını ve merkezi konularını belirlemek açısından açıklayıcı ve konuyu kolayca kavrayıcı bir özellik taşımaktadır. 21' nci yüzyılın ilk çeyreğine girerken yeni "Global Güvenlik Terazisi" değişen tehdidin ve tehdit sathının tanımı açısından önceki teraziden farklılıkları bulunmaktadır. Yeni global güvenlik terazisi şu temel özellikleri taşımaktadır:⁸³

a) Sıcak tehdit için artış yönelimi ve tehdidin baskı yönü Pasifik ile Yakındoğu arasındadır. Bu geniş oranda İslam Coğrafyasının tamamına yakınına kapsamaktadır.

b) Risk oluşma alanı Atlantik-Afrika boynuzu ile Asya-Pasifik arasında kalan güney orta hat üzerinde yoğunlaşmaktadır.

c) Oluşmakta olan yeni çok taraflı denge içerisinde coğrafi tehdit alanı itibariyle Avrupa-Atlantik güvenlik ortaklığının tanımı ve içeriği önemli ölçüde değişmektedir.

d) Özellikle Pasifik bölgesinde ABD ile Çin arasındaki karşılıklı güç tehdidi kışkırtıcı bir nitelikte giderek artacaktır.

e) Global güvenlik terazisinin dengesi doğu Avrasya'da Hint Okyanusu bölgesinde ve batı Avrasya'da Doğu Akdeniz bölgesinde ayarlanacaktır.

⁸¹ DEMİR, a.g.e., s. 17

⁸² DEMİR, a.g.e., s. 26

⁸³ DEMİR, a.g.e., s. 27

f) Global güvenlik terazisi etkin bir sıcak tehdidi barındırmaktadır. Bu tehdidin belirgin muhatapları olarak Çin ve ABD'yi görmekteyiz. Ancak tehdidin seviyesini belirleyen ağırlık ve esnek taraflılık konumu bulunan ülkeler olarak da AB ve RF'yi ve çatışma alanının içinde kalan olarak da Türkiye ve İsrail'i konumlandırmak gerekmektedir.

1.12. Ekonomi ve Güvenlik

Küreselleşme ve güvenlik çalışmaları içerisinde en çok vurgu ekonomik olana üzerine yapılmaktadır. 1990' lardan itibaren artan ve genişleyen karşılıklı bağımlılık sonradan genellikle küreselleşme ile eş anlamda görüldü. Karşılıklı bağımlılık ve küreselleşmenin sonucu olarak gelişen ilk etkenler ekonomik boyutta görüldüğü için bu iki kavram ilk olarak ekonomik yönleri ile tanımlandı ve ortaya kondu.⁸⁴

Askeri güç ile Ekonomik güç Milli Güvenliğin vazgeçilmez iki boyutunu oluşturmaktadır. Milli Güvenliğin bu iki boyutu arasında aynı zamanda hem önemli bir rekabet vardır ve hem de birbirine güç katan ilişki mevcuttur. İşte bu nedenledir ki, ekonomik ögeler, askeri güç ve güvenlik arasındaki ilişkiler, güvenlik konularının irdelenmesinde kaçınılmaz şekilde karşımıza çıkmaktadır.⁸⁵

Askeri ve siyasi varlığın devamı ve gücü stratejik olarak ekonomi ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle 11 Eylül saldırısı sırasında görülen ekonomik etkilerin de bir sonucu olarak artık iki kavram çok önem kazanmaktadır. Bunlardan birincisi güvenliğin ekonomisi yani güvenliğin güvenliğidir. Bireyin yaşam alanının güvenliğinden başlayıp kamusal alanın güvenliğine ve üstte ulusal güvenliğin mevcudiyetine kadar varlık, gelişim, üstünlük ve refah için güvenliğin ekonomisi en önemli belirleyicidir. Miktar kadar güvenlik sağlanmaktadır. Bu açıdan miktarın varlığı, artırılması ve korunması güvenlik için kaçınılmazdır.⁸⁶

İkinci konu ise ekonominin güvenliğidir. Güvenliğin ekonomisi için ekonominin güvenliğini sağlamak temel esastır. Ekonominin güvenliği ise üç

⁸⁴ Ersel AYDINLI, "Küreselleşme ve Güvenlik, Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, Sayı. 2, Ankara, Yaz, 2003

⁸⁵ TOPUR, a.g.e., s.181

⁸⁶ DEMİR, a.g.e., s. 34-35

aşamalıdır. Birinci aşama, ekonomik yapının global ölçeklerde üretim, rekabet ve kalite olanaklarına sahip olmasının sağlanmasıdır. İkinci aşama, ekonomik yapının yukarıda ifade edilen olanaklarla donatılmasını ve sürdürülmesini sağlayacak bir yönetime sahip olmasının sağlanmasıdır. Üçüncü aşama ise, kurumsal ve sektörel olarak ekonomik yapının fiziki ve stratejik güvenliğinin sağlanmasıdır. Modern güvenlik yaklaşımının geleceğinde ekonominin güvenliği ve güvenliğin ekonomisi arasındaki ilişki öncelikli yerini koruyacak ve ekonomik tehditler güvenlik açısından birincil seviyeye çıkartılacak.⁸⁷

Ulusların yaşamında ekonomik kalkınma ve refah gereksinimleri ile geniş anlamda ulusun güvenliğinin, dar anlamda ise savunmanın gereksinimleri vazgeçilmeyecek iki yaşamsal öneme haiz öğelerdir. Güçlü bir ekonomi sürdürülebilir bir ulusal güvenliğin öncelikli nedenlerinden biri olmakla beraber bu zenginliğin muhafazası, korunması da güvenliğin (savunma unsurlarının) yeterli ve etkin olması gereğini ortaya koymaktadır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Emperyal güçler Kolonyalizm çağında sömürgelerden sağladıkları zenginliklerini güçlü donanmaları ve ordularıyla koruyor, sürdürüyorlardı. Bugün dahi ABD Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında zenginliğini sürdürebilmek için, o zenginliğin korunmasında ortaya çıkan güvenlik ihtiyaçları için savunma sistemlerini, teknolojilerini öncelikle geliştirip kullanıyor. Bu etkileşimi açık olarak askeri-endüstriyel kompleks örgütlenmesinde görüyoruz. Bu örgütlenmeye üniversitelerin ve istihbarat örgütlerinin iştirak ettiklerini/ettirildiklerini de söyleyebiliriz.⁸⁸

Kaynakların kullanımı için tahsislerinde çoğu zaman ulusal güvenlik (savunma) ile ekonomik ve sosyal ihtiyaç kavramlarının birbirlerine karşıt işlevler olduğu kanısı yaygındır. Kamu programları ve bütçe bazında bunun anlamı bir ülkenin kamu kaynaklarını paylaştırırken ulusal güvenliğe (dar anlamı ile ulusal savunmaya) ayırdığı büyük kaynaklara karşın, örneğin milli eğitim, sağlık, altyapı vb. kamusal nitelikli faaliyet projelerine yeterli payın ayırlamayacağı savıdır. Konu salt mantık açısından yüzeysel olarak ele alındığında bir ölçüde doğrudur. Nitekim endüstrileşmiş bir ülke olmasına karşın, Sovyetler Birliği zamanında halkının bireysel ekonomik refah

⁸⁷ DEMİR, a.g.e., s. 35

⁸⁸ Tanju ERDEM, "Ulusal Güvenlik ve Ekonomi Etkileşimleri, Jeopolitik Dergisi, Mayıs, 2007, s. 7

yönüyle yeterince pay alamamasının nedenlerinden biri kaynakların büyük kısmı ile güvenlik (dar anlamıyla savunma) harcamalarına ayrılmasında görülmektedir.⁸⁹

Kapsamlı bir inceleme ulusal savunma ile ekonomik kalkınma refah gereksinimleri arasında bir karşıtıktan çok, karşılıklı bir etkileşimin olduğunu göstermektedir. Ekonomik kalkınma ve refah kuşkusuz güvenlik, istikrar ve barışı sağlamış özgün ortamlarda geliştirilebilir. Nasıl ki ülkenin gelişmiş ekonomisi ve refah düzeyinin, sahip olduğu varlıkların korunması için etkin savunma güçlerine gereksinim duyulabileceği gibi. Burada ulusal güvenliğin ve barışın koşulları ve ortamın ne olduğu, savunma sistemlerinin hangi düzeyde oluşturulabileceği hususu geniş kapsamlı bir konudur. Ancak içerde ve dışarıda güvenlik ve barış için en sağlam ortam ve koşulu; içerde ulusu oluşturan bireyler ve sınıflar arasında, dışarıda uluslararası özellikle endüstrileşmiş uluslarla, gelişmekte olan ve yoksul uluslar arasındaki büyük farklılıkları önleyici ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik gelişmelerin ve gelişme umudunun sürdürülmesinde, dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanmasında, tüm insanlığın ve ulusların anti-emperyalist bilincinde ve özgür, bağımsız, onurlu yaşam tarzlarında görüyoruz. Keza bir ülkenin bu görüşle ulusal güç unsurlarını güçlendirici bilinçli, planlı; evrensel değerleri bilen, özümsemiş, ama ulusal politikalar izleyen yönetimleri ulusal güvenliğin önemli unsurlarından olan ulusal birliği, ulusal özgüven ve morali de pekiştirirler. Aksi bir ülke için her yönüyle yıkım anlamına gelir.⁹⁰

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)'nin 2006 raporu ile yapılan değerlendirmelere göre;⁹¹ 2005 yılında dünyadaki askeri harcamaların toplamı (2003 sabit fiyatları ile), 1001 milyar (bir trilyon) Dolardır. Bu rakam dünyadaki toplam GSMH' nin % 2,5 na denk gelmektedir. Dünyada fert başına düşen askeri harcamalar ise 173 dolardır.

Dünya askeri harcamaları 1996- 2005 döneminde toplam olarak %34 artmıştır. 2005 askeri harcamaları 2004 yılına göre % 3,4 artış göstermiştir. Bu artışın %80'i ABD'nin harcamalarından kaynaklanmaktadır. 1001 milyar USD' lik toplam askeri harcamaların;

⁸⁹ ERDEM, a.g.m, Jeopolitik, Mayıs, 2007, s. 7

⁹⁰ ERDEM, a.g.m, Jeopolitik, Mayıs, 2007, s. 7

⁹¹ Cihangir DUMANLI, "Savunma Harcamaları", Jeopolitik Dergisi, Mayıs, 2007, s. 11

839,8 milyar USD' si (%84) 15 ülke tarafından yapılmaktadır. Dünya nüfusunun %5'ini oluşturan ABD, toplam askeri harcamaların %48'ini tek başına yapmaktadır. Bu ülkenin askeri harcamaları, kendisinden sonra gelen 32 ülkenin askeri harcamalarının toplamından büyüktür. 2007 yılında ABD askeri harcamaları 463 milyar dolar barış harcamaları, 110 milyar dolar savaş harcamaları olmak üzere toplam 573 milyar dolardır.

Türkiye, dünya askeri harcamalarının Birinci Ligini oluşturan 15 ülke arasında 2004 yılında 14.ncü sırada iken, 2005 yılında ilk 15'e girmemiştir. Söz konusu harcamaların büyük bir kısmını ülkeler personel vs cari harcamalar şeklinde kendi içlerinde yapmaktadır. Uluslararası silah ticaretinin hacmi yılda 268 milyar USD civarındadır. Uluslararası silah pazarının %96,6'sı 10 ülkenin elindedir (ABD %63,3; İngiltere %12,1; Fransa %7,4; İtalya %2,5; Japonya % 2,4; Almanya % 1,9; İsrail % 1,3; Rusya % 1,2; Hindistan %1; Avrupa ülkelerinin ortak olduğu EADS firması %3,5)

Türkiye'nin askeri harcamaları aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır:⁹²

- a) MSB (Milli Savunma Bakanlığı) bütçesi,
- b) Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF),
- c) Hazine garantili devlet/firma kredileri,
- d) Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) kaynakları,
- e) Özel ödenekler (Mal ve hizmet satışları, ihtiyaç fazlası arazi satışları, bedelli/dövizli askerlik gelirleri),
- f) Dış yardımlar.

⁹² DUMANLI, a.g.m., Jeopolitik, Mayıs, 2007, s. 11

1.13. Güvenlik Amaçlı Uluslar Arası Kuruluşlar

Uluslararası sistemin bütününe yakın bir bölümünde istikrar sağlanması amacıyla güvenlik ve savunmayı konu edinmiş girişimler oluşturma düşüncesi oldukça eskidir. Güvenlik adına yapılan askeri anlaşmalar da, bu düşüncelerin ürünü olarak çok eskilerden beri yapılagelmiştir. Sürecin, Antik Yunan'daki ve Antik dönem Mezopotamya uygarlıklarındaki girişimlerinden başladığı bilinmektedir. Ortaçağ'ın dağınık ve parçalanmış yapısında bile, bu tür örneklerin bulunması olanaklıdır. Haçlı seferlerinin dışında, 1259'da Fransa ile İngiltere arasında imzalanmış işbirliği anlaşması, 1295 yılındaki Fransa kralı Philippe Le Bel ile İskoç kralı John Balliol arasındaki ittifak anlaşması gibi bir çok girişimin yaşama geçirildiği bilinmektedir. 15. yüzyılda, Azteklerin Texcoco ve Tacuba gibi site devletler ile askeri pakt kurulmuş olması, yine aynı yüzyılda Avrupa'da yaşanan 100 yıl savaşları sonrasında imzalanan Conflans Barışı, söz konusu türden girişimlerin her dönemde farklı coğrafyalarda da olsa denendiğinin göstergesi olmaktadır.⁹³

1.13.1 Birleşmiş Milletler

Yirminci yüzyıl tarihinin ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminin önemli bir özelliği, uluslararası örgütlenmenin öneminin anlaşılması ve uygulamasının yaygınlaştırılmış olmasıdır. On dokuz ve yirminci yüzyılların uluslararası ilişkilerinin tarihi bir bütün olarak ele alındığında, konferans ya da parlamenter diplomasi geleneğinin giderek daha köklü bir duruma geldiği görülüyor. Bu özellikle 1945 sonrası tarihi için doğrudur. On dokuzuncu yüzyılın "Avrupa Uyumu" yirminci yüzyılın başında yerini Milletler Cemiyeti'ne bırakmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler büyük ve belki de abartılmış bir hevesle kuruldu.⁹⁴

Yirminci yüzyılın ikinci uluslararası örgütlenme çabası olan Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Cemiyeti'ninkine benzer, ama daha karmaşık bir anayasal yapı, daha büyük bir bütçe, daha yaygın bir yönetim kadrosu ve en önemlisi bir başarısızlık deneyinin verdiği derslerle kuruldu. Üye sayısı, eskisinin üye sayısının iki katından çok, organları ve uzmanlık kuruluşları daha gerçekçiydi. Kuruluşunda Asya ve Afrika

⁹³ DEDEOĞLU, a.g.m., s. 226

⁹⁴ SANDER, a.g.e., s.204

devletlerinin temsili, daha bağımsızlıklarını kazanmadıklarından dolayı, çok sınırlı kalmışsa da Milletler Cemiyeti gibi temelde yalnızca bir Avrupa örgütü değildi. BM kuramda bütün devletlerin eşit, ama uygulamada devletler arasındaki farkların benzerliklerden çok olduğu bir örgüttü. 1945'te devletlerin egemen eşitliği üzerine kurulmuş olmasına rağmen, üyeleri arasında ekonomik, toplumsal ve siyasal güçlerine göre aşama sırası çok belirgindi.⁹⁵

Savaş evrensel olduğunda, ardından başlatılan örgütlenme girişimlerinin de evrensel olduğu, evrensel örgütün ancak yeni bir küresel savaşla işlevsizleşebileceği görülmektedir. Günümüzde, etkinliği tartışılmakla birlikte halen evrensel güvenlik konusuna giren her konuda ve dünya devletlerinin tamamına yakının katılımıyla faaliyet gösteren tek örgüt Birleşmiş Milletler Örgütü'dür.⁹⁶

Birleşmiş Milletler Örgütü, büyük ölçüde 2. Dünya Savaşı sonrası status quo'yu koruma ve uluslararası sorunları çözerek onları kurala bağlama amacıyla oluşturulmuştur. Karmaşık ve çok geniş bir örgütlenme yapısına sahip BM, insani, sosyal, ekonomik ve mali hemen her sorun ile ilgili bir birime ve faaliyet alanına sahiptir. Bununla birlikte, BM'nin uluslar arası güvenlik ile doğrudan ilgili olan organı Güvenlik Konseyi'dir ve bu örgüte uluslararası alanda etkinlik sağlayan ya da kaybettiren de bu organ olmaktadır.⁹⁷

BM'nin amaçlarını belirten birinci maddesi;⁹⁸

- a) Uluslar arası barış ve güvenliği korumak,
- b) Halkların halk eşitliği ve kendi geleceklerini belirleme hakkına dayalı dostça ilişkiler geliştirmek,
- c) Uluslar arası sorunların çözümü ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesi yolunda uluslararası işbirliği sağlamak,

⁹⁵ SANDER, a.g.e., s.204

⁹⁶ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 227

⁹⁷ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 227

⁹⁸ BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, BM Enformasyon Merkezi, Ankara, Aralık, 1997, s. 3-4

d) Devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak,

Bu amaçları gerçekleştirmede uyulması gereken ilkeler ise antlaşmanın ikinci maddesinde yedi paragraf altında toplanmıştır;⁹⁹

a) Örgütün tüm üyeleri egemen ve eşittirler,

b) Üyeler, antlaşmadan doğan yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirecektirler,

c) Üyeler arasındaki antlaşmazlıklar barışçı yollardan çözülecektir,

d) Üyeler, diğer ülkelerin ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan ve tehditten kaçınacaklardır,

e) Üyeler, örgütün gelişimini destekleyeceklerdir,

f) Örgüte üye olmayanlar da barış ve güvenliğin gerektirdiği ölçüde antlaşma ilkelerine uymaya zorlanacaklardır,

g) Örgüt özü bakımından bir devletin yetki alanına giren işlere karışmayacaktır.

Taraflar arasında uyuşmazlık doğmasını önleme ve mevcut uyuşmazlıkların tırmanarak çatışmaya dönüşmesini engelleme çabalarını içerir. İkinci durumun ortaya çıkması halinde bunun yayılmasını sınırlandırmaya yönelik önlemlerin alınması söz konusudur. Önleyici diplomasi, Genel Sekreter tarafından doğrudan ya da üst düzey görevliler ya da uzmanlık kuruluşları ve programları aracılığıyla Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul tarafından ve BM ile işbirliği içinde bölgesel örgütler tarafından yerine getirilebilmektedir. Önleyici diplomasi, güven sağlayıcı önlemlerin alınmasını, bilgi toplamayı, resmi ya da gayri resmi araştırmaya dayalı erken uyarı ağının kurulmasını, önleyici konuşlandırmayı ve kimi durumlarda askerden arındırılmış bölgelerin kurulmasını gerektirmektedir.¹⁰⁰

⁹⁹ Faruk SÖNMEZOĞLU, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 95–96

¹⁰⁰ Yavuz Gökalp YILDIZ, Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s. 127

Bariş sağlama operasyonlarıyla birlikte uygulanan önleyici diplomasi girişimleri, ikisi Afrika'da, ikisi Asya'da, biri Amerika'da ve biri Avrupa'da olmak üzere altı bölgede uygulanmaktadır. Silahların kontrolü, silahsızlanma yönündeki girişimler de, önleyici diplomasi uygulamaları olarak değerlendirilmektedir.¹⁰¹

Başka ülkelerce kınanmak, özellikle eğer konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde ele alınırsa, karar mercilerinin bir konunun hayati olduğunu düşünürken hesaplamaları gereken bir bedeldir. Büyük güçler ve süper güçler genellikle uluslararası fikri göz ardı ederler.¹⁰²

BM'nin uluslararası sorunlar karşısında yeterince etkili olamaması ve gitgide prestij yitirmesi, işlev ve rolünü sorgulanır hale getirmiştir. Bu tartışmalar BM yapısı ve kuruluş felsefesini de gündeme almıştır. Güvenlik Konseyi'nin eşitsiz örgütlenme yapısı; örgütün birkaç ülkeye mali bağımlılığı ve üyeler arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmaları kararlı ve tutarlı politika üretilmesini engellemektedir. Diğer yandan BM'nin güçlü ve hegemonik güçlere bağımlılığı, örgütü bu güçlerin dünya çapındaki stratejilerinin uygulayıcısı haline getirmiştir.¹⁰³

BM'nin 2004 yılı bütçesi yaklaşık 1,5 milyar ABD Doları idi. BM'ye; ABD %22, Japonya %19,5, Almanya % 8,7, İngiltere % 6,1, Fransa % 6, İtalya % 4,9 ve diğer 185 ülke ise toplam % 32,8 milyar dolar katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁴

Amerikalılar anayasalci demokratik ulus-devletten daha öte hiçbir demokratik meşruiyet kaynağı tanımamak eğilimindedir. Öyle ki, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin meşru olması, bunların, demokratik çoğunluğun bu örgütlere meşruiyet tanıdıkları müzakereci, hükümetler arası bir sürece uygun olarak kurulmuş olmaları sebebiyledir. Bu çeşit bir meşruiyet, sözleşmecilerce taraflarca her an askıya

¹⁰¹ YILDIZ, a.g.e., s. 127

¹⁰² Aslı GÖKÇORA, A.B.D.'nin B.M. Karşılığı, Cumhuriyet Strateji, Yıl. 1, Sayı. 25, s. 17

¹⁰³ YILDIZ, a.g.e., s. 120-121

¹⁰⁴ Karl KAISER-Hans Peter SCHWARZ, Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası, Çev. Müjdat KAYAYERLİ, Simenis Yayınları, Ankara, 2005, s. XIII

alınabilir; uluslararası kanunlar ve örgütlerin, egemen ulus-devletler arasındaki bu çeşit iradi bir uzlaşmadan bağımsız olarak hiçbir geçerlilikleri yoktur.¹⁰⁵

1.13.2. NATO

4 Nisan 1949 tarihinde 12 devletin imzaladıkları (ABD, Kanada, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Fransa, İtalya, İngiltere, Danimarka, İzlanda, Norveç, Portekiz) Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan NATO, 1952’de (Türkiye, Yunanistan), 1955’de (Federal Almanya), 1982’de (İspanya) ve 1999’da (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya) olmak üzere dört kez genişlemiştir. Sovyetler Birliği’nin stratejilerine karşı bir savunma örgütü olarak kurulan NATO, Sovyetler Birliği’nin yıkılışından sonra, daha çok savunma ve güvenlik kuruluşu durumuna gelmiştir. 1967 yılında Fransa, kuruluşun askeri kanadından ayrılmış, 1974’de bu kanattan ayrılan Yunanistan ise, 1980’de eski statüsüne geri dönmüştür.¹⁰⁶

NATO, Avrupa ve Kuzey Amerika’nın güvenliğini bir arada gören bir anlayışın ürünüdür. Dolayısıyla, bu iki bölgenin ve bölgedeki tüm aktörlerin benzer güvenlik ve savunma stratejileri bulunduğu varsayımına dayanır. Çıkarları farklı olan aktörlerin de, bu kuruluş bünyesinde çıkarlarını ortaklaştırmaları beklenir.¹⁰⁷

NATO stratejileri:¹⁰⁸

a) Kitlesele Karşılık Stratejisi:

Kitlesele karşılık stratejisine göre, karşı tarafla girişilecek herhangi bir çatışmada, karşı tarafın kullandığı silah türüne bakılmaksızın nükleer silahlar kullanılacaktır. Nükleer silahlar, şehir, liman ve sanayi merkezlerini hedef alırlarken, taktik silahlar da karşı tarafın ordularının bertaraf edilmesinde kullanılacaktır. Karşı tarafın neredeyse ortadan kaldırılmasını ve tahriklerde nükleer silahların kullanımını öngören bu strateji, ilk kez Sovyetler Birliği’nin uzun menzilli silahlar ürettiği anlaşılınca gevşemeye başlamıştır. ABD Savunma Bakanı Robert McNamara, söz

¹⁰⁵ Francis FUKUYAMA, Devlet İnşası, Çev. Devrim ÇETİNKASAP, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 130

¹⁰⁶ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 232

¹⁰⁷ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 232

¹⁰⁸ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 232-238

konusu strateji doğrultusunda, bir füzenin taşıdığı tek nükleer başlık yerine bu füzenin daha küçük infilak gücünde birçok savaş başlığı taşıyarak geniş alanları etkisiz kılınması projesini savunmuştur.

b) Esnek Karşılık Stratejisi:

Esnek karşılık stratejisinde, “nükleer eşik”i yükseltmek, diğer bir ifadeyle nükleer silahlara başvurma ihtimalinin azaltılması, konvansiyonel silah sistemlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi ilkelerine dayanmıştır.

c) Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi:

Esnek karşılık stratejisinde amaç, sanayi bölgelerini, barajları, elektrik santrallerini vs. vurarak ekonomiyi büyük bir harabe yığına çevirmek değil, düşmanın stratejik savaşma yeteneğini yok etmek, askeri üretimini felç etmek ve ikinci vuruş yeteneğini azaltmaktır.

d)Yeni Stratejik Kavram, Kapsamlı Güvenlik Kapsamı:

Buna göre “Kapsamlı güvenlik kavramı stratejisi” konusunda uzlaşmaya varılmış ve bu strateji, kitlesel karşılık, ileri savunma ve esnek karşılık stratejilerinin yerini almıştır. Söz konusu yeni strateji, NATO’nun askeri gücünde önemli bir indirimle gidilmesini, fakat bunun yerine esnek, hızlı hareket edebilen acil müdahale birliklerinin kurulmasına dayanmıştır.

NATO’nun geleneksel coğrafya alanının (üye ülkelerin topraklarının) savunulması ötesinde barışı koruma ve kriz yönetimi gibi yeni görevler icra ederken, bu alanın dışında operasyon gerçekleştirmesi anlamına gelen “alan dışı” kavramı, meşruiyet arayışı ve genişleme süreci bağlamında önemlidir.¹⁰⁹

Soğuk Savaş döneminde Doğu Blok’unun savunma örgütü olan Varşova Paktı, Sovyetler Birliği’nin dağılması ile ortadan kalkmıştır. Batı Blok’unun savunma örgütü olan NATO ise, Varşova Paktı’nın aksine varlığını devam ettirmiş ve dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden organize olma faaliyetlerine girişmiştir. Varşova Paktı, iki

¹⁰⁹ Onur GÖKÇE, “TEHDİT Algılaması”, Ulusal Strateji, Yıl. 4, Sayı. 30, Ankara, Aralık, 2002, s. 79–81

kutuplu dünya düzeninde Doğu Blok'unun savunma ihtiyacını karşılamaktan öteye gidemeyen ve bir anlamda NATO'ya karşı kurulan savunma işlevli bir örgüt niteliğinde iken NATO, Varşova Paktı'na karşı Batının savunma ihtiyacını karşılamakla sınırlı kalmamıştır. "NATO'nun bir savunma örgütü olma özelliği kadar önemli diğer bir özelliği de, üye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma, geliştirme ve düzenleme işlevlerini yerine getirmeye çalışmasıdır."¹¹⁰

Kasım 1991' de yapılan Roma zirvesinde NATO'nun Soğuk Savaş sonrası stratejisinin temel taşları atılmıştır. NATO'nun yeni stratejisi ile Atlantik'in iki yanı ve Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler düzenlenmiştir. Bu zirvede, NATO'nun kapsamlı bir saldırı tehdidi altında olmadığı, fakat yeni risklerin söz konusu olduğu, bu risklerin, kitle imha silahlarının yayılması, yaşamsal kaynakların (petrol v.s.) engellenmesi, terörizm ve sabotaj olarak sıralanmıştır. Ayrıca NATO'nun AB, BAB ve AGİT'le işbirliği yapabileceği BM misyonlarına katılabileceği kabul edilmiştir. Türkiye 1991 Roma zirvesinde AGİK, NATO, AB ve Avrupa Konseyi'nin bölgesel istikrarsızlıklarda ortak hareket etmelerini savunmuştur. Ayrıca AB'nin kendi güvenlik örgütünü kurmasına karşı çıkmıştır. Bu yaklaşımında özellikle Yugoslavya'daki etnik çatışmalarda Avrupa kurumlarının başarısızlığı üzerinde durmuştur. NATO, 1991 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) kurarak eski doğu Avrupa ülkeleri ile Orta Asya ülkelerinin büyük çoğunluğunun üye olmasını sağlamıştır. Haziran 1992 yılında Gürcistan ve Arnavutluk'un katılımıyla üye sayısı 38'e yükselmiştir.¹¹¹

Dünyada bir globalleşme olgusu yaşanmaktadır. Soğuk savaşın yerini her alanda işbirliği almaktadır. Tehdidin niteliği değişmiş Varşova Paktı ortadan kalkmıştır. NATO, eski hasım ülkelere dostluk ve işbirliği elini uzatmıştır. NATO ilk yıllarında kesin askeri hesaplardan çok, politik kaygıları yansıtmış ve Amerika, Avrupa dengesini korumayı kendine görev edinen başlıca batılı "kanat" güç rolünü İngiltere'den

¹¹⁰ Mustafa TÜRKEŞ, "21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye", Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 194

¹¹¹ Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye' ye Etkileri, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2001, s. 364

devralırken, Amerika'nın diplomatik geleneklerinde meydana gelen tarihi değişikliğin simgesi olmuştur.¹¹²

Soğuk Savaş sonrası değişen ve genişleyen güvenlik ihtiyaçları çerçevesinde; ne NATO, ne de AB tek başına bir güvenlik şemsiyesi sağlama durumunda değildir. Daha güçlü ve istikrarlı bir Avrupa, NATO ve AB arasındaki düzenlemelerin yeterliliğine bağlıdır.¹¹³

2003 Irak Savaşı'ndan önceki dönem dikkate alındığında şu tespitlerde bulunmak pek yanlış olmayacaktır: Avrupa, NATO'nun varlığını devam ettirmesini desteklese de, NATO çerçevesindeki mali yükümlülüklerini azaltmak istemekte ve kendi çıkarları doğrudan etkilenmediği sürece Orta Doğu gibi bölgelerde operasyonel yükümlülük altına girmekten kaçınılmaktaydı. Diğer tarafta ise Amerika Birleşik Devletleri, NATO'yu daha da güçlendirme arzusunu dile getiriyor, bu çerçevede Avrupalı ülkelerin Batı savunması için daha fazla yükümlülük üstlenmelerini istiyor ve Orta Doğu gibi bölgelerde girişeceği eylemlerde Avrupalıların yanında yer almasını bekliyordu.¹¹⁴

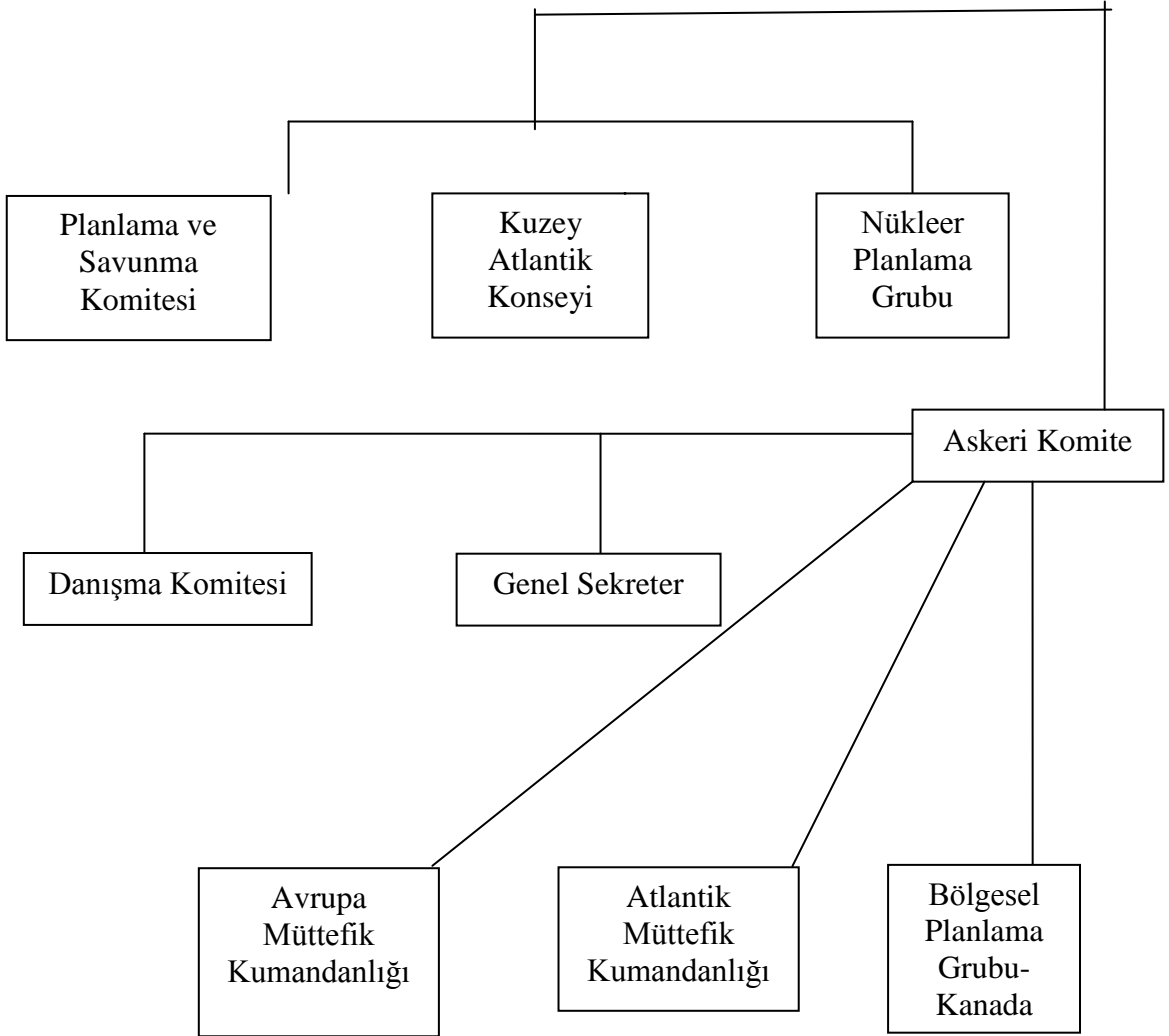
¹¹² Paul KENNEDY, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev: Birtane KARANAKÇI, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık, 2002, s. 450

¹¹³ Bülent Sarper AĞIR, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış", Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, Asam Basım Evi, Cilt. 9, Sayı.2, Ankara, Yaz 2003, s. 126

¹¹⁴ Çiğdem NAS, "Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye' nin Durumu", Der: Faruk SÖNMEZOĞLU, Değişen Dünya ve Türkiye, Ankara, Bağlam Yayınları, 1996, s. 74-75

NATO Sivil ve Askeri Yapılanması¹¹⁵

Ulusal Otoriteler

¹¹⁵ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 243

1.13.3. AGİT

Avrupa Güvenlik ve Savunma Teşkilatı (AGİT), AGİK' in yapısının kurumsal olarak değiştirilmiş ve bir örgüt konumuna getirilmiş halidir. AGİK' in 21 Kasım 1990 tarihinde imzaladığı ve "Paris Bildirgesi" olarak bilinen belgede, AGİK'in oturacağı kurumsal taban ana hatları ile belirtilmiş, AGİK organlarına eklenecek yeni organlar düzenlenmiş ve ilk Dışişleri Bakanlarının 1991 yılında Berlin'de toplanmasının ardından, 1994 yılında Budapeşte'de yapılan ikinci toplantı neticesinde Konferans'ın örgüte dönüştürülmesine karar verilmiştir. AGİK'in tersine Avrupa haricindeki ülkeler ve Arnavutluk'unda katılımı ile toplam 53' ülke tarafından imza altına alınan bu karar, 4 Aralık 1994 tarihinde yürürlüğe girerek, AGİT süreci resmen başlamış ve onaylanmıştır. AGİT'in organları: Zirve Konferansı, Dışişleri Bakanları Konseyi, Parlamenterler Asamblesi, Daimi Sekreterlik, Seçimler Bürosu, Güvenlik için İşbirliği Forumu ve Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliğidir. AGİT süreci, ortak güvenlik konularında çalışmalarına devam ederken, AB ve BAB içinde de koordineli çalışmalar yapılmıştır. Avrupa'da Almanya'nın birleşmesi ve Sovyet Bloğu'nun dağılması gibi nedenlerle, Avrupa'da değişen güçler dengesi, Maastricht Ant.'na (10 Aralık 1991) ortak dış politika boyutunun da dâhil edilmesi sonucunu doğurmuş ve antlaşmayla AB'ye dış politika ve güvenlik politikası konularında sorumluluklar getirilmiş.¹¹⁶

AGİT'in amaçları, şu ana başlıklarda özetlenebilmektedir:¹¹⁷

- a) Çok taraflı diplomasiinin devletler ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde sağlanması,
- b) Olası çatışmaların saptanması,
- c) Silahlanmanın denetlenmesi,
- d) Diplomatik girişimlerin teşvik edilmesi,
- e) Güvenlik mekanizmalarının korunması,

¹¹⁶ YILDIZ, a.g.e., s. 58

¹¹⁷ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 252

- f) İnsan hakları ve demokrasi ilkelerine bağlı kalınmasının sağlanması,
- g) Ekonomik ve çevresel güvenliğin sağlanması.

NATO'dan daha farklı biçimde bu türden siyasal dönüşümlere öncelik veren AGİT çerçevesinde güvenlik bakımından “insan ve toplum” esas alınmakta, NATO'da ise devletlere ve teçhizata öncelik verilmektedir.¹¹⁸

1973 yılında 35 ülkenin katılımı ile Helsinki'de başlatılan Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Süreci 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi ivme kazanmıştır. Bu süreç 1990 yılında Paris'te yapılan ikinci doruk toplantısında Batı'nın başlangıçtan beri istediği yönde, SSCB'nin zayıf noktası insan hakları yönünde gelişme göstererek kurumsallaşmıştır. Bunun arkasından AKKA ile her iki kutuptan devletler, ana harp silah ve araçlarında indirimle gitmişlerdir. Bu indirimler neticesinde ülkeler kendi güvenliklerini sağlamak için ikili veya daha çok ülkeyle anlaşmalar yaparak güvenliklerini arttırmayı amaçlamışlardır.¹¹⁹ Senette yer alan prensipler, teşkilatın anayasası olarak görev yapmıştır. Bu prensipler ile Avrupa'da güvenlik, demokrasi, insan hakları ve ekonomik konuları içine alan bir süreç başlatılmıştır. AGİT süreci içerisinde günümüze değin kabul edilen belgeler;¹²⁰

1. Paris Zirvesi'nde (1990);
 - a) Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA),
 - b) Yeni bir Avrupa için Paris Şartı,
 - c) 1990 Viyana Belgesi, (Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Paketi)
2. Helsinki Zirvesi'nde (1992),
 - a) Helsinki Belgesi (AGİT'in işleyiş kurallarını ve prensipleri belirleyen belge)
 - b) 1992 Viyana Belgesi (Viyana Belgesi-90'ın geliştirilmiş şekli).

¹¹⁸ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 254

¹¹⁹ NATO El Kitabı, 1998, s. 153

¹²⁰ <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/avrupaguv.htm>

3. Budapeşte Zirvesi'nde (1994);

a) 1994 Viyana Belgesi, (Viyana Belgesi-92'nin geliştirilmiş şekli)

b) Küresel askeri bilgi değişimi,

c) Davranış ilkeleri rehberi,

d) Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi için yönlendirici prensipler.

e) Açık Semalar Antlaşması (ASA).

4. Lizbon Zirvesi'nde (1996);

a) "21 nci yüzyıl için, kapsamlı bir Avrupa güvenlik modeli" isimli belge,

b) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu (AGİF),

c) Milli Azınlıklar Yüksek Komisyonu,

d) Ekonomik Forum..

5. AGİT İstanbul Zirvesi'nde 1999);

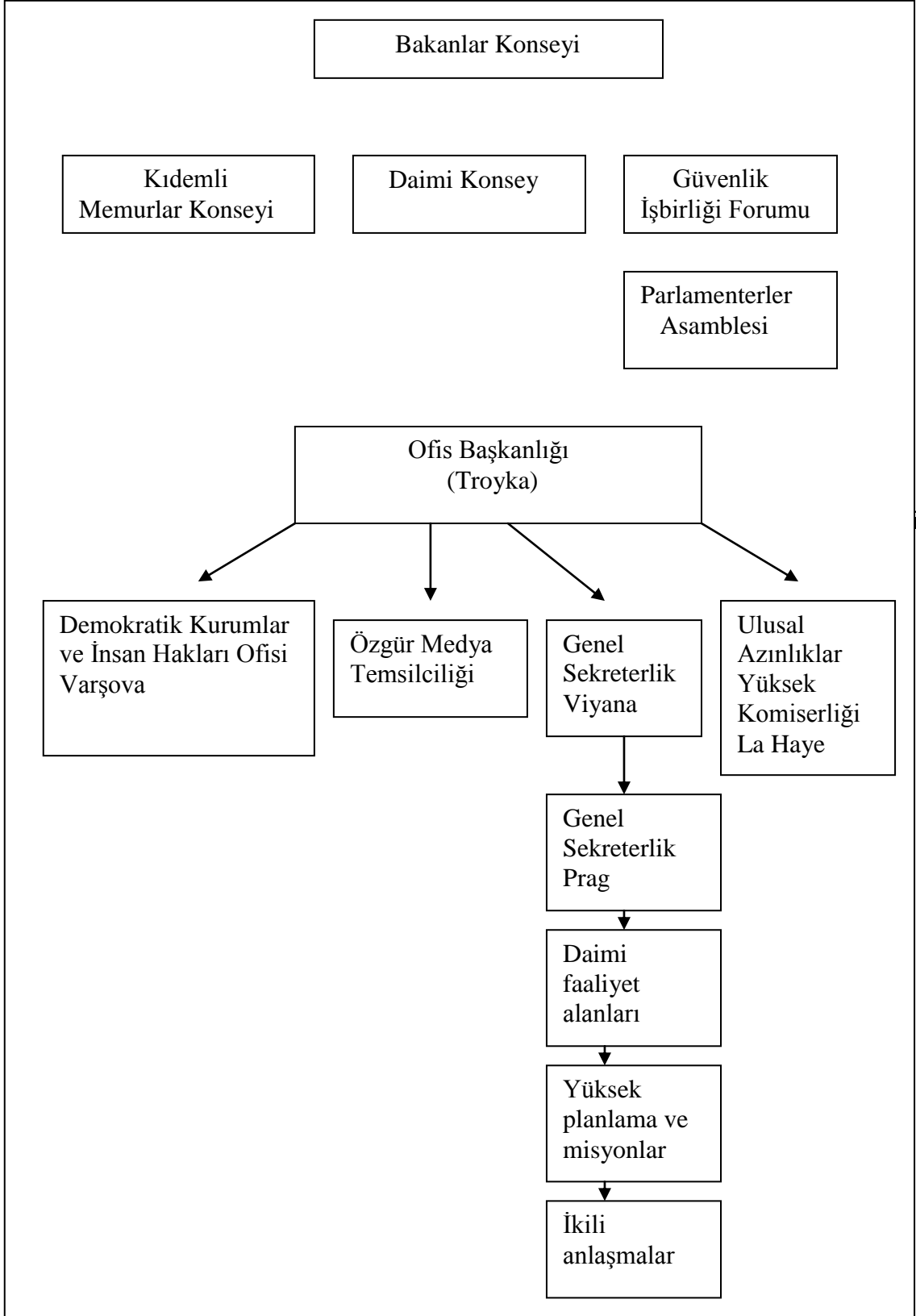
a) Avrupa Güvenlik Şartı,

b) İstanbul Bildirisi,

c) Viyana Belgesi (VB-99'un geliştirilmiş hali),

d) Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA).

AGİT Kurumsal Yapılanması¹²¹

¹²¹ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 257

2. BÖLÜM

STRATEJİ

2.1. Strateji Kavramı

Strateji, genel olarak askeri bir kavram olarak algılanmaktadır. Kavramın askeri anlamda algılanışı tümüyle doğru bir durumu ifade etmez ama kökeni bakımından çok da yanlış bir algılama değildir. Kavramın kökenini oluşturan ‘Strategos’, Eski Mısır ve Eski Yunan uygarlıklarında en yüksek askeri ve sivil yöneticileri ifade eden bir sözcük olarak kullanılmıştır.¹²²

En kaba tanımıyla strateji, kendi varlığını sürdürme ve geliştirme ile karşı tarafın, yani varlığını koruma ve sürdürme olgularını tehdit edenin, bertaraf edilmesine yönelik eylem ve uygulamaları ifade etmektedir. Her aktörün çevresi ile arasındaki ilişkileri düzenlemesi ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmek için kaynaklarını harekete geçirmesi, stratejinin konusunu oluşturmaktadır. Bu haliyle strateji, güvenliğin nasıl sağlanacağı konusundaki yanıtın aranmasını, yürütülmesini ve sonuçlandırılmasını kapsamaktadır.¹²³

Sözcük kökeni itibariyle Latince’ye dayanan strateji, ‘‘stratos’’ (ordu) ve ‘‘agos’’ (kullanım, kullanma) sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür¹²⁴. Basit anlamda orduyu kullanma şeklinde açıklanan bu terim, şüphesiz bir sanat olarak kabul edilen askerlikte, ‘‘harp idare bilgisi’’, ‘‘harp idare sanatı’’ ve ‘‘generallik sanatı’’ anlamlarına gelmektedir.¹²⁵

Yine bu kökten çıkan ‘‘strategia’’, ‘‘generalin görevi’’ anlamında kullanılmaktadır. ‘‘Bu kökten türeyen başka sözcükler de vardır. Yunanca strategos, Latince strategus bunlardandır. Bu deyimler komutan, lider ve askeri vali gibi anlamlara

¹²² DEDEOĞLU, a.g.e., s. 56

¹²³ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 56-57

¹²⁴ Muzaffer ERENDİL, Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye), Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 22

¹²⁵ Erol MÜTERCİMLER, 21. Yüzyıl ve Türkiye ‘‘Yüksek Strateji’’, Erciyaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 3-5

gelmektedir. Strategoslar, eski Yunanistan’da bir unvan olarak, ordu komutanı şeklinde kullanılıyordu.”¹²⁶

Strateji; “Askeri güçlerin harekâtını siyasal iktidarca belirlenmiş bir hedefe ulaşacak biçimde birleştirme sanatı”dır.¹²⁷ Başka bir tanım da strateji; “Bir savaşın sürdürülmesi ya da bir ulusun ya da ittifakın savunma hazırlıkları için gerekli siyasal, iktisadi ve manevi güçlerin hareketini birbiriyle uyumlu kılma sanatı” olarak tanımlanmaktadır.¹²⁸

Stratejinin Türkçe sözlükteki tanımı ise şöyle verilmiştir; “Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yolların ve uygulanan yöntemlerin tümü, bir savaşta amaca ulaşmak için askeri kuvvetleri uygun bir biçimde kullanma sanat ve bilimi, bir ulusun ya da birkaç ulusun, barışta ve savaşta benimsenen politikalara en çok desteği vermek ereğiyle, siyasal, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma, düzenleme bilim ve sanatıdır.”¹²⁹

2.2. Tarihsel Arka Plan

“Strateji” kavramının basit anlamda çıkış noktasına değindikten sonra, bu kavramın nasıl bir tarihsel süreç yakaladığına deyinmekte fayda var. Tarihsel perspektiften baktığımızda strateji hakkında günümüze kadar aktarılan en eski yazılı eser, bundan yaklaşık 2050 yıl önce İ.Ö. 51 yılında, Romalı büyük devlet adamı ve önemli komutan Gaius Jullius Ceasar’ın yazmış olduğu 240 sayfalık “Gallia Savaşı” adlı kitaptır. Ayrıca 1700 yılından bu yana yazılmış pek çok eser bulunmaktadır. Yalnız Napolyon Savaşları hakkında 10.000’den fazla eser yazılmıştır. Strateji, Uzakdoğu’da, Çin’de ve Japonya’da 2500 yıl öncesine dayanan bir olgudur. “Savaş Sanatı”nın büyük ustası Sun Tzu dünyanın en saygın stratejistlerindedir. Yapıtı olan “Harp Sanatı” adlı kitap sadece askeri önderler ve stratejistlerce değil, politikacılar, işadamları ve

¹²⁶ Strateji Üzerine Bilgiler, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1976, s. 2

¹²⁷ Uluslararası ilişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s. 402–404

¹²⁸ Büyük Larousse, Cilt. 21, s.1571

¹²⁹ PÜSKÜLLÜOĞLU, a.g.e., s. 1389

yöneticiler tarafından da okunmaktadır. Dünya tarihinde pek çok komutan Sun Tzu'nun prensiplerini kullanmıştır.¹³⁰

Bu günün strateji anlayışına ışık tutan ve dünyada ilk askeri kurallar kitabı olarak bilinen eser, Çinli Sun-Tzu'ya aittir. Yaklaşık M.Ö. 500'lerde, bu günkü Çin topraklarındaki Wu Krallığı'nda yaşayan Sun-Tzu, harple ilgili olarak yazdığı kurallar kitabına "Harp Sanatı" adını vermiştir.¹³¹

Batı cephesinde ise, 15–16. yüzyıllar arasında yazdığı eserle devletin durumunu değerlendiren ve ileriye yönelik ne yapılması gerektiğine dair bilgiler ve politikalar veren büyük stratejist Floransa'lı Niccolo Machiavelli'yi görmekteyiz. "Savaş Sanatı" ve "Prens" adlı eserin yazarı, tarihe "Makyavelist Görüş" olarak geçen; "Devletin idamesi ve varlığı için, amaca götüren her yol geçerlidir" görüşü geçerliliğini yüzyıllardır yitirmemiş bir politika ve strateji üretmiştir.¹³²

Stratejiler, yaşamın kaynağı olan su kenarlarında kurulmuş uygarlıkları bundan yararlanma koşullarını başkaları ile paylaşmama, su kenarında kurulmamış uygarlıkların da buraları ele geçirme faaliyetleri ile gelişmiştir. Fransızca rekabet anlamına gelen "rivalité" sözcüğünün nehir "riviére" sözcüğünden gelmiş olması, uygarlıkların nehirlere ve denizlere ulaşma ile buraları paylaşma mücadeleleri doğrultusunda savaşmaları boşuna değildir. Suya ulaşan toplumlar, zamanla diğer toprak altı ve toprak üstü zenginliklere, canlı türlerine, bilgiye ve uzaya yönelmişlerdir. Her yeni yönelim, yeni engeller ortaya çıkarmış ve yeni engel türleri yeni mücadele türlerini geliştirmiştir.¹³³

"Sözcüğün askeri harekâtların yürütülmesi olarak dar anlamda kullanılması 18. yüzyıla rastlar. Stratejiyi bir devletin olanakları ölçüsünde savaş planları oluşturma sanatı olarak değerlendiren ilk kişi Fransız Guibert'tir."¹³⁴

¹³⁰ MÜTERCİMLER, a.g.e., Yıl. 1997, s.4-5

¹³¹ Wu SUN-TZU, Harp Sanatı, Çev: Em. Dz. Kur. Alb. Mert BAYAT, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1976, s. 1–5

¹³² MACHİAVELLİ, İl Principe, Çev: Salahattin BAĞDATLI, Sosyal Yayınları, Kasım, 1994, s. 20–35

¹³³ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 100

¹³⁴ Büyük Larousse, Cilt. 21, s.1816

Ünlü General Clausewitz stratejiyi şöyle tanımlamaktadır: “Muharebenin, savaşın amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanılmasıdır. Strateji savaş planını yapar ve öngörülen hedefe göre ona ulaşılmasını sağlayacak bir dizi eylem saptar; ayrı ayrı seferlerin planını hazırlar ve her birinde verilecek muharebeleri örgütler.”¹³⁵

20. yüzyıla gelindiğinde strateji konusunda kuram geliştirenlerden ilk olarak Lidell Hart göze çarpmaktadır. “Strateji” adlı eserin sahibi Lidell Hart stratejiyi şöyle tanımlamaktadır; “Siyasi kararlarla tespit edilen sonuçları istihsal etmek üzere askeri kuvvetlerin kullanılması sanatıdır.”¹³⁶

2.3. Stratejik Eylem

“Stratejik eylem, düşmanın savunma düzenini bozmak, cephesinin konumunu değiştirmeye zorlamak, güçlerini dağıtmak, ikmal ve çekilme yollarını tehdit altına almak gibi eylemlerdir. Stratejik eylemler, düşmanın en az direnmeyi örgütleyebileceği, en az beklediği yollardan onu ikileme sokarak ve hareket serbestisinden mahrum bırakarak yapılan eylemlerdir. Bu, bizi, stratejini temeline, yani güçlerin dağılımı, güçlerin konsantrasyonu ve alternatif hedeflerin elde tutulması gibi noktalara getirir.”¹³⁷

“Strateji fiili, potansiyel ya da salt sanal düşmanlara karşı yaşamsal çıkarlarını etkili bir şekilde geliştirmek ve güvence altına almak amacıyla, silahlı bir ulusun ya da uluslar koalisyonunun, kuvvetler de dâhil, kaynaklarını kontrol etme ve kullanma sanatıdır. En yüksek tip strateji kimi zaman büyük strateji denilen ulusun politikalarını ve silahlarını, savaşa girmeyi gereksizce erteleyecek ya da maksimum zafer şansıya savaşa girecek şekilde birleştiren stratejidir.”¹³⁸

Uluslararası ilişkilerde strateji, uluslararası politikanın aktörleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılan yöntemler bütünü ifade etmektedir. Uluslararası alandaki tüm ilişkilerin çatışma ya da savaş bağlamında gelişmediği düşünülürse, her türlü

¹³⁵ Von Carl CLAUSEWITZ, Harp Üzerine, Çev: Em Tuğg. Fahri ÇELİKER, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s. 135

¹³⁶ B.H.Lidell HART, Strateji-Dolaylı Tutum, Çev: Em. Korg. Cemal ENGİNSOY, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973, s. 121

¹³⁷ M.Tanju AKAD, 20. Yüzyıl Savaşları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992, s. 24

¹³⁸ Paul KENNEDY, Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler, Eti Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 12

karmaşık ilişkinin biçimine ya da gidişatına göre aktörler stratejiler geliştirmektedirler.¹³⁹

2.4. Stratejinin Gruplandırılması

Genel olarak strateji üç grupta altında toplanmaktadır.¹⁴⁰

a) Milli Strateji: Milli hedeflerin elde edilmesi veya milli politikanın uygulanması amacıyla milli güç unsurlarının hazırlanması, yönlendirilmesi, geliştirilmesi ve kullanılmasına ait genel plan ve hareket tarzlarıdır.

b) Askeri Strateji: Askeri gücün doğrudan doğruya veya dolaylı olarak uygulanması suretiyle, milli stratejinin gerçekleşmesini sağlayan askeri kuvvetlerin kullanılması bilim ve sanattır.

c) Kalkınma Stratejisi: Milli hedeflerin elde edilmesi için planlanan tüm ekonomik, kültürel, psiko-sosyal hareket tarzlarıdır.

Bu politikalar yaratılırken strateji bir takım araçları kullanır ve bazı unsurlara dayanır. Stratejinin dayandığı unsurları üç temel başlık altında sıralayabiliriz. Bunlar;¹⁴¹

a) Kuvvet: Stratejinin amaca ulaşmak için kullanacağı güçtür. Stratejinin ana aracıdır.

b) Mekân: Kuvvetin elde hazır bulunduğu ve kullanılabilmesi için coğrafi alanların yapısı ve özellikleriyle birlikte bölgenin iklim ve hava şartlarını içerir.

c) Zaman: Taraflar için ortak bir kavram olan zaman iyi kullanılırsa bir tarafın aleyhine diğer tarafın lehine işleyerek üstünlük sağlar.

“Askeri strateji, kuvvet ya da kuvvet tehdidi uygulama yoluyla, ulusal politika hedeflerine ulaşmak için silahlı kuvvet kullanma sanatı ve bilimidir. Ulusal stratejinin bir ayağı olan askeri strateji, ulusal stratejiye uygun olarak, savaşta ve barışta, ulusal

¹³⁹ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 60

¹⁴⁰ S.Erden AKARGÜN, Harp Tarihi, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1992, s. 1-11

¹⁴¹ AKARGÜN, a.g.e., s. 1-10

güvenliği sağlamak ve sürdürmek için ulusal silahlı kuvvetlerin bir bütün halinde düşmana karşı bir zor ya da tehdit unsuru olarak kullanılması bilim ve sanattır. Askeri strateji, tüm harp alanlarını kapsarken, harekât stratejisi kendine özgü harekât alan ve alanlarına yönelmektedir. Askeri strateji, askeri doktrine ya da doktrinlere dayanır.”¹⁴²

“Askeri-politik strateji dış politika konularını ele alırken, çok daha geniş kuvvet kategorileriyle ilgilenir. Politik, psikolojik, ekonomik, bilimsel, teknolojik, jeofizik ve nihayet askeri kuvvet; böylece askeri kuvvet, bir ulusun toplam gücünün yalnızca bir parçası gibi ele alınır. Askeri-politik strateji, askeri stratejiye göre daha üstündür gibi bir sonuç çıkmaktadır. Askeri- politik stratejiye göre belirlenen hedef ve amaçlar için, askeri strateji bir araç olarak kullanılmaktadır. Clausewitz’in de dediği gibi, politika bir temeldir, savaş ise yalnızca bir araç yani savaş politikanın devamıdır.”¹⁴³

“Milli strateji; bir milletin barışta ve savaşta, milli menfaatlerini geliştirmek ve milli hedeflerini elde etmek için ekonomik, siyasal, askeri ve sosyo-kültürel güçlerini geliştirmek ve kullanmak bilim ve sanattır.”¹⁴⁴

Kitapta “her ülkenin kendi yönetim sistemine uygun olarak yasal ve anayasal dayanağı olan bir milli güvenlik sistemine sahip olduğu” vurgulanmaktadır. Daha sonra ise, “Bu sistem içerisinde; ülkenin milli güvenlik politikası’nın belirlenmesi, uygulanması ile ilgili kararların alınması, milli güvenlik politikasını ve stratejisini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik gelişmelerinin takibi ve değerlendirilmesi sürekli olarak yapılır.”¹⁴⁵

Bu bağlamda, milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşıması için hareket tarzlarına ait esasların tespitinin yapılması, bir bütün olarak milli güvenlik politikalarının belirlenme çalışmalarını içermektedir. Bu çalışmalar, “Çok büyük araştırma ve koordinasyonu ve mutlaka çok özel ihtisas birikimi gerektiren, gizliliği ve

¹⁴² MÜTERCİMLER, a.g.e. Yıl. 1997, s. 14–29

¹⁴³ MÜTERCİMLER, a.g.e. Yıl. 1997, s. 14–15

¹⁴⁴ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Devletin kavram ve Kapsamı, Ankara 1990, s. 42

¹⁴⁵ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, a.g.e., s. 44

ivediliği olan, çeşitli baskı gruplarının, özellikle siyasi grupların etkisine maruz kalmaması gereken” bir devlet faaliyeti olarak görülmektedir.¹⁴⁶

Stratejik başarı bazı koşullara bağlıdır.¹⁴⁷

a) Amaç belirlenmesinde isabet,

b) Zaman belirlenmesinde isabet,

c) Güç bileşkesinin, amaca ve zamana göre uygun kullanımı,

d) Güç tasarrufunun sağlanması,

e) Karşı tarafın güç unsurlarını, amaçlarını, zamanlamasını ve ne kadar ileri ve geri gidebileceğini algılama.

2.5. Politika Ve Dış Politika Kavramları

Uluslararası toplumda devletlerin birbirlerine ve uluslararası kuruluşlara karşı karşılıklı ilişkilerde uyguladığı davranış biçimlerine politika denir.¹⁴⁸

Öncelikle belirtilmelidir ki, dış politika konusunda iki grup tanımlama vardır. Birinci grup tanımlar, “politika” kavramı üzerinde yoğunlaşır. Bunlara göre dış politika, devletin politika yapıcılarının, uluslararası sistemdeki diğer devletler veya uluslararası aktörlere dönük olarak geliştirdiği stratejiler, planlı davranış kalıpları ve hedefe ulaşma çabalarının bütünüdür. Burada asıl amaç, bir “politika” (policy), yani “hedefler listesi” tayin etmektir. “Politika”, “karar” ve “program” şeklinde alt bölümlere ayırabilir. “Hedef, strateji ve amaçlar olarak politikanın” oluşumunda, devletin ilgili kurum ve yetkilileri tarafından alınan bir veya birden fazla karar rol oynar. Bazen alınan tek bir karar bile, bir devletin dış “politikasının” yönünü belirlerken; genellikle politika, çeşitli

¹⁴⁶ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, a.g.e., s. 44

¹⁴⁷ DEDEOĞLU, a.g.e., s. 103

¹⁴⁸ Kemal GİRGIN, Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1975, s. 402

aşamalarda ve belli bir süreçte alınmış olan kararlar ve programların tamamını içerir. Alınan kararlar davranışları yaratır; davranışlar da hedeflere ulaşmayı sağlar.¹⁴⁹

İkinci grup tanımlar, dış politikanın “dış” boyutu üzerinde yoğunlaşır: “Dış”, devletin iç egemenlik alanı dışında kalan tüm uluslararası alanı, yani devletin kendisi dışındaki tüm devletleri veya ortamı ifade eder. Dış kavramının önemi, onun devletin otoritesi ve yetkisi dışında olmasından kaynaklanır. Devlet, kendi ülkesi içerisinde meşru yollardan her türlü politikayı geliştirme ve uygulama gücüne sahipken; dış ortamda böyle bir fırsata sahip değildir, çünkü o bölgede başka devletlerin egemenliği ve otoritesi mevcuttur.¹⁵⁰

Dış politikayı iç politikadan ayrı mütalaa etmek, ayırmak mümkün değildir. Bunlar birbirine bağlı, birbirini etkileyen faaliyet sahalarıdır. Dış politikanın iç durumu etkilemek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Diktatörlükler, hatta bazen demokrasiler, iç ekonomik ve sosyal sıkıntı karşısında kamuoyunun dikkatlerini çevirmek düşüncesiyle dış ihtilaf ve gerginlikleri tahrik eder veya yüksek seviyeli temasları yoğunlaştırarak gösterişe ağırlık verirler.¹⁵¹

Dış politika, genel devlet politikasından ayrı mütalaa edilemez. Bu itibarla dış politika temelde devlet politikasıdır; öyle olması da gerekir. Milli hedefleri iyi çizilmiş, ciddi araştırma ve değerlendirmelere dayanan, uzun vadeli dış politika tespiti lüzumlu ve faydalıdır. Böyle bir dış politikanın ana istikamet ve hedefleri demokratik iktidar değişikliklerine mukavemet edebilmelidir. Bu sahanın fantezilere ve farklı olma heveslerine tahammülü yoktur. Oluşması, uygulanması ciddiyet ve ehliyet isteyen bir konudur. Dış politikanın onurlu olması şarttır.¹⁵²

Bir memleket dış politikasını oluşturan, yönlendiren faktörler çok çeşitlidir. Bunlar içinde değişmeyen ve değişen faktörler bulunmaktadır. Değişmeyen faktörlerin başında “vatan” gelir. Oturulan toprakların dünya siyasi coğrafyasındaki yeri dış politikayı şekillendirmede önemli ve değişmeyen bir faktördür. Napolyon, “Coğrafya

¹⁴⁹ Ramazan GÖZEN, “Dış Politika Nedir”, Editör: İdris Bal, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2006, s. 3

¹⁵⁰ GÖZEN, a.g.m., Ed: BAL, a.g.e., s. 4

¹⁵¹ Kâmran İNAN, Dış Politika, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 32

¹⁵² İNAN, a.g.e., s. 47-48

milletlerin kaderini tayin eder” demiş. Bu sözde gerçek payı büyüktür. Artık milletler tarihte olduğu gibi göç edip vatan değiştiremiyorlar. Oturduğumuz yer kıtalar, din ve diller arasında bir köprü ve buluşma yeridir. Bu özelliklerin dış politikamızda ve dünya dengelerinde ağırlığı vardır. “Türkiye’nin stratejik önemi” görüşü son 45 yılda dış politikamızın bazen aşırı derecede ağırlık merkezini oluşturmuştur. Bir nevi “katsayı” olarak görülmüştür. Bu katsayı bunalım ve soğuk savaş dönemlerinde prim yapmış, yumuşama dönemlerinde ise değer kaybetmiştir. Bu katsayı Türkiye tarafından sık kullanılmış, pazarlanmıştır.¹⁵³

2.6. Jeopolitik

“Jeopolitik, dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik, politika belirlenmesi amacıyla, bir ulusun, uluslar topluluğu ya da bölgenin jeopolitiğin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir. Jeopolitik, bugünkü ve gelecekteki politik güç ve hedef ilişkisini coğrafi gücü esas alarak inceler, hedefleri ve hedeflere ulaşma koşul ve araştırmalarını belirler. Jeopolitik, bütün güç unsurlarının, coğrafi platformun sahip olduğu değer ve öbür coğrafi verilerle politikaya verdiği yönü açıklar.”¹⁵⁴

Jeopolitik bir memleketin güvenlik politikasını coğrafi olaylara göre planlanmasıdır.¹⁵⁵

“İçinde bulunduğu coğrafyanın ve onun yanı sıra ekonominin, nüfusun vb. bir devletin siyaseti üzerindeki etkisi; Bir devlette, bir bölgede uygulanan siyasetle o yerin coğrafyası arasındaki ilişki; Bir devletin saldırgan nitelikteki genişlemesini, siyasal coğrafya ve ekonomi açısından haklı kılmaya yönelik siyasal öğretisi.”¹⁵⁶

Jeopolitiğin yeni bir bilim dalı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta oluşumu ve gelişimi tamamlayıp temellerine oturmamıştır. Dr. Erich Obst, “Jeopolitik iyice

¹⁵³ İNAN, a.g.e., s. 15

¹⁵⁴ Suat İLHAN, Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. 13–15

¹⁵⁵ Atilla ERKAN, “Strateji Üzerine”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Yıl. 1978, Sayı. 268, s. 17–21

¹⁵⁶ PÜSKÜLLÜOĞLU, a.g.e., s. 843

öğrenilmeden meşgul olunursa tehlikeli yolların ve polemiklerin açılmasına neden olunur. Jeopolitik devletin vicdanı olmak ister.”¹⁵⁷

“Eski zaman filozof ve devlet adamlarının yazılarında, jeopolitik görüşlerin kırıntılarına rastlanmakla beraber, gerçek anlamda jeopolitik görüşlere, ilk kez Kaut’dan ilham alan Alman F. Ratzel’in 1897’de yayınladığı ‘Politische Geographie’ adlı eserinde rastlanır. Ratzel’in dünya politikasını etkileyen ana görüşü, sınırlar hakkında olanıdır. Ratzel’e göre sınırlar, değişen bir asimilasyon alanıdır. Bu itibarla sınırlar dinamikdir ve genel olarak genişleyerek devletlerin büyüyen kuvvetlerini yansıtır. Sınır, devletlerin büyümesine engel olduğu zaman savaş sebebi olur. Ratzel’in bu görüşlerinden ‘Hayat Alanı’ görüşü doğmuştur. Daha sonra bu görüşler, Alman Jeopolitikçi K. Haushofer ve Hitler tarafından da benimsenmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır.”¹⁵⁸

2.6.1. Jeopolitiğin Doğuşu

Dünya haritasına göz atıldığında, Dünya’nın çeşitli yerlerinde kurulmuş olan devletlerin çeşitli güç ve büyüklükte olduğu, büyük devletlerin genellikle iklim, kaynak ve nüfus imkânlarının elverişli olduğu yerlerde kurulduğu görülür. Büyük Sahra’da şimdiye kadar güçlü bir süper devlet kurulmuş değildir. Gerekli şartların hiç olmasa bir kısmına sahip olmadan rast gele coğrafi alanlarda büyük bir devlet kurmak mümkün değildir. Bu nedenle coğrafi olaylarla güç, kuvvet ve politika arasında bir ilişki vardır.¹⁵⁹

“Coğrafyacı F.Ratzel, jeopolitik adını kullanmamış, siyasi coğrafyanın kuruluşuna ve siyasi coğrafyadan jeopolitiğe geçiş ortamının oluşmasına katkıda bulunarak bu geçişi hazırlamıştır. Ülke sınırlarının değişirliği ve değiştirilebileceği görüşündedir. Bu görüş, hayat sahası olarak kullanılmış, ‘Politische Geographie’ eserinde yer almıştır. Amiral A.Mahan, jeopolitik görüşleri benimsediğini denizlere egemen olma gereği hakkındaki görüşleri ile açığa çıkarmıştır. Hukukçu ve coğrafyacı

¹⁵⁷ Servet CÖMERT, “Jeopolitik ve Türkiye’ nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam”, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Sayı. 1, İstanbul, 2002, s. 15

¹⁵⁸ BİLGE, a.g.e., s. 102-104

¹⁵⁹ Melvin J. SANFORD, “Temel Strateji Esasları”, Stratejik Etütler Dairesi Bülteni, 1972, sayı. 33, s. 1-5

olan R.Kjellen, 1916 yılında yayımlanan ‘Devlet, Bir Hayat Şekli’ kitabında ilk kez jeopolitik kavramını kullanmıştır. Coğrafyanın devletin oluşumu üzerindeki etkisini incelemiş ve devletin varlığını devletin gücünde görmüştür. Coğrafyacı H.Mackinder, görüşlerini önce ‘Tarihin Coğrafya Mihveri’ konferansı ile deklare etmiştir. ‘Kara hâkimiyet teorisi’ ile jeopolitiğin düşünce hayatına canlılık getirmiş ve konuların somutlaşmasına, tartışmaların bir düşünce odağı kazanmasına katkıda bulunmuştur.¹⁶⁰

Ratzel’ e göre, insan duygusuyla faaliyette bulunduğu müddetçe doğa ve onun yasalarının etkisi altındadır. Duygular fiziki çevre etkisiyle oluşur. O halde coğrafya ile politika arasınca zorunlu bir bağ vardır.¹⁶¹

Ratzel; “Devlet boş ve havada kurulmamıştır. Devletle mekân arasındaki bir ilişki vardır. Devlet bir mekânda kurulur” diyerek, devletle mekân arasındaki ilişkiden söz etmiş, bireylerde ve topluluklarda bir mekân duygusu (Lebensraum) mevcut olduğunu belirtmiştir.¹⁶²

“Jeopolitiğin gelişmesi esas itibariyle 1. Dünya Savaşından sonra olmuştur. Başlıca büyük devletler, İngiltere, Fransa ve ABD kendi gereksinimleri açısından jeopolitiğe önem vermişlerdir. İngiltere, imparatorluğun devamı için gerekli olduğu ölçüde ve Fransa da sömürge coğrafyası ve özellikle Almanya’nın amaçlarını keşfetmek bakımından jeopolitik çalışmalar ile ilgilenmişlerdir. ABD ve Almanya’nın sorunları başka başka olduğu için, bu iki ülke jeopolitiğe farklı açılardan bakmışlardır. ABD’nin bir ülke yetişmezliği sorunu olmadığı için, jeopolitik bu ülkede 1. Dünya Savaşı’ndan 2. Dünya Savaşı’na kadar daha çok bir siyasi coğrafya niteliği göstermiştir. ABD, ancak 2. Dünya Savaşı için savunma amacıyla gerçek anlamda jeopolitik anlayışı ön plana çıkarmıştır.”¹⁶³

¹⁶⁰ İLHAN, a.g.e., s. 9-15

¹⁶¹ Erol TÜMERTEKİN, Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını. No: 975, İstanbul, 1962, s. 125–126

¹⁶² Yılmaz TEZKAN-Murat TAŞAR, Düünden Bugüne Jeopolitik, Ülke Kitapları, No. 3, Ankara, 2002, s. 35–45

¹⁶³ BİLGE, a.g.e., s. 104

Jeopolitik kavramının gelişmesine ve bu konuda çalışma yapan stratejistlerin fikirlerine baktıktan sonra, jeopolitiğin dayandığı unsurları ve jeopolitik anlamda geliştirilen kuramları da tanımakta fayda vardır. Bu anlamda jeopolitiğin unsurları;¹⁶⁴

1) Jeopolitiğin coğrafi unsurları (değişmeyen unsurlar)

a) Coğrafi konum

b) Sınırlar ve coğrafi bütünlük

c) Saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar

d) Coğrafi özellik

2) Jeopolitiğin beşeri unsurları (değişken unsurlar)

a) Sosyal değerler

b) Ekonomik değerler

c) Politik değerler

d) Askeri değerler

e) Kültür değerleri ve kültür çevresi

Polonyalı bir jeopolitikçi olan Etjel Percy coğrafi mevki ve özelliklerin siyasi hareketi hızlandırdığını söylüyor.¹⁶⁵

Hitler fikrini şöyle ifade etmektedir; “Bu dünya üzerinde yalnız yeterli bir alan genişliği bir millete var olma imkânı sağlayabilir. Devlet sınırları insanlar tarafından yapılmış olup insanlar tarafından değiştirilebilirler. Almanya bir dünya devleti olacak veya hiç olmayacak. Bu dünya üzerinde en kutsi hakkın bir insanın ekip biçmek istediği

¹⁶⁴ İLHAN, a.g.e., s. 20-22

¹⁶⁵ TÜMERTEKİN, a.g.e., s. 131

toprağa sahip olması ve en mukaddes kurbanında insanların bu topraklar için döktükleri kan olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.”¹⁶⁶

2.6.2. Jeopolitikte Kavram ve Teoriler

Ülkelerin jeopolitik yapıları dört sınıfta değerlendirilebilir. Bu sınıflandırmayı şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁶⁷

Kıtasal Jeopolitik: Çok geniş bir coğrafyaya yayılmış milletlerin kurdukları devletlerin sahip olduğu bir jeopolitiktir. Örnek: ABD, Kanada, SSCB, Hindistan, Çin ve Rusya Federasyonu kıtasal jeopolitiğe sahip ülkelerdir.

Ada Devletleri Jeopolitiği: Bilindiği gibi ada devletleri konumları itibariyle zor istila edilirler, ancak istila edildiklerinde ise bu istiladan kurtulmaları zor olur.

Kıyasal Devlet Jeopolitiği: Bu grup devletlerin kaderlerinde denizler, boğazlar, nehirler deltalar önemli rol oynamaktadır. Örnek olarak Türkiye ve benzeri ülkeleri vermek mümkündür.

Merkez (Kara) Jeopolitiği: Diğer ülkelerin kara sınırları ile çevrilmiş ülkelerin sahip oldukları jeopolitiktir. Buna örnek olarak Macaristan gösterilebilir. Bu tür Jeopolitiğe sahip ülkeler güçlü olmak zorundadırlar. Aksi halde çevrelerindeki ülkeler tarafından istila edilirler. Söz konusu bu ülkeler güçlü olduklarında ise çevrelerine doğru genişlerler. Dolayısıyla çevrelerinde yer alan ülkeleri rahatsız ederler.

Fiziki coğrafyaya veya sahip olunan kuvvete göre çeşitli jeopolitik teoriler geliştirilmiştir. Dünya hâkimiyeti amaç edinildiğinde, jeopolitik teorilerin ne kadar önemli olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Başlıca Jeopolitik teorileri; Kara Hâkimiyeti teorisi, Deniz Hâkimiyeti teorisi, Hava Hâkimiyeti teorisi ve Kenar Kuşak teorisi. Dünya hâkimiyeti mücadeleleri genellikle jeopolitik teorilerden çok etkilenmiştir. Örneğin, Birinci ve ikinci dünya savaşları bu teorilerin çok etkisinde

¹⁶⁶ Adolf HİTLER, Kavgam, Toker Yayınları, İstanbul, 1987, s. 437

¹⁶⁷ Ömer BUDAK, Türkiye’ nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya’ daki Yeri, Bilge Yayınları, Ankara, 2006, s. 14

kalmıştır. Her iki dünya savaşı da, Paris-Berlin-Varşova-Moskova ana hattında devam etmiştir. Bu hat ise Kara Hâkimiyet teorisinin yolunu izlemiştir.¹⁶⁸

2.6.2.1. Kenar Kuşak Teorisi (Rimland)

Nicholas Spykman (1883–1943) devletin, dış politikasının anlaşılması için onun dünya üzerindeki mevkiinin incelenmesinin zorunlu olduğuna inanıyordu. Coğrafya bir devletin siyasetinde en esaslı faktördür, çünkü sürekli olan odur. Vekiller, bakanlar, hükümetler gider fakat dağ sıraları yerinde kalır. Ayrıca dengeli şekilde barışı korumanın en emin aracı olarak jeopolitiği görüyor ve büyük devletlerin barışı sağlayacaklarına inanıyordu. Spykman, Mackinder'in fikirlerini iyi bir şekilde incelemiş ve değerlendirmiştir, görüşleri şöyle özetlenebilir;¹⁶⁹

Heartland'ın çöllerle kaplı ve kaynakların birbirinden uzak olması nedeniyle coğrafi engeller bakımından yakın bir gelecekte yeryüzünün başlıca kuvvet kaynağı olabildiğini kuşku görmüştür. Bu durumda dünya hâkimiyetinin merkez bölgesini çeviren kenar kuşak ülkelerine dayanacağı fikrindedir. Çünkü kenar kuşak memleketleri olan Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Sibiryaya nispeten deniz ve kara ulaştırmasıyla birbirine bağlıdır. Aynı zamanda kenar kuşak devletleri hem Heartland'ı hem de Amerikan kıtasını çevreler, bu sebeple kenar kuşak memleketleri deniz hâkimiyetine daha yakındır. Görüşlerini şöyle formüle etmektedir.

“Kenar Kuşak Ülkelerine Hâkim Olan Avrasya'yı Kontrol Eder, Avrasya'ya Hâkim Olan Dünyayı Kontrol Eder.”¹⁷⁰

2.6.2.2. Hava Savaşı Teorileri

Hava gücü doktrininin temeli şudur: Sürat, yükselme, manevra yapma ve uzak mesafelere ulaşma imkânı sebebiyle uçaklar, kara ve deniz yüzündeki her şeyi tahrip etme gücüne sahiptir, yerden gelecek her türlü misillemeye karşı da oldukça emniyet

¹⁶⁸ DEMİR, a.g.e., s. 4

¹⁶⁹ Ramazan ÖZEY, “Dünya Hâkimiyet Teorileri”, Marifet Yayınları, İstanbul, 2000, s. 94–95

¹⁷⁰ Süha GÖNEY, Siyasi Coğrafya, Cilt. 2, İstanbul Üniversitesi Yayını, no. 2539, İstanbul, 1979, s. 18–19

içindedir.¹⁷¹ İtalyan Havacı Giulio DOUHET, hava saldırılarının sivil halkın moralini çökerteceğini ve ulusların havadan yok edilmesi gerektiği görüşünü belirtmiştir.¹⁷²

Savaşta iyi bir savunma yapabilmek için hava hâkimiyetini ele geçirmek gereklidir.¹⁷³

2.6.2.3. Deniz Hâkimiyeti Teorisi

Alfred T. Mahan (1841–1914) “Tarihin Akışı Üzerinde Deniz Gücünün Etkisi” adlı kitabında jeopolitik görüşlerini savunmuştur.¹⁷⁴

Mahan’a göre deniz gücü demek donanma gücü demek değildir. “Deniz gücünü tarihi bir ulusun deniz üstünde veya deniz yoluyla büyüklüğünü gerçekleştiren her şeyi içine alan geniş bir konu almakla birlikte esas itibariyle bir askeri tarihtir.”¹⁷⁵

Mahan’ göre deniz yollarının kara yollarına oranla daha kolay ve ucuz olması, coğrafi bakımdan birbirinde uzak olan ülkeleri birbirlerine bağlaması denizleri stratejik açıdan vazgeçilmez kılmaktadır.¹⁷⁶ Ayrıca Mahan denizlerin öneminin ülkelerin büyümelerindeki rolüne atıfta bulunarak; “Bir ulusun dehası sağlam sömürgeler kurmak yeteneğinden anlaşılır” demiştir.¹⁷⁷

2.6.2.4. Kara Hâkimiyeti Teorisi

Kara hâkimiyetine inanan jeopolitikçilerin başında Halrord J. Mackinder gelir. Bir coğrafya profesörü olan Mackinder büyük coğrafi bölgelerin tarihin ana hatlarını yönlendirdiği kanaatindedir. 1904 yılında yazdığı tarihin Coğrafi Mihveri adlı makalesinde görüşlerini şöyle açıklamıştır;¹⁷⁸

¹⁷¹ Major James B Smith, Clausewitz ve Uçaklar Üzerine Bazı Düşünceler, Çev. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tetkik Kurulu, Silahlı Kuvvetler Dergisi, sayı. 307, 1987, s.48 -57

¹⁷² Edward Mead EARLE, Modern Stratejilerin Yaratıcıları, Çev: Demirhan ERDEM-Çiğdem EREDM, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 3

¹⁷³ Hulusi ÇELİKPAZU- Korkmaz TAĞMA, Günümüze Kadar Taktik ve Strateji Anlayışı, Harp Akademileri Yayını, 1983, s. 115–117

¹⁷⁴ GÖNEY, a.g.e., s. 38-45

¹⁷⁵ Robert DOWNS, Dünyayı Değiştiren Kitaplar, Tur Yayınları, İstanbul, 1984

¹⁷⁶ Selçuk SÖKMEN, “Mahan’ a Göre Deniz Gücü”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Nisan, 1980, s. 10-12

¹⁷⁷ “William Reitzel MAHAN’ ın Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri”, Çev: Tunç EREM, Harp Akademileri Haberler Bülteni, sayı. 95, 1973, s. 70–79

¹⁷⁸ DOWNS, a.g.e., s. 181-198

“Son zamanlarda kuzey kutbuna ulaştık ve onun derin bir denizin ortasında olduğunu gördük: Güney kutbunun ise yüksek bir plato üzerinde olduğunu anladık.”

Mackinder’e göre Avrupa, Asya ve Afrika üç değil bir tek kıtadır. Dünya adası “insanların düşüncesine eskiden deniz hâkim olmadığı için bu büyük saha bir ada olarak gözüküyordu, çünkü onun etrafım dolaşmak imkânsızdır.” İki bin mil uzunluğunda bir buz dağı, bir ucu Asya’nın kuzey kıyılarına dayanmış durumda, kutup denizinde yüzüyor, şu halde, denizciliğin genel amaçları açısından, bu kıta ada sayılmaz ama bu durumun ve genişliğinin dışında, bu bölge diğer adalardan farklı değildir. Gerek alan gerekse nüfusu itibarıyla dünya adası dünyanın geri kalan kısmını gölgede bırakır. Topraklar dünyanın toplam yüzölçümünün 3/4’ünü oluşturur. Amerikan kıtası Avustralya ve daha ufak diğer bölgeler üçte birine sahiptir. Üstelik dünya nüfusunun 7/8’i dünya adasında yaşar. Şu halde eski dünya, dünyanın tartışmasız en geniş coğrafi birimidir.¹⁷⁹

Kara Hâkimiyet Teorisi de (KHT) Kenar Kuşak Teorisi de (KKT) Orta Asya’yı kalp-gâh (Heart Land) olarak benimsemiştir. Kara Hâkimiyet Teorisi ile Orta Asya’ya egemen olacak büyük bir gücün Avrasya’ya, sonra da bütün dünyaya hâkim olabileceği savunulurken; Kenar Kuşak Teorisi ile kalp-gaha egemen olabilmek için çevresindeki daha verimli topraklara zengin kuşağa (Balkanlar, Türkiye, İran, Hindistan, Çin, Kore) egemen olmak gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁸⁰

2.7. Jeostrateji

Basit anlamda “jeostrateji”; “coğrafi etmenlerin ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁸¹ Coğrafya, “yeryüzünü fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal yönlerden inceleyen bilim; bir yeryüzü

¹⁷⁹ DOWNS, a.g.e., s. 185

¹⁸⁰ Suat İLHAN, “Jeopolitik Gelişmeler”, Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Sayı. 1, İstanbul, 2002, s. 173–174

¹⁸¹ Büyük Larousse, a.g.e., s. 6088

parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziksel, ekonomik, biyolojik, insansal ve siyasal gerçekliklerin tümü” olarak belirtilmektedir.¹⁸²

Bir coğrafyanın bölge ya da dünya üzerinde askeri açıdan taşıdığı önem demektir.¹⁸³

Yeryüzü ve bölgelerinin coğrafi yapısının niteliklerini, askeri stratejiyi etkileme açısından inceleyen ve değerlendiren bir bilim dalıdır.¹⁸⁴

Jeostratede kullanılan “coğrafi unsurların incelenmesi” hususu, sadece kara veya deniz parçasının üzerinde bulunan fiziki yapının incelenmesi anlamında değildir. Bir ülkenin coğrafi özelliği demek, bu yapı üzerindeki tüm dinamiklerin incelenmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda değerlendirilmesi gereken Jeostratedi’nin unsurları,¹⁸⁵

- a) Ülke unsuru
- b) Arazi unsuru
- c) Nüfus unsuru
- d) Sosyal unsur
- e) Ekonomik unsur
- f) Politik unsur
- g) Stratejik unsur

Yerlerin konumlarını incelerken, coğrafyacılar mutlak ve görelî coğrafya arasında ayırım yaparlar. Mutlak yer, bir yerin diğeri bölgelere bakılmaksızın dünya üzerindeki tam konumudur. Küresel bir ölçekte, mutlak yeri saptamak için enlem ve boylamları kullanırız. İki yerden hiçbiri aynı enlem ve boylamda olamaz. Bununla

¹⁸² PÜSKÜLLÜOĞLU, a.g.e., s. 339

¹⁸³ BUDAK, a.g.e., s. 17

¹⁸⁴ MÜTERCİMLER, a.g.e., Yıl. 1997, s. 61–63

¹⁸⁵ Erdoğan DÜMEN, Jeopolitik, Jeostratedi, Cilt. 3, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1979, s. 3

birlikte, coğrafyacılar yerlerin diğer yerlere göre durumlarıyla da ilgilenirler. Diğer yerlerin bilgilerine dayanarak yapılan yer belirlemeleri görelî yer açıklamalarıdır. Görelî yer, uluslararası jeopolitiği anlamak için çok önemlidir. Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkenin potansiyellerini ve bu potansiyellerin gereksinim duyduğu düzenlemeleri, atılacak adımları bildirir. Coğrafi konum, taşıdığı potansiyellere bağılı olarak, eşit güçler arasında (teknolojide, ekonomide, askeri alanda) özel avantajlar sağlayabilir. Örneğin, Almanya'nın Kıta Avrupası'nın merkezinde, batıda İngiltere ve Fransa, doğuda Doğu Avrupa ve Rusya gibi ülkeler arasında bulunması kendi tarihi boyunca Alman jeopolitiğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Özel yerlerin fiziksel coğrafyası uluslararası çatışmaları anlamak için çok önemlidir. Rusya'nın yeri ve tüm yıl boyunca kullanabilen sıcaklık limanlara ulaşımının olmaması nedeniyle Rus Dış Politikası'nda yüzyıllardır Akdeniz'e çıkış sağlamak önemli olmuştur. SSCB'nin karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun, önemli birer doğal kaynak olan kuzey-güney Rus nehirleri olmuştur. Bu nehirler, kuzey-güney istikametinde değil de doğu batı yönünde işleseydi ekonomik ve siyasi anlamda çok değerli olacaktı. SSCB dönemindeki bir diğer sorunda ülke topraklarının çok geniş olması ve bu sebeple merkezi kontrolün tüm alanlara nüfuz edememesiydi. Coğrafi genişlik parçalanmayı beraberinde getirmiş ve SSCB'yi tarih sahnesinden silmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Bilal KARABULUT, "Uluslararası İlişkilerde Coğrafi Bağlam", Jeopolitik, Eylül 2007, s. 65

3. BÖLÜM

ULUSLARARASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE

3.1. Türkiye' nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu

Türkiye'nin bulunduğu bölgenin stratejik, kültürel, ekonomik ve tarihi durumu nedeniyle özel ve hemen hiçbir ülkenin elinde bulunmayan önemi ve bu önemin getirdiği sorunları vardır. Her şeyden önce bu bölge tarihsel olarak medeniyetlerin doğuşunun beşiğini yapmış, çıkar çatışmalarına sahne olmuş önemli bir konuma sahiptir. Türkiye tarih boyunca doğu-batı, kuzey-güney, gelişmiş-azgelişmiş, İslam-Hıristiyan, sağ-sol çatışmalarının merkezi olmuş, bu nedenle de rahat yüzü görmemiş bir bölgededir. Ayrıca bu bölgede güç odaklarının yapısı ve çıkar çatışmalarına neden olan faktörler çok hızlı ve sık değiştiğinden bölgenin öneminin azaldığı zannedildiği anda daha farklı faktörler devreye girip önemi daha da artmaktadır. Bunun son örneği Doğu Blok'unun yıkılmasından sonra etnik çatışmaların başlamasında ve Kafkaslar ve Orta Asya'nın ekonomik olarak dünyaya açılmasında görüldü.¹⁸⁷

Türkiye jeopolitik açıdan, hem kara hem de deniz merkezlerinin kilit noktasında bulunmaktadır. Doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hâkimiyet alanını kontrol eden Türkiye coğrafyası, kuzey-güney doğrultusunda Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa ve Batı Asya'yı sıcak denizlere ve Afrika Kıtası'na bağlayan Balkanlar'da söz sahibi olduğu gibi, Boğazlarda da hâkimiyet yetkisine sahiptir. Ayrıca Avrasya içerisinde yer alan söz konusu bölgeleri petrol zengini Orta Doğu ve Hazar Bölgesine bağlamaktadır. Türkiye (Anadolu Yarımadası), Avrasya Ana kıtasını kuşatan diğer yarımadaların en önemli halkasıdır.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Mustafa ÇUFALI, "21.Yüzyılda Türkiye' nin Bölgesel Sorunları ve Öneriler", Editör: BAL, a.g.e., s. 871

¹⁸⁸ BUDAK, a.g.e, s. 28

Türkiye'nin etrafındaki bu iç içe havzalar, Türkiye'yi jeopolitik açıdan güçlendirmektedir. Türkiye, söz konusu kıtalar, havzalar ve bölgeler arasındaki geçişkenliği sağlarken kontrolü de elinde bulundurmaya zorundadır. Aksi halde bu havzalar arasında yer alan fiziki coğrafya, birçok gelişmiş ülkenin iştahını kabartmaya devam eder ve sonuçta iştahı kabaranların ne yapacakları belli olmaz (Osmanlı'nın düştüğü durumu unutmamak zorundayız).¹⁸⁹

Türkiye, ünlü İngiliz jeopolitikçisi H. Mackinder'in tanımladığı Mihver/Heartland (Kalpgah) bölgesinin içinde veya yakınında olan bir ülkedir. Türkiye, Kalpgah ve yeni güç merkezi olmaya aday Avrasya'yı kontrol eden kenar kuşağın üzerinde olan bir ülkedir. Bu konumu hem Avrasya'ya dahil olmaya hem de Avrasya'ya karşı olacak muhtemel güçlerle işbirliği yapmaya imkan verir. Türkiye, çevresindeki önemli bölgelere girişi kolaylaştıran veya buralardan çıkışı engelleyen jeopolitik bir mihverdir. Bu konumu ona jeostratejik oyuncu olmak fırsatını vermektedir.¹⁹⁰

Türkiye; Jeopolitik açıdan dünya hâkimiyet teorileri içinde en kritik yerde bulunmaktadır ve hemen hemen tüm teoremlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Mackinder'in "Kara Hâkimiyet Teorisi"ne göre Türkiye; "merkez bölgeyi kontrol eden iç ya da kenar kuşak denilen bölgede yer alır ve "Merkez'deki gücün (SSCB) Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan dünya adasını ele geçirmek amacıyla yayılmasını önler."¹⁹¹

Bulunmuş olduğu bölge itibarıyla Türkiye'nin, kendi sınırları içerisinde kontrol edilebilmesi çok zordur. Bu mekânda Türkiye ne kadar barışçı politikalar takip ederse etsin her zaman savaşmaya mecbur olmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerindeki çatışmaları, savaşları bir kenara koyarsak, özellikle coğrafyamızda bulunan diğer devletlerle karşılaştırıldığında Cumhuriyet döneminde çok büyük savaşlar yapılmamış; ancak bu coğrafyanın bir derinliği vardır ve bu derinlik Türk milletini çevresiyle ilgilenmeye zorlamaktadır. Ayrıca Türkiye bulunduğu coğrafyaya hapsedilebilecek

¹⁸⁹ BUDAK, a.g.e., s. 29

¹⁹⁰ TEZKAN, a.g.e., Yıl. 2005 s. 71

¹⁹¹ Yılmaz USLUER, "Avrupa'daki Gelişmelere Göre Türkiye'nin Stratejik Önemi", M5 Dergisi, sayı. 5, 1990, s. 56

orada sıkışacak bir konuma sahip değildir. Mutlaka sınırları dışında politikalar üretmek zorundadır.¹⁹²

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki soğuk ilişkilerin de Türkiye'nin alternatif işbirliği alanları bulma ve yeni partnerler ile ilişkiler kurma çabalarının bir rolü oldu.¹⁹³

Osmanlı Devleti ile asırlarca süren mücadelesinde Avrupa'nın Haçlı zihniyeti hep ön plana çıkmıştır.

Batı tehdidinin Türkiye ile ilgili iki hedefi vardır. Bunlar:¹⁹⁴

- a) Türkleri her konuda mümkün olduğu kadar geri itmek,
- b) Türkleri zayıflatmak, kuvvetlendirmemek, zayıf tutmaktır.

Birinci madde için; Avrupalılar tarih boyunca yapılan savaşlarda başta müdafaasız insanlar olmakla birlikte köylüleri, çocukları ve kadınları katlederek, nesilleri yok etmiş ve Türkleri geri itmeye devam etmişlerdir; Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi.

İkinci hususa gelince; Batılılar bilhassa sulh zamanlarında bu siyasetlerini ustalıkla uygulamışlardır. Örnek olarak Birinci Dünya Savaşı sonrası Milli Mücadele ve sonucunda Lozan Antlaşması'yla bizi nasıl sıkıştırdıkları ve Lozan'da İsmet İnönü ve Türk Heyetinin savaşla nasıl tehdit edildiklerini ve bunun sonucu olarak da Kerkük-Musul'un elimizden nasıl çıktığını Misak-ı Milli sınırlarının nasıl çizildiğini, Selanik'in nasıl milli sınırlarımız dışında bırakıldığını görmekteyiz.

Fakat Batı, Türkiye için hassas olan konularda müttefik olmasına rağmen, Türkiye'yi desteklememiş, tam tersine cezalandırmaktan geri kalmamıştır. Örneğin, Kıbrıs konusunda, Türkiye'yi yalnız bırakmanın ötesinde, Batı Avrupa ülkeleri ve A.B.D. 1974 Barış Harekâtı sonrasında, Türkiye'yi ciddi şekilde eleştirdi ve hatta A.B.D. silah ambargosuyla cezalandırdı. 1964 yılında da Johnson mektubu olarak tarihe geçen mektupta, A.B.D. Başkanı, Türkiye'nin, Kıbrıs'a müdahalesi durumunda, bir

¹⁹² BUDAK, a.g.e., s. 9

¹⁹³ İdris BAL, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", İdris BAL, Editör: BAL, a.g.e., s. 851

¹⁹⁴ BUDAK, a.g.e., s. 629

S.S.C.B. saldırısı ihtimalinde, N.A.T.O.' nun yardıma gelemeyeceğini, A.B.D.' nin Türkiye' ye verdiği silahları, Kıbrıs' a müdahalede kullanamayacağını bildirerek tehdit etmiştir. Bu nedenle soğuk savaş döneminde bile Batı ile Türkiye arasındaki ittifak sorgulanmaya ve tartışmaya açık olmuştur.¹⁹⁵

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye yönelik Sovyet yayılmacılığının doğrudan bir neticesi olarak Türkiye NATO'ya girdi ve Türk dış politikasında Batı'nın önemi ve ağırlığı daha da arttı. Türkiye Sovyet tehdidine karşı NATO'ya girerek bir çözüm bulurken, Doğu Batı kutuplaşmasında Türkiye de Batı için önemliydi. Türkiye Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile sınır komşusuydu ve NATO üyesi olarak NATO ile Doğu Bloğu ülkeleri arasındaki ortak sınırların yüzde otuz yedisi Türkiye tarafından savunuluyordu. Türk boğazlarının stratejik bir önemi vardı. NATO'da Amerika'dan sonra en büyük orduyu Türkiye besliyordu ve bir sıcak savaşın olması durumunda, Sovyetlere karşı ilk direniş gösterecek ülke Türkiye olacaktı.¹⁹⁶

Bilindiği gibi Türkiye 2753 km kara sınırı, yaklaşık 7000 km deniz sınırı ve 780576 km² yüzölçümüne sahiptir. Bu özellikleriyle ülkemiz ulusal güvenliğimiz açısından olumlu olarak değerlendirilebilir; ancak Trakya tarafından ülkemiz her zaman istilalara açık durumdadır. Özellikle Türk Boğazları'nın ülke jeopolitiğine katmış olduğu değer 1914–1918 ve 1939–1945 yılları arasında oynadığı roller ile dünya stratejistlerin ve devlet adamları ve komutanlarının dikkatini çekmiştir.¹⁹⁷

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin, güçsüz olduğu zamanlarda bile varlığını koruyabilmesi, çok hassas bölgelerde yayılan topraklarının ve Rusya'nın güneyde sıcak denizlere iniş yollarını kapayan Boğazların sağladığı avantajları uluslararası ilişkilerinde bir denge olarak kullanmasıyla mümkün olabilmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Fahir ARMAOĞLU, Siyasi Tarih, I. Cilt, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1991, s. 788–791

¹⁹⁶ Karman İNAN, Hayır Diyebilen Türkiye, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995, s. 12

¹⁹⁷ BUDAK, a.g.e., s. 3

¹⁹⁸ Kamil GÜNEL, Coğrafyanın Siyasal Gücü, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 1-2

Çar Petro “Boğazlara sahip olmadıkları takdirde kendi evlerinin sahibi olamayacaklarını” belirtmişlerdir. Bu durum, Boğazlar’ ın sadece Türkiye için değil tüm dünya için jeostratejik öneme sahip olduğuna örnektir.¹⁹⁹

Kıbrıs adasına bakacak olursak; “Tarih boyunca Ortadoğu’ya açılmak ve deniz ticaret yollarını kontrol altında tutmak isteyen devletler için vazgeçilmez bir üs olarak görülmüştür. Genel olarak adayı elinde bulunduran güç, Türkiye, Mısır, Lübnan ve İran dörtgeni içerisinde kalan bölgeyi kontrol altında tutma avantajına sahip olmuştur. Bununla birlikte Ortadoğu’ya, Anadolu üzerinden açılmayan sömürgeci devletler, Kıbrıs Adası’nı, amaçları doğrultusunda ileri karakol pozisyonunda kullanmışlardır. Bu nedenle ada, Ortadoğu hatta Asya bölgesinde çıkarı bulunan tüm ülkelerin daima iştahını kabartmış ve zaman zaman üzerinde büyük olaylar sahnelenmiştir. Yüksek değerdeki stratejik ve jeopolitik konumu ile günümüzde de aynı öneme sahip ada, ne yazık ki siyasi bir çözüme susamış sorunlar yumağı halindedir.”²⁰⁰

Türkiye, siyasi açıdan Avrupa devleti sayılmasına rağmen, fiziki coğrafya olarak bir Ortadoğu ülkesidir. Coğrafya olarak Ortadoğu “kuzeyde Karadeniz, Aras vadisi ve Hazar Denizi; doğuda İran Platosu-Arap denizi, güneyde Hint Okyanusu; batıda Libya Çölü, Akdeniz ve Ege Denizi ile sınırlanan alan içinde yayılan Ortadoğu toprakları, yüz ölçümü bakımından Avrupa’dan daha büyüktür. Bu topraklara başlıca deniz girişleri; güneyde Hint Okyanusu’ndan Umman ve Basra Körfezleri, Aden Körfezi ve Kızıl Deniz, batıda Doğu Akdeniz ve Ege Denizi’dir.”²⁰¹ Türkiye’nin Bir Ortadoğu ülkesi olması nedeniyle yakından etkilendiği Ortadoğu Jeopolitik dinamiklerini aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür;²⁰²

a) “Avrupa’yı Asya’ya bağlayan karayolu (İpek Yolu) Ortadoğu’dan geçer. (Paris-Viyana-Belgrad-İstanbul-Van-Tahran-Kabil-İslamabat-YeniDelhi-Bengladeş-Çin Hindî ülkeleri)

¹⁹⁹ İ. Reşat ÖZKAN, “Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Gerçeği”, Türkiye Günlüğü, Sayı. 33, Ankara, Mart-Nisan, 1995, s. 232

²⁰⁰ Ahmet CURAL, “S-300 Füze Krizi ve Düşündürdükleri”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Sayı. 356, Yıl. 117, Ankara, Nisan 1998, s. 64

²⁰¹ Orhan COŞKUN, “Orta Doğu Bölgesi’ nin Değerlendirilmesi”, T.S.K. Bilgi Notu, Ankara, 06.03.2003, s. 6-7

²⁰² Cengiz ÖZDİKER, Türkiye’ nin Jeoekonomisi ve Ülkesel Pazarlama”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı. 361, Yıl. 118, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz, 1999, s. 30

b) Avrupa-Afrika karayolu Ortadoğu'dan geçer. (Gaziantep-Halep-Şam-Kudüs-Amman-Kahire ve Afrika içine giden yollar)

c) Dünya Müslümanları ile Musevi ve Hıristiyanlar için Hac yolu Ortadoğu'dan geçer.

d) Uzakdoğu Havayolu Ortadoğu'dan geçer.

e) Kuzey Avrupa (Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri) ile Afrika arasındaki havayolu Ortadoğu'dan geçer.

f) Uzakdoğu denizyolu Ortadoğu'dan geçer.

g) Dünyanın en önemli su geçitlerinden dördü Ortadoğu'da bulunmaktadır. Bunlar; İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı, Babür Mendep Boğazı (Aden Boğazı) ve Hürmüz Boğazı'dır.

h) Dünyanın en büyük dinlerinin (Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Musevilik) ortaya çıktığı ve yayıldığı yer Ortadoğu'dur (Mekke, Kudüs gibi dini merkezlerin burada oluşu ekonomik mücadeleyi dini mücadele haline de dönüştürmektedir.

ı) Yaşayan halkların etnik yapısıyla, dil, din, ırk ve kültür farklılıklarıyla "Ortadoğu, en büyük dinlerin çıkış noktası iken, belli başlı 6-7 kadar dini büyük tarikat, sayısız mezhep ve 2400 civarındaki aşiretlerle siyasi ve ideolojik açıdan çok kozmopolit bir yapıya sahiptir"²⁰³

i) Bu yapı farklılığı nedeniyle, Ortadoğu'da, monarşik, oligarşik, demokratik, teokratik birçok yönetim şekli bulunmaktadır. Bunların arasında Türkiye, halkının %98'i Müslüman bir devlet olmasına rağmen, Batı ile ilişkileri en kuvvetli olan, Arap alfabesi yerine Latin alfabesini kullanan, demokratik-laik bir yönetime sahip tek ülkedir.

²⁰³ Hasan KÖNİ, "Küresel Pazarların Oluşumu, Stratejik Nedenleri ve Türkiye", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı. 334, Yıl. 111, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ekim 1992

j) Ortadoğu tarihi, kültürel, jeoekonomik ve daha birçok akla gelmeyen zenginliklerinin yanı sıra, tarihinin hiçbir döneminde üzerinde yaşayan halklarına ve devletlere refah ve barışı sağlayamamıştır.

k) Türkiye, 21. yüzyılda mücadelelere sebep olacak küresel enerjinin kontrol ve transfer edildiği merkez noktada ve geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. 21. yüzyıl küresel enerji kaynakları petrol ve doğal gazdır. Bu açıdan Ortadoğu Petrol rezervleri ile Hazar bölgesi Petrol ve Doğalgaz havzası petrostratejik bir bölge olup, büyük bir jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik öneme sahiptir. Brezinski, “Dünya nüfusunun %75’inin yaşadığı, dünyanın en zengin bölgesi (ama halkların ve devletlerin yaşantısı açısından Afrika’dan sonra en fakiri) ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının ¾’ünü kapsayan, Portekiz’den Bering Boğazı’na, Japonya’dan Malezya’ya uzanan Avrasya için, ‘ABD’nin politik ve/veya ekonomik liderliğine potansiyel bir şekilde meydan okuyan bir yer’ nitelemesi yapmakta ve Orta Asya Hazar Denizi bölgesinde belirli bir etki yaratmaya çalışan Türkiye ve İran’ı jeostratejik oyuncular olarak nitelemekte ve bu iki ülkeyi birinci derecede önemli jeopolitik eksenler olarak görmektedir.”

Geniş topraklara yayılabilen milletlerin çoğu bir odaktan etrafa yayılmış, sonra aynı odağa geri çekilmişlerdir. İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve daha eski imparatorlukların tamamına yakını bir noktadan genişlemeye başlamış ve aynı merkeze geri çekilmişlerdir.²⁰⁴

Farklı coğrafyadan gelerek yeni bir coğrafyada devlet, hatta devletler kuran tek millet Türklerdir. Türk tarihinde tek bir coğrafi merkez, tek bir coğrafi odak yoktur. Türkler bir merkezden yayılmış, fakat tarih boyunca birçok coğrafi merkez ve jeopolitik odak noktası oluşturmuşlardır. Türkler, coğrafyalarını seçen ve coğrafyaya meydan okuyan bir millettir. Türk tarihi boyunca kurulan devletlerin bir diğer özelliği, coğrafi bütünlük sağlamada karşılaştıkları sıkıntılardır.²⁰⁵

Türkiye, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki kuvvet dengesinin düğüm noktasını teşkil eden boğazların sahibi olarak, bu hassas noktada daima nazik durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu da boğazların ülkemize sağlamış olduğu jeopolitik

²⁰⁴ İLHAN, a.g.m., s. 138

²⁰⁵ BUDAK, a.g.e., s. 19

avantajın beraberliğinde getirmiş olduğu dezavantajdır. Ayrıca madenler ve maddeler jeopolitikte önemli rol oynar. Jeopolitik ilmi, ülkelerin coğrafyası dışında sahip oldukları yeraltı zenginliklerini de yakından takip eder ve politika tespitinde etkileyici nedenlerin başında gelir.²⁰⁶

Türkiye; “Dünyada kendi kendini besleyen 7 ülkeden biridir. Türkiye’nin yeraltı ve yer üstü maden kaynaklarının tutarı, 2 trilyon dolardır. Ancak bunun sadece binde biri ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.”²⁰⁷

3.2. Soğuk Savaş ve Sonrası ile Türkiye ve Küreselleşme

Türkiye, “1980 ortalarından itibaren ekonomik dış politika uygulama çabası içindedir. Bunun anlamı YDD’ ye göre az gelişmiş ülkelerin daha dikkat ettikleri askeri-siyasal konuların oranını azaltıp, gelişmiş ülkelerin daha dikkat ettikleri ekonomik, teknolojik ve siyasi konular üzerinde yoğunlaşmaktır... Türkiye’nin şanssızlığı, 1945 yılında dünya yeni bir ekonomik sisteme doğru adım atıyorken, Türkiye’nin bir endüstri devleti olarak, bu yeni sistemin planları arasında yer almayışı idi. Sovyetler-Batı uyuşmazlığı ile Türkiye’ye Truman yardımı gelmiş ve bu yardım askeri harcamalara ayrılmıştır. 1948 yılındaki Marshall Planı’nda da Türkiye, endüstri devletleri arasında düşünülmemiştir. Kore’deki başarısı karşısında Türkiye, 1952’ de NATO’ya alınmıştır. Kendisine orta derecede kalkınmış, ileri karakol rolü verilmiştir. Ekonomik programları uygulayacak müteşebbisi olmayan Türkiye, soğuk savaş süresince askeri ve ekonomik yardım almaya devam etmiştir.”²⁰⁸

Türkiye, coğrafi konum nedeniyle, kendisini, on yıl gibi kısa bir sürede olayların içerisinde bulmuştur. Bu olaylar, Türkiye’nin ulusal güvenliğini doğrudan etkileyen olaylardır. Türkiye, kurduğu hassas dengelerle ulusal güvenliğinden taviz vermeden zor dönemleri geçmeyi başarabilmiştir.²⁰⁹

²⁰⁶ BUDAK, a.g.e., s. 19

²⁰⁷ Erdoğan ÖZNAL, “Türkiye’ nin Stratejik Önem ve Öncelikleri Üzerine Düşünceler”, T.S.K. Dergisi, Sayı. 334, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ekim 1994, s. 17–18

²⁰⁸ KÖNİ, a.g.m., s. 8-9

²⁰⁹ ORAN, “Türk Dış Politikası’ nın Kurumsal Çerçevesi”, Editör: ORAN, a.g.e., s. 27

Küreselleşme, önce bir teknoloji devriminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Teknoloji devrimi ise birinci olarak iletişim teknolojisindeki devrim yani telefon; ikinci olarak bilişim teknolojisindeki devrim yani, bilgisayarla gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin ikinci kaynağı siyasal gelişmedir, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesidir. II' nci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan yeni bir savaş "Soğuk Savaş" dünyadaki bütün dengeleri yeniden biçimlendirmiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Batı ittifakı bütün yapılarını anti-komünist bir anlayış içerisinde gerçekleştirmiştir. Fakat anti-komünist bir yapı milliyetçiliği ve dinciliği ön plana çıkaran bir ideolojinin egemen olmasına neden olmuştur. Bu ideoloji, dini ve milliyetçiliği inkâr eden Sovyetler Birliği'nin karşısına Batılı Devletler tarafından onu çökertmek için çıkarılmış bir ideoloji olmuştur. II' nci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Doğu Anadolu'da Kars ve Ardahan olmak üzere toprak ve Boğazlardan üs istemeleri II' nci Dünya Savaşı süresince tarafsızlığını koruyan Türkiye'yi Batı İttifakı içerisinde yer almaya itmiştir. Türkiye, Batının ileri bir karakolu olarak, Soğuk Savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur.²¹⁰

Soğuk Savaş süresince devam eden çift kutuplu denge düzeni Soğuk Savaşın sona ermesiyle stratejik olarak Türkiye'de önce şaşkınlığa daha sonra hayalciliğe varan bir ölçek büyütme çabasının oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'nin körfez savaşından "bir koyup beş alma" beklentilerine karşılık, Kuzey Irak'ta oluşturulan boşluktan dolayı ülkenin ulusal bütünlüğüne yönelik tehdit ve AB'nin genişleme planında yer alamamanın yarattığı hayal kırıklığı, şaşkınlık dönemini içerir. Arkasından "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyasının Lideri Türkiye" tezi, ECO' nun genişletilmesi çabaları, KEİ' nin kurulmasına öncülük edilmesi gibi çabalar ise, Türkiye'nin ölçek büyütme hayallerinin temel taşı olmuştur.²¹¹

Türkiye 1989–1991 döneminde Sovyetler Birliği ile ilişkilerini Sovyet Cumhuriyetlerindeki milliyetçi hareketlerden uzak kalarak, geleneksel dış politika çerçevesinde ve Moskova merkezli olarak yürütmüştür. 1991–1993 döneminde ise Türkiye, bu devletleri ilk tanıyan devlet olmuş ve onlara model ve lider olma çabalarını sergileyerek bölgedeki Rus etkisini kırmak için aktif politika sergilemiştir. Bölgede

²¹⁰ Emre KONGAR, Küresel Terör ve Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 18–21

²¹¹ Şule KUT, "Türkiye' nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları", a.g.e., Der: ÖZCAN-KUT, s. 54

Rusya ve İran'la artan rekabet ortamında, Türkçü, Turancı ve İslamcı söylemler bile önem kazanmıştır. Türkiye, heyecanla plansız, programsız olarak etki mücadelesine girişmiştir. 1993–1995 döneminde ise bölgedeki boşluğu RF' nin dolduracağı artık anlaşılmıştır. Bu dönem Türkiye'nin yetersizliklerini ve sınırlarını algıladığı, bölge ülkeleriyle ilişkilerini istediği düzeye çıkartamamanın hayal kırıklığı dönemi olmuştur. 1995 yılından beri ise, Türkiye'nin bölgede kendi gücünü iyi tahlil eden, RF' yi dışlamayan daha gerçekçi ve dengeli bir politika ve işbirliği içinde olduğu görülmektedir.²¹²

Ancak, 1998'den itibaren stratejiler, yeni gereksinim ve tespitler sonucu köklü bir şekilde değişmiştir. Batıya dönük bir Türkiye, dünyadaki yeni gelişmeler ve oluşumlar ışığında Doğusunu da dikkate alırken, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki ilgi alanlarının da tespitini yapmıştır. Artık Türkiye bu bölgelerdeki gelişmelerde aktif rol oynayabilecek stratejiler planlamayı ve ordusunun kuvvet yapısını daha mobil ve harbe hazırlıklı hale sokmayı hedefliyordu. Buna uygun olarak yapılan yeni tehdit değerlendirmeleriyle yeni oluşumlar saptanmıştır. Etnik tabanlı ve kökten dinci tehditler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uyuşturucu kaçakçılığı ve uluslar arası terörizm gibi olgular ele alınmıştır. Belli ülkelerin bu tehditlerin kaynağı olduğu düşüncesinin yanı sıra, bu tehditlerin Türkiye ve Türk Ordusu üzerindeki olası etkileri ve böylelikle oluşabilecek senaryolar geliştirilmiştir. Hatta daha da ileri gidilerek, eski stratejik konsept olan sınırların korunması ve caydırıcılık ilkelerinin ötesinde, zırhlı ve uçar birliklerin hızlı intikaliyle, tehdit arz eden sınır ötesi noktalarına askeri terminolojide preemptive strike (ön alıcı vuruş) denilen vuruş ilkeleri de belli koşullar için benimsenmiştir.²¹³

İki kutuplu sistemin çökmesiyle beraber bir yandan Türkiye'nin stratejik önemini bittiği yolunda bir takım tezler öne sürülmeye başlandı, çok geçmeden de bu defa da sorunlu bölgelerin kesişme noktasında yer alan çok bölgeli Türkiye'nin jeopolitik önemi yeni konumu ve önüne çıkan fırsatları değerlendirip

²¹² Erol MANİSALI, Küresel Kıskaç, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 89

²¹³ Ali KÜLEBİ, "Türkiye' nin Askeri Stratejisi, Gücü ve Geleceği", Cumhuriyet, Strateji, 24 Ocak 2004

değerlendiremeyeceği sorunlarla başa çıkıp çıkamayacağı soruları gündeme geldi.²¹⁴

Soğuk Harp Döneminde kendini Sovyet Blok'unun tehdidi altında gören ve NATO'nun Rusya ile sınıra sahip tek üye ülkesi konumundaki Türkiye'nin, bu tehdit ortadan kalktıktan sonra stratejik önemini yitireceği, bir süre için özellikle Avrupalı müttefiklerimizce savunulmuştur. Ancak, sonraki süreç durumun hiç de öyle olmadığını gözler önüne sermiştir. Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar gibi "şeytan üçgeni" diye adlandırılabilir bir cadı kazanın merkezi ve bu kazandaki tek istikrarlı demokratik ve Müslüman ülkenin Türkiye olduğu ortaya çıktı.²¹⁵

Türk eleştirmenlerin gözünde Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye, Batı'nın güvenliğine, kendi kapasitesini zorlayarak hiç tereddüt göstermeksizin katkıda bulunmuştu. Bazı üyelerin ittifak taahhütlerini ciddiye almayan davranışları karşısında Türkiye, zorluklarla karşılaşsa bile her zaman ittifak sorumluluklarına bağlı kalmış, hatta bazı durumlarda ittifakın çıkarlarını kendi çıkarlarını önünde görmüştü. Başka bir deyişle Türkiye, ittifakın liderliğine meydan okuyucu bir tutum içine giren, fakat buna rağmen ittifakın getirdiği avantajlardan ve garantilerden faydalanma yoluna giden üyelerin davranışının tam aksi yönde davranışlar sergilemişti. Türkiye'nin, Batı ittifakının özellikle merkez bölgesinde mükemmel bir barış atmosferinin ve uygun güvenlik ve işbirliği şartlarının oluşmasında çok önemli roller oynadığı da inkâr edilemezdi. Bu yolda Türkiye büyük fedakârlıklarda bulunmuş ve belki de Batı ittifakının korumasından ve işbirliğinden faydalanabilmek için çok ağır maliyetler altına girmişti.²¹⁶

Amerika'nın tavrına geçilince şöyle bir manzara ile karşılaşılmaktadır. Sovyetler birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde Amerikalılar, Orta Asya'yı Rusya'nın etki alanı içinde görüyorlarmış gibi bir izlenim verdiler ve bölge gelişmelerini ciddi bir tepki vermeden sadece seyretmekle yetindiler. Yalnız Rusya bölgede etkisini kurmada büyük zorluklarla karşılaşmaya başladıktan sonradır ki, Amerikan liderleri, Türkiye'ye, ABD'nin avantajına olacak şekilde, bölgedeki etkisini

²¹⁴ Şule KUT, "Türkiye' nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları", a.g.e., Der: ÖZCAN-KUT, s. 44

²¹⁵ KÜLEBİ, a.g.m., 2004

²¹⁶ Beyaz Kitap, Savunma 1998, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 25

artırma hususunda yardım etmeyi düşünmeye başladılar.²¹⁷

Batı ile ilgili olarak Soğuk Savaş sona erdiğinde ve yeni bir dünya düzeni oluşturulması Batılı güçlerin gündemine girdiğinde, Türkiye, Batı kampı içindeki yerini zaten garanti altına almış ve dünyanın temel güçleri ve özellikle de Amerika açısından stratejik öneme sahip olduğunu ispatlamıştı. Washington, Körfez Krizi sırasında müttefiklere ihtiyaç duyduğunda Türkiye hiç tereddüt etmeden yardım sağlama yoluna gitmişti. Elbette bunun bir karşılığı olmalıydı; Türkiye katkısına karşılık ödüllendirilmeliydi. Ancak Türk makamlarının Avrupalı devletlerden ve ABD' den beklediği yardım, daha doğrusu tazminat hiçbir zaman onların beklediği düzeye ulaşmadı. Türkiye'nin uğradığı zararların tazmin edilmesi için kendisine sunulan şeyler arasında şunlar bulunmaktaydı: ABD, Türkiye'nin tekstil ürünleri için 282 milyon dolarlık ek kota tahsis etti. Amerikan yetkilileri Arap devletlerini Türkiye'ye 5,6 milyar dolar kredi verme konusunda ikna ettiler ve Mısır'ın Türkiye' den 40 tane F-16 uçağını almasını sağladılar.²¹⁸

Amerikalı uzmanlar bu konuyla ilgili olarak Amerikan yönetiminin, Türk liderlere Türkiye'nin Batı açısından taşıdığı önem konusunda güvence vermesi gerektiğini ifade etmektedirler. Onların düşüncesine göre, fundamentalist güçlerin temel hedeflerinden bir tanesi, Türkiye'nin Batılı devletlerle ilişkilerini kesintiye uğratmaktır. Bu yüzden Amerikan yönetimi, bu olasılığa meydan vermemek için çaba göstermelidir. Bu bağlamda İslami hareketlerin tehlikeli bir şekilde güçlerini artırdığı bir dönemde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliğini reddetmesi Türkiye'nin İslamlaşma sürecini artıracak ve Türkiye'yi, Batı dünyasından koparmak isteyen kişilerin eline bırakacaktır. Bu konuyla ilgili ortaya konan başka bir görüş de, Türkiye'nin radikal İslamcıların eline düşmesinin Avrupa'nın güvenlik çıkarları açısından da kabul edilemez bir durum olduğudur.²¹⁹

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin ulusal güvenliğini etkileyen tehdit ve riskler Soğuk Savaş döneminin statik yapısından ve kitlesel tehdidinden oldukça

²¹⁷ Ali Faik DEMİR, "S.S.C.B.' nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", Der: SÖNMEZOĞLU, a.g.e., 1996 s. 243

²¹⁸ Hasan KÖNİ, Gulf Savaşı Sonrasında Orta Doğunun Durumu, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 48-49

²¹⁹ NAS, a.g.m., Der: SÖNMEZOĞLU, a.g.e., 1996, s. 83

farklıdır. İstikrarsız bir bölgenin tam merkezinde bulunan Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası; bölgesindeki gerginliklerin azaltılmasına yardım etmek, ihtilafları önlemek, demokrasiye ve hukuka saygıyı teşvik ederek barışçı ve istikrarlı bir güvenlik ortamı yaratmayı amaçlamaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda Türkiye'nin ulusal güvenlik hedefleri, güçlü bir savunma kabiliyeti elde bulundurarak ulusal güvenliği pekiştirmek, ekonomiyi güçlendirerek ülke içindeki barışı teşvik etmek, Türkiye ve çevresinde demokrasi, insan hakları ve serbest pazar ekonomisine dayalı bir ortam yaratarak istikrar ve barışı güvence altına almaktır. Bu hedeflere ulaşmak için Türkiye'nin savunma politikasının dayandığı temel esaslar, caydırıcılık, ihtilafları önleme, ortak savunma ve ulusal çıkarları korumadır.²²⁰

3.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik-Tehdit Algılamaları ve Türkiye

“Doksanlara girildiğinde ardı ardına meydana gelen değişimler (SSCB'nin çözülerek yerini BDT' ye bırakması, VP' nin ortadan kalkmasının ardından Yugoslavya' da yaşanan iç savaşın neticesinde Balkanlar'da yeni istikrarsızlıklara açık bir siyasi haritanın oluşması, Körfez Krizinde Amerika'nın Irak'a müdahalesi sonucunda Kuzey Irak'ta de-facto bir durumun oluşması, İsrail-Filistin arasında hiç dinmeyen çatışmalar içinde gerçekleştirilmeye çalışan Ortadoğu barış süreci ve nihayet New York'ta ikiz kulelerin vurulmasıyla başlayan Afganistan savaşı ve ardında yatan Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgazı üzerine hegemonya tesisi arayışları.). Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunma politikalarında ciddi ve kapsamlı dönüşümleri zorunlu kılmıştır. Soğuk savaş koşullarının ortadan kalkması sonucu, Türkiye'nin ilgi ve etki alanı genişlerken, güvenlik riskleri ve tehdit algılamalarında da önemli değişiklikler olmuştur.”²²¹

Türkiye dünyada yaşanan bu değişim ve dönüşümün merkezinde yer alan ülkelerden birisi. Türkiye, 1990'lardan bugüne, hem kendi içinde ciddi değişimler, krizler, belirsizlikler yaşayan bir ülke, hem de yukarıda belirtilen soğuk savaş sonrası dönem içinde oluşan beklide en önemli dönüşümü yaratan 11 Eylül terörü sonrası dünyanın en önemli merkez ülkelerden biri konumunda. Bu nedenle de, 2000'li yıllarda

²²⁰ <http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/genel%20konular/savunmapolitikasi.htm>.

²²¹ “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye' nin Uluslararası İlişkilerinin Dinamiği”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı. 373, Yıl. 121, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz, 1992

Türkiye’de artık ne siyaseti hem siyasal aktörler, hem siyasal stratejiler, hem de siyasal vizyonlar düzeyinde “iç politika – dış politika ayrımı” çözümleyebiliriz, ne de Türkiye’nin içinden geçtiği siyasal, ekonomik kültürel değişim ve dönüşümü “küreselleşme/bölgesel entegrasyon/yerel toplumsallaşma süreçleri”ni göz ardı ederek anlayabiliriz. 2000’li yıllarda dünyadan bağımsız bir temelde Türkiye’yi düşünmek ve Türkiye’de siyaset yapmak olanaksızlaştı.²²²

11 Eylül 2001 sonrasında Afganistan'daki girişimleri ile "Avrasya'nın dışında yer alan bir güç" olarak ABD'nin Asya'ya yerleşmesi; Çin, Rusya Federasyonu ve Hindistan arasında oluşmakta olan stratejik üçgeni zayıflatmıştır. Bugün bu üç Ülkenin ayrı ayrı ABD ile ilişkilerinin gelişmekte olduğu görülmektedir. Avrupa'nın bölge politikasına baktığımızda ise, ortak bir dış politikanın olmadığı görülmektedir. Avrupa'nın bölgeye ilişkin politikasının ABD ile hareket edilerek, ya da Türkiye üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkündür.²²³

Sorunların çeşitliliği, geliştirmelerin kazandığı ivme ve karşılaşılan belirsizlik ortamı, soğuk savaş yıllarının istikrarlı koşullarına alışkın olan diğer ülkeler gibi Türkiye'yi de tedirgin etmiştir. Ayrıca, Sovyet tehdidin ortadan kalkması ile birlikte Türkiye'nin batı güvenlik düzenlemeleri içerisinde stratejik önemini yitirdiği, dolayısıyla savunma yapısının ve ittifak ilişkilerinin gelişmelerinden olumsuz etkileneceği kaygısı egemen olmuştur. Körfez bunalımı bu kaygıların ortadan kalkmasına neden olmuş, batı nazarında Türkiye'nin vazgeçilmez önemi yeniden geçerlilik kazanmıştır.²²⁴

ABD’nin sahip olduğu ekonomik, siyasi, askeri ve diplomatik asimetrik gücü ile dünyanın artık çok kutuplu, çok bölgeli, ayrık ve ayrışık bir bölge olmadığı, Kore'den Küba'ya, Alaska' dan Yemen kadar tüm dünyaya küresel bir köy olarak baktığı, ABD çıkarlarıyla geri kalan tüm insanlık çıkarlarının özdeşleştirildiği 21. yüzyıl başlangıcındaki dünya ve Türkiye için tehdit alanlarını pasifize etmek, geleceği şekillendirmek ve uluslararası güvenlik politikaları üretmek kolay olmayacaktır. Başta

²²² E. Fuat KEYMAN, Değişen Dünya Dönüşen Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005,

²²³ Emin GÜRSES, “Kafkasya’ da Uluslararası Rekabet”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, Cilt. 7, Sayı. 1, İlkbahar 2001, s. 269–270

²²⁴ ÖZCAN, a.g.m., Der: ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 66

Doğu Akdeniz olmak üzere çevre denizlerimizin görevini daha da artırmış, gerek Avrupa enerji havzasının dünya pazarına entegrasyonu, gerekse Ortadoğu ve Kafkasya'daki gelişmeler, Doğu Akdeniz ve Karadeniz ile Türkiye'yi ön plana çıkarmıştır.²²⁵

11 Eylül 2001 sonrasında Afganistan'daki girişimleri ile “Avrasya'nın dışında yer alan bir güç” olarak ABD'nin Asya'ya yerleşmesi; Çin, Rusya Federasyonu ve Hindistan arasında oluşmakta olan stratejik üçgeni zayıflatmıştır. Bugün bu üç ülkenin ayrı ayrı ABD ile ilişkilerinin gelişmekte olduğu görülmektedir. Avrupa'nın bölge politikasına baktığımızda ise, ortak bir dış politikanın olmadığı görülmektedir. Avrupa'nın bölgeye ilişkin politikasının ABD ile hareket edilerek ya da Türkiye üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkündür.²²⁶

3.4. Türkiye ve Stratejik Bağlantıları

Türkiye dünyadaki etkin olmaktan ziyade bulunduğu coğrafyayı dışarıdan girebilecek tehlikelere karşı korumak için birçok kuruluşa üye olmuş veya bizatihi bu kuruluşların kurucularından olmuştur. Bu kuruluşlara sırası ile bakacak olursak;²²⁷

- a) NATO: NATO ile ABD ve Doğu Atlantik bağlantısı sağlamıştır.
- b) İslam konferansı örgütü; bu örgüt sayesinde İslam dünyası ile bağlantı kurulmuştur.
- c) ECO' yu genişleterek Afganistan'ı ve altı orta Asya ülkesini güçlendirmeye çalışmışlardır.
- d) Karadeniz ekonomik işbirliği ile Karadeniz çevresindeki ülkeler arasında işbirliği geliştirmeye çalışmıştır.
- e) Türk zirveleri: Türk zirveleri, Ortadoğu'da bağımsızlığını kazanana altı Türk cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' nin karıtdığı zirvedir. Ve bu zirvenin öncülüğünü Türkiye yapmaktadır. ECO' yla Asya'ya doğru genişlemiş olduk.

²²⁵ Nuray BAŞARAN, “Küresel Köyün Çobanı A.B.D.”, Akşam, 26.07.2003, s. 14

²²⁶ GÜRSES, a.g.m., Avrasya Dosyası, a.g.e., s. 269-270

²²⁷ BUDAK, a.g.e., s. 10-11

Müslüman olan İran ve Pakistan ile işbirliğine girişmiş olduk. Ancak Rusya ECO' dan duyduğu rahatsızlığı hissettirmeye başlamıştır. KEİ' den ise İran rahatsızlığını belirtiyordu. Görüldüğü gibi Türkiye dâhil olduğu her kuruluşa kendisini güvenceye almak için üye olmuştur. Dünyada söz sahibi olmak ve Türk milletine Mustafa Kemal Atatürk'ün belirtmiş olduğu hedeflere ulaştırmak için günümüz Türkiye' sini izlemiş olduğu politikalar ülkeyi istenen hedeflere taşıyamamıştır.

Türkiye'nin AGSK ile ilgili görüşleri NATO nezdinde bildirilmiş ve gelişmeler takip edilmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üye oluncaya kadar BAB içinde elde ettiği haklarını en azından muhafaza etmesi gerektiği dile getirilmektedir.²²⁸ Nitekim 15 Mayıs 2001 tarihinde NATO ve AB üyesi ülkelerin dış işleri ve savunma bakanlarının bir araya geldikleri bir toplantı gerçekleştirilmiş fakat bir gelişme kaydedilmemiştir.²²⁹

Avrupa yeni güvenlik mimarisini Türkiyesiz olamayacağı ve Türkiye'nin soğuk savaş döneminde olduğu gibi, yeni Avrupa güvenlik mimarisinin oluşumunda da hayali bir rol oynayacağı bilinmektedir. AGSK içinde Türkiye'nin sorumluluklarının ve haklarının da paralel olması gerekmektedir. Türkiye'nin AB'nin girişeceği operasyonlara katılımı ancak planlama ve karar alma sürecine kesintisiz katılımı suretiyle mümkün olabilir.²³⁰

Dönemin şartlarında bu gücü dengeleyebilecek dünyadaki tek adres NATO, dolayısı ile ABD ve Batı Avrupa devletleriydi. Bu nedenle Kore savaşına asker gönderen Türkiye, NATO'ya 1952'de üye oldu. Böylece Sovyet tehdidine karşı kendisine önemli müttefik bulmuş oldu. Batı ve ABD için Türkiye, Güneydoğu Avrupa'nın güvenliğini sağlamada yeni bir ortak ve her şeyin ötesinde Sovyetler Birliği ile sınırı olan bir müttefiktir. Kanat ülke olan Türkiye, Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile sınır komşusuydu ve NATO üyesi olarak, NATO ile doğu bloğu ülkeleri arasındaki ortak sınırları yüzde otuz yedi'si bu ülke tarafından savunuluyordu.²³¹

²²⁸ Yılmaz TEZKAN, Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik, İstanbul, Ülke Kitapları, 2000, s. 44

²²⁹ Hürriyet, 16 Mayıs 2001, s. 26

²³⁰ Nezih ÇAKAR, "21. Yüzyıl Başında Dünya ve Türkiye' nin Stratejik Vizyonu", Harp Akademileri, 7 Aralık 1999

²³¹ İNAN, a.g.e., 1995, s. 12

Türkiye, AB ile ilişkilerinde yaşadığı bunalımlarda kullandığı en önemli stratejik araç NATO'dur. Bu bunalımlar, NATO üyesi Avrupa ülkelerini de doğrudan etkilediğinden Türkiye-ABD ikili ilişkisi, Türkiye-NATO ilişkisinin eksenine oturmasını sağlamıştır. ABD, Balkanlar, Ortadoğu, Doğu Avrupa'daki bazı ülkelerle olan çelişkilerini Türkiye faktörü ile aşmaya ve Türk-ABD ilişkilerini bir taraftan NATO'nun küresel ve bölgesel misyonlarının bir aracı, diğer taraftan NATO dışında kalan Amerikan stratejik çıkarlarının bir unsuru olarak görmektedir. ABD-İsrail-Türkiye eksenini ve Avrupa ülkelerinin bu eksen dışındaki ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme çabaları ile Hazar petrolü ve Orta Asya ilişkileri ise iki ülke arasındaki ilişkilerin bir diğer etkileşim alanıdır.²³²

AB'nin doğuya doğru genişlemesini sürdürmesi sonucunda AB'nin doğu sınırı kuzeyden güneye Rusya, Ukrayna ve Türkiye hattına kadar uzanacaktır. Bu durumda AB'nin doğu sınırlarında NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ABD'yi ittifakla ilgili politikalarda benzer tavırlar almaya sevk edebilir. Uzun yıllar NATO'nun ve ABD'nin en güvenilir müttefiki olarak görev yapan ancak, bugün dar ufuklar ve iç politik hesaplar nedeniyle Avrupa'dan dışlanmaya çalışılan Türkiye'nin elindeki en iyi kartlardan birisi, Avrupa'yı stratejik anlamda dengeleyebilecek, halen global olarak tek süper güç olan ABD ile stratejik açılımlarını geliştirmesi gözükmektedir.²³³ Türkiye-NATO ilişkilerinin en kritik yönü NATO'nun yeniden yapılanmasında Türkiye'nin alacağı roldür. Çünkü birçok NATO üyesi ülke Türkiye'yi bir stratejik ortak olarak değil, ucuz insan gücü icap ettiğinde kullanılacak bir kaynak olarak görmekte, Avrupa içinde değil, Ortadoğu operasyonlarında kullanmayı uygun görmektedir.²³⁴

Türk makamlarının NATO'yla ilgili bazı yeni eğilimler konusunda pek rahat olmadıkları açıktır. İttifakın yeni üyeler kabul ederek genişlemesi, yeni fonksiyonlar ve sorumluluklar üslenmesi ve ittifak anlaşmasındaki 5. maddenin kapsamı dışında kalan krizlere müdahale edilmesi olasılığı üzerinde önemle durulması, Ankara'yı rahatsız

²³² Kemal KİRİŞÇİ, "Türk Amerika İlişkileri; Belirsizlikten Yakınlaşmaya", Avrasya Dosyası, Yaz 2000, c. 6, s. 75

²³³ Sait YILMAZ, "A.B.D. ile Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ocak 2002, Sıra. 371, s. 80

²³⁴ NATO, NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar, NATO Yayınları, İzmir, 1999

eden konuların başında gelmektedir.²³⁵ NATO makamları ittifakın genişlemesi konusunu gündeme getirmeye başladıklarında, Türk yetkililer şu nedenlerden dolayı rahatsızlık duydular: Birincisi ciddi oranda genişlemesi durumunda NATO, önemli Batı ülkelerinin üye olduğu ayrıcalıklı bir klüp olmaktan çıkacak ve Türkiye de böylece Batı ittifakı içindeki ayrıcalıklı pozisyonunu kaybedecekti. İkincisi, yeni üyelerin katılması Türkiye'nin sorumluluk alanının genişlemesi anlamına gelecekti. Üçüncüsü, yeni üyeler daha ön plana çıkabilecek ve Türkiye'ye Batı'nın atfettiği önem azalabilecekti. Son olarak da Washington'un, NATO'nun genişlemesi konusunda Rusya'nın itirazlarını ortadan kaldırmak için, bu devleti Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki politikalarında ve girişimlerinde rahat bırakması söz konusu olabilecekti.²³⁶

Türkiye, AB üyeliğinin gerçekleşmemesi halinde NATO'nun genişleme planlarını bloke edebileceğini açıklamış ardından NATO'nun ABD'nin taleplerinin de ötesinde genişlemesi için AB üyesi ülkelerle birlikte hareket etmesi ciddi bir çelişki oluşturmuştur.²³⁷

Yeni oluşumlar neticesinde Türkiye, bir anda dünyanın en çok komşulu ülkelerinden birisi haline gelmiştir. Kasım 1990'da Paris'te imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasının (AKKA) uygulamaya konulması ve yeni güvenlik ortamına uyarlanmaya başlanmasıyla ortaya çıkan sorunlar, NATO ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi konuları, Türkiye'nin dış politika ve ulusal güvenlik gündeminde öncelikli konularını korumuştur.²³⁸

Soğuk Savaş sona erdikten sonra ortaya çıkan önemli gelişmelerden bir tanesi de NATO'nun, Rusya ile daha önce Doğu Blokunda yer alan bazı ülkeleri Batı güvenlik sistemiyle bütünleştirebilmek için Barış İçin Ortaklık (BİO) projesini başlatması olmuştur. Ayrıca NATO, Rusya ile Karşılıklı İlişkiler Hakkında Kurucu Yasayı, Ukrayna ile de Özel Ortaklık Şartı'nı imzalamıştır. Türkiye'nin bu gelişmelere tepkisine

²³⁵ F. Stehen LARRABEE, Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar, Yeni Güçlükler, Çev: Işık Kuşçu, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 44

²³⁶ İlhan UZGEL, "A.B.D. ve NATO'yla İlişkiler (1999–2001)", Baskın ORAN, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 309–310

²³⁷ Ahmet DAVUTOĞLU, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 236

²³⁸ Gencer ÖZCAN, "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", a.g.e., Der: ÖZCAN-KUT, s. 17

gelince; Türk yetkililere göre, yeni Avrupa güvenlik yapısı artık şu temel taşlar üzerine oturtulmuş oluyordu: BİO projesi, NATO, Batı Avrupa Birliği (artık onun yerine Avrupa Birliği vardır), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi.²³⁹

Amerika Birleşik Devletleri de bölgeye daha fazla ilgi göstermektedir. Orta Asya devletleri de buna karşı kendi bağımsızlıklarını kuvvetlendirmede ABD'den belli şekillerde yardım alabilecekleri ümidini taşımaktadırlar. Bu çerçevede Türkiye, iki tarafın birbirine daha fazla yakınlaşmasında önemli roller oynayabilir. Her iki tarafla yakın ilişkiler içinde olmak, bu konuda Türkiye'nin elindeki en önemli araç niteliğindedir. Türkiye, bu konuyla bağlantılı olmak üzere Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin NATO'nun Barış İçin Ortaklık projelerine katılmalarına özel önem atfetmektedir. Kendisi de bu çerçevede roller almaya hazırdır.²⁴⁰

Eğer NATO'nun, ABD'nin önderliğinde gerçekleştirilen, kurumsal hale getirilmiş olan ve insancıl amaçlarla yapıldığı söylenen müdahaleleri bir model haline dönüştürülürse, Türkiye'nin bu tür operasyonlardan kendini uzak tutması, o yönde şiddetli bir arzu duysa bile oldukça zorlaşacaktır. Bunun anlamı, Türkiye'nin kendi iç ve dış politikalarını ABD'ninkilere endeksleme noktasına gelmesidir. Bu, aynı zamanda Türkiye'nin global güçlerin uydusu haline dönüşmesi olasılığını gündeme getirecektir. Türkiye'nin ekonomi alanında dış güçlere aşırı derecede bağımlı olduğu da göz önüne alınırsa, dış politika alanında içinden çıkılması mümkün olmayan çaresiz bir durumla karşılaşacağı ve hiçbir zaman gerçekleştirmek istemeyeceği eylemler içinde bulunmak zorunda kalacağı söylenebilir.²⁴¹

Yeni Türk politikası, Türk Savunma Bakanlığı'nın hazırladığı Beyaz Kitap'ta açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kitaba göre NATO alanı dışındaki barışı koruma ve insani amaçlar taşıyan operasyonlara katılmak, Türk savunma politikasının temel boyutlarından birini oluşturmaktadır.²⁴²

²³⁹ Beyaz Kitap, 1998, s. 1–33

²⁴⁰ Beyaz Kitap, 1998, s. 33

²⁴¹ ORAN, Türk Dış Politikası, c.2, s. 242

²⁴² Beyaz Kitap, 1998, s. 25

3.5. Türkiye' nin Bölgesel Anlamda Önemi

Türkiye coğrafyasına bakıldığında Türkiye'nin merkez ülke olduğu görülmektedir. Merkez ülke olması Türkiye'ye köprü olma görevini yüklemiştir. Türkiye uluslararası konseptler açısından bakıldığında Avrasya'nın merkezinde; kuzey-güney, doğu-batı geniş yolları üstünde bulunmaktadır. Bu görüntü ise avantaj ve dezavantajları birlikte getirmektedir. Türkiye'nin çevresindeki hiçbir sorun Türkiye olmadan çözülemez/anlaşılamaz. Mesela Yunanistan bir Balkan ülkesidir. İran bir Asya ve Ortadoğu, Irakta bir Ortadoğu ülkesidir. Hindistan bir Asya ülkesidir. Ancak Türkiye hem bir Ortadoğu, hem Karadeniz, hem Akdeniz, hem Balkan, hem de Kafkas ülkesidir. Bu durum başka bir ülkede görülmemektedir. Ekonomik ve politik olarak bakıldığında da Türkiye, genç nüfusu ve gelişmeler gösteren ekonomisi ile de Rusya (kuzey) ile orta doğu(güney) arasında bir uç noktada bulunmaktadır.²⁴³

NATO'nun yapmış olduğu değerlendirmelere göre Avrupa'ya yönelik tehdit başlıca iki ana eksenden oluşmaktadır; “birincisi Kuzeydoğu Avrupa'dan Balkanlar'ı da kapsayacak şekilde Almanya ve Rusya arasında güneye doğru uzanan doğu ekseni, ikincisi ise Kuzeydoğu Afrika ve Akdeniz'den başlayarak Ortadoğu ve Güneybatı Asya'yı içine alan güneydoğu eksenidir.” Bu değerlendirmenin de odak noktasını “NATO'nun varlık nedenini oluşturan ve müdahalelerine meşruluk sağlayan tehdit ideolojileri” oluşturmaktadır.²⁴⁴

1990'lı yılların sonuna gelindiğinde Türkiye, Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerinde geçmişe göre daha az problemle karşı karşıya idi. 1990'lı yıllar boyunca Türkiye neredeyse tüm enerjisini ve dikkatini Ortadoğu üzerinde yoğunlaştırdıktan sonra, artık Avrupa'daki çıkarlarına dönebilecek durumdaydı. Yeni dönemde AB üyeliğini elde etmek Türkiye açısından daha çok önem taşıyordu. Bundan sonra Türkiye artık Ortadoğu'yla ilgili olarak geleneksel politikasına dönüş yapabiliyordu. O politika da bölgedeki statükonun korunması ve Ortadoğu problemlerinden mümkün olduğunca uzak durmaktı. Gerçekten 1999–2001 dönemindeki gelişmeler, Türkiye'nin 1995–1999

²⁴³ BUDAK, a.g.e., s. 11

²⁴⁴ Y. Gökalp YILDIZ, “Ortadoğu ve Akdeniz’ de Hegemonya Mücadelesinde NATO’ nun yeri”, Uluslararası İlişkiler Yıllığı, Sayı. 1, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1997, s. 73

döneminde takip ettiği dar ve tek boyutlu politikayı terk etmesi gerektiğine işaret etmekteydi. Sadece Batılıların ve Amerikalıların çıkarları ve kaygıları üzerinde yoğunlaşıp kalmak artık geçerli bir politika değildi. Türk makamlarının yeni dönemdeki eğilimi, Türkiye'nin çıkarlarını dikkate alan çok boyutlu politikalar takip etmek ve Türkiye'nin bölge devletleriyle ilişkilerini kontrollü bir şekilde tamir etme yoluna gitmekti. Ancak Amerikalıları kızdırmamaya da önem vermek gerekiyordu. Örneğin Türk-İsrail ilişkilerinin genel seyrinde olumsuz yönde ciddi bir değişiklik yapılmamalıydı.²⁴⁵

Öte yandan iki ülke arasındaki ortaklığın, sadece İsrail'in Türkiye'ye eskimiş askeri malzeme satması şekline dönüştüğü hissi, Türk makamlarında belli rahatsızlıklara neden olmuştu. Aynı zamanda Türkiye'deki politikacılar arasında Türk-İsrail ilişkilerinin İsrail lehine bozulmaya başladığı yönünde endişeler belirmişti. Türkiye'nin Ortadoğu'da sadece İsrail'le ilişkilerini geliştirmesinin, nihai olarak hiç istenmeyen sonuçlara neden olabileceği de dile getiriliyordu. Ortadoğu barış sürecinin başarıya ulaşması durumunda bölgesel dengeler kökten değişebilir ve Türkiye bölgede kendi çıkarlarını korumada yalnız kalabilirdi. Bu çerçevede 1950'li yılların ikinci yarısında Bağdat Paktı girişiminin başarısızlığa uğramış olması ve Türkiye'ye büyük zararlar getirmiş olması, Türk yetkililerinin hafızalarında hala tazeliğini koruyordu.²⁴⁶

Türk Dünyası'nın İran, Afganistan ve Pakistan ile birlikte düşünülmesi güçlü bir coğrafi bütünlüğe ve aynı zamanda da bütünlüğü olan uygun bir coğrafi konuma ulaştırır. Kıta içi zayıflıklardan kurtularak kenar ülke özelliği kazanılmış olur; Rus ve Çin kısılcısından büyük ölçüde uzaklaşmış olunur.²⁴⁷

“Türkiye sahip olduğu potansiyel güce dayanarak uygulama alanına sokacağı politikalarla dünyanın bu en istikrarsız bölgesine ya istikrar getirici ya da mevcut istikrarsızlıkları körükleyici bir rol oynamaktadır.” Fuller'in bu görüşüne karşılık Andrew Minüskül, “Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak hareket edeceğini, ancak tek başına Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya'ya istikrar getirecek kadar güçlü

²⁴⁵ Çağrı ERHAN, Ömer KÜRKÇÜOĞLU, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler (1999-2001)”, Der: ORAN, a.g.e., c. 2, s. 578

²⁴⁶ ERHAN, KÜRKÇÜOĞLU, a.g.m., s. 574-575

²⁴⁷ İLHAN, “Jeopolitik Gelişmeler”, Jeopolitik, Sayı. 1, İstanbul, 2002, s. 198

olmadığını, bununla beraber bu yöndeki uluslararası çabalara önemli katkılarda bulunabilecek dost bir ülke olduğunu söylemektedir.”²⁴⁸

Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar’ daki gelişmeler birlikte dikkate alınarak incelendiği zaman, Türkiye’nin çevresindeki bölge devleti etkinliği kazanabileceği değerlendirilebilir. Daha önce, aynı coğrafi konumda bulunmasına rağmen iki kutuplu dünyanın bölge devletlerinin etkinliklerine imkân vermemesi, bölgedeki sorunların çözümünde iki kutbun üstlenmesi sebebiyle bölge devletleri ağırlığını hissettiremiyordu. Gelişen yeni şartlar bölge devletlerinin, bu arada Türkiye’nin bir bölge devleti ağırlığı göstermesini kolaylaştırmaktadır.²⁴⁹

Ülkemizin komşu sayısı fazla, sınırlarımızın güvenliği yetersiz, ayrıca kenar kuşak devleti özelliği ile birlikte kıta içi devleti özelliğini de eklemek gerekir. Bu sebepten dolayı komşularımızla mevcut olan veya sonradan çıkacak olan sorunları pasif tutumlarla çözüme ulaştırmamız zorlaşmaktadır. Gerek komşularımızla gerek onları çeviren ülkelerle, canlı bir politik ilişki izlemek ve ekonomik, kültürel ağırlıklı yaklaşma içerisinde olmak durumundayız. Örnek: Azerbaycan ve etrafındaki ülkeler, Suriye ve etrafındaki ülkeler, Yunanistan-Bulgaristan etrafındaki ülkeler (Balkanlar, Avrupa), Irak ve etrafındaki ülkeler vs.²⁵⁰

Türkiye’nin aktif adaletli politikasının benimsenmesinin bir örneği olarak; “Filistin Dışişleri Bakanı N. Şaat; Türkiye’nin Ortadoğu barış sürecine aktif destek kapsamında, yol haritasının hazırlayıcısı BM, AB, ABD ve Rusya’dan oluşan ‘dörtler grubu’ bünyesinde oluşturulan komitelere katılması gerektiğini söyledi.” Söylenen sözler, uluslararası alanda Türkiye’ye duyulan güveni belirtmektedir. Ayrıca, Afganistan Harekâtı sonrası Afgan halkı tarafından bölgede Türkiye’nin tercih edilmesi, Balkanlar’daki başarılar azımsanmamalıdır.²⁵¹

Yine Türkiye’nin bölgesel işbirliği girişimlerinde aktif rol alarak kendi çıkarlarını bu girişimler yoluyla gözetmeye çalışması da bölgesel dayanışmaya katkıda

²⁴⁸ Yaşar ONAY, “Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğe Yansıması ve Tehdit Farklılaşması”, Jeopolitik, Sayı. 3, İstanbul 2002, s. 96

²⁴⁹ İLHAN, a.g.m., Jeopolitik, 2002, s. 148

²⁵⁰ İLHAN, a.g.m., Jeopolitik, 2002, s. 149

²⁵¹ “Komitelere Siz de Katılın”, Akşam, Ankara, 17.07.2003, s. 16

bulunacak, bu da nihai olarak Türkiye'nin menfaatlerine hizmet edecektir. Bu noktayla bağlantılı olarak Türkiye, son dönemlerde başlangıçta büyük önem atfettiği Türk devletleri arasında zirve toplantıları düzenlenmesine yönelik ilgisini kaybetmiş gözükmektedir. Belki böyle bir davranış, Türkiye'nin son dönemde Amerika'yla ve Avrupa Birliği'yle ilişkileri üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklanıyor olabilir. Fakat bu tür bir davranışın, Türkiye'yi önemli bir dış politika aracından mahrum bırakacağı tartışma götürmez bir gerçektir. Öte yandan bunun aksi bir davranış olarak, Türkiye'nin NATO'nun Barış İçin Ortaklık projesi çerçevesinde bölge ülkelerine yardımcı olması, bu devletler nezdindeki prestijini artırmakta ve bölgesel barışa hizmet etmektedir.²⁵²

Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin Orta Doğu ile olan ilişkileri çok daha karmaşık bir hal almıştır ve Türkiye bölgede yeniden etkin bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu türden bir gelişme kapsamında Türkiye'deki asker ve siyasi elitlerin Türkiye'nin ulusal güvenlik sorununu yeniden tanımlaması önemli bir unsur olmuştur.²⁵³

Türkiye açısından bakıldığında da Amerika, uzun dönemde Türkiye'nin güvenliğine yönelebilecek tehditlere karşı güvenlik garantileri sağlayabilecek en uygun güvenlik ortağıydı. Bu yüzden Türk makamları, Türk-Amerikan ilişkilerini her iki ülkenin çıkarlarına hizmet edecek şekilde geliştirmeyi hedeflemekteydi. Onlara göre, artık Geliştirilmiş Ortaklık olarak isimlendirilen bu ikili ilişkinin, siyaset, savunma işbirliği, ekonomi ve enerji konularında daha ileri noktalara götürülmesi, bölgesel ve global barış ve istikrara hizmet edecekti.²⁵⁴

Soğuk Savaş sonrası dönem, Amerikan politikacılarının ve stratejistlerin gözünde Türkiye'nin öneminin olağanüstü derecede artışına şahitlik etmiştir. Türkiye, şu anda Amerika açısından önemli anlamlar içeren yeni bir olgunun merkezinde bulunmaktadır. Bu olgu, dünyanın belli kritik bölgelerinde yeni güvenlik alanlarının ve

²⁵² Halil BAL, "Kırgızistan: Çin Gölgesi ve Rus Desteği Altında", Der: Alâeddin YALÇINKAYA, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, Kasım, 1998, s. 107-116

²⁵³ ÖZCAN-KUT, a.g.e., s. 339

²⁵⁴ Beyaz Kitap, s. 27

yeni ittifakların ortaya çıkışıdır.²⁵⁵ Washington açısından bu bölgelerde Amerikan çıkarlarının korunmasında Türkiye'nin işbirliğini elde etmek, önemli bir artı değer olarak görülmektedir. Ayrıca Amerikan global hegemonyasının kurulması yolunda NATO'nun fonksiyonlarının devam ettirilmesi ve çeşitlendirilmesi de ABD'nin Türkiye'ye ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. NATO'nun kendi alanı dışındaki bölgelere müdahaleler gerçekleştirerek fonksiyonlarını genişletmesi konusunda da Türkiye'nin desteğinin alınması gerekmektedir. Çünkü Türkiye, jeostratejik düğüm noktalarının merkezinde yer almakta ve ABD'nin müdahalelerine katkıda bulunabilecek büyük ve etkili bir orduya sahip bulunmaktadır.²⁵⁶

Soğuk Savaş'ın blok sistemi yerle bir olurken ve ardından yeni güç merkezleri oluşurken; Türkiye de kendi bölgesinin merkezi konumda bulunan en güçlü devleti olarak, bu merkezler çerçevesinde sahip olduğu önemli konumla dikkat çekmekteydi.²⁵⁷

Bölgesel güçler açısından ise bölge siyasi olarak biraz daha farklı bir görünüm arz etmekteydi. Bölgesel güçlerden en fazla öne çıkanlar Türkiye ve İran'dır. Türkiye'nin siyasal olarak Orta Asya üzerinde etkin olma isteğinin altında bu ülkelerin bağımsızlığını pekiştirme, ulusal devletlerini kurma, demokrasi ve pazar ekonomisine geçerek dış dünya ile bütünleşmelerini sağlamak gibi amaçlar yatmaktadır.²⁵⁸

Bölgesinde hızla değişen ve gelişen cephelere karşı koyabilmek ve alternatif stratejiler geliştirebilmek için de, uluslararası ve bölgesel ortaklıklara yönelmiştir. Bu dönemde gelişen en büyük savunma işbirliği ve ortaklığı ise Türkiye-İsrail arasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu güvenlik anlayışında ve politikasında köklü değişime neden olan ve çevresini saran ittifak zincirinin kırılmasını sağlayan bu politika değişikliğinin gereklerini şu şekilde ifade edebiliriz;²⁵⁹

²⁵⁵ O. Ian. LESSER, "Değişmekte Olan Türkiye' de Batı' nın Çıkarları", Der: Zalmay KHALİLZAD, O Ian LESSER, Stephen F. LARRABEE, Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru, Çev: Işık KUŞÇU, ASAM, Ankara, 2001, s.55-82

²⁵⁶ ORAN, a.g.e., c. 2, s. 231

²⁵⁷ Kamran İNAN, "Yeni Dünya Düzeni İçinde Türkiye ve Oluşan Yeni Dengeler", Değişen Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s.56

²⁵⁸ Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın no. D.P.T. 2410-Ö.K. 471, s. 1-2

²⁵⁹ YILDIZ, a.g.e., s. 25

a) Türkiye'nin Kuzey Irak'ta doğan otorite boşluğunun kendi güvenliğini etkilemesi,

b) Türkiye'nin İsrail'in dostu olması ve bölgede Batı eksenli politikalarda işlevler üslenmesi,

c) Türkiye'nin bu dönemde içine düştüğü yalnızlık.

3.6. Türkiye'nin Küresel ve Bölgesel Rolü İle Güvenlik Sistemi İle İlgili Temel Sorunları

Osmanlı Yönetimi sona ererken ortaya çıkan tablo içinde misak-ı milli sınırlarının korunması çerçevesinde yürütülen mücadelenin sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Kuruluş yapısı halk katılımı ve rehber önderlik yöntemi ile şekillenmiştir. Bu süreçte, anahtar jeopolitik değişimlerin sona ermemesinden kaynaklanan nedenlerle, anavatan güvenliği ve toprakların savunması, sınırların korunması perspektifine bağlı kalarak sağlanmıştır.²⁶⁰

Türkiye'nin dünyadaki ve bölgedeki rolünü ekonomik, askeri, siyasi, sosyal, kültürel ve global demokratik hedefler açısından beş ana başlık altında tanımlamak mümkün olacaktır:²⁶¹

A) Liderlik Rolü: Tarihsel birikimlerin ve bölgesel tecrübelerin ülkemize kazandırdığı bir kavram olarak liderlik, asli karakterimiz ile de örtüşmektedir. Liderlik suni olmayan bir olgu olarak uzun süreçler toplamının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Jeopolitiğin getirdiği yetenekler, jeokültürün taşıdığı çeşitlilik ve etkinlik, jeoekonominin yarattığı fırsatlar ve insanımızın çok değerli algılama ve pragmatik özellikleri sayesinde doğal liderlik için ülkemiz adına önemli emareler mevcuttur.

Bu tanım çerçevesinde Türkiye için liderlik yaklaşımı üç alt başlık altında sıralanmaktadır:

a) Politik Liderlik

²⁶⁰ DEMİR, a.g.e., s. 52

²⁶¹ DEMİR, a.g.e., s. 53-57

b) Ekonomik Liderlik

c) Diplomatik Liderlik

B) Ortaklık Rolü: Bulunduğu coğrafyanın dışında kalan ülkeler ve bölgede etkili diğer ülkeler ile birlikte, yapılması gereken ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal projelerin gerçekleştirilmesinde, aranan ortak olma özelliği, Türkiye için uygun bir tanımlamadır. Ülkemizin diplomatik liderlik yeteneği ile birlikte uluslararası kurumlar içinde gösterdiği üstün performans, bölgesel ve global ortaklıklar için önem arz etmektedir.

C) İşbirliği Rolü: Çevre sağlığından insan sağlığına, kültürel yapının korunmasından tarihi değerlerin geleceğe taşınmasına, sınır problemlerinden iç siyasi kaygılara kadar bölgede devam etmekte olan veya belirsiz gelecekte çıkması muhtemel tüm sorunlar karşısında, yardım alınabilecek, proje geliştirilebilecek, sosyal ve siyasi destek alınabilecek diplomatik sınırlar ile tanımlanmış her türlü ilişkinin geliştirilmesi Türkiye'nin işbirliği rolüdür.

D) Katkı Rolü: Türkiye asıl yeteneklerini iç ve dış sorunların benzeşen boyutu için kullanabilme arzusunu her zaman uluslararası yapıya karşı canlı tutmaktadır. İç yapı içerisinde yaşadığımız sorunlar ile mücadele yöntemlerimiz, geliştirilmiş çözüm yapılarımız, başarı kayıtlarımız ve kazanımlarımızın insan boyutundaki sonuçlarını değerlendirmek adına; hem bölgesel hem de global çerçevede uluslararası refah ve barışa hizmet amacıyla katkı rolü olarak kullanıma hazır tutmak istegindedir.

E) Kuvvet Rolü: Türkiye bulunduğu bölge başta olmak üzere global ölçekte bir jeopolitik kaymanın yarattığı, krizlere açık özellikler sahip bir askeri-politik sürecin içerisinde geçmektedir. Sorunlarla çevrili bir kuşak üzerinde hem sorun spekturunun gerektirdiği hazırlık hem de anavatan güvenliği için sürekli geliştirilmiş bir askeri kuvvet bulundurma zorunluluğuna sahiptir.

Türk güvenlik sistemi ile ilgili gündeme getirilen temel sorunlar ise aşağıdaki şekildedir:²⁶²

a) İç ve dış güvenlik birimlerinin görev alanlarının bulanıklığı, son yıllarda jandarmanın faaliyet alanı ve fonlarının polis aleyhine gelişmesi,

b) TSK' nın devletin bekasını koruma gerekçesiyle hâkim ideolojiyi yeniden tanımlayarak iktidara ve siyasete müdahale yeteneğinin tümü ile bertaraf edilmemiş olması,

c) “Milli güvenlik” kavramı ve kurulu araç haline getirilerek, TSK' nın Türkiye’de modernleşmenin “kestirilemeyen” sonuçlarını “kontrol” işlevini, devletin bekasını koruma işlevini üzerine alması,

d) AB ile bütünleşme konusunda Türkiye’nin en ciddi sıkıntısının “güvenlik” anlayışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı.

Türkiye’ye yönelik tehditleri iç, dış, sınır aşan ve diğer tehditler olmak üzere dört kategoride ele almak uygun olabilir. Türkiye’de dört yıl kadar bulunmuş Amerikalı bir gazeteci Türk toplumunun hassas noktalarını şu şekilde ifade etmektedir: “Türk toplumunun derinliklerinde üç fay hattı vardır. Türkler ile Kürtleri ayıran etnik hat, Sünnilerle Alevileri ayıran dini hat ve kamu yaşamında dine yer olduğuna inananlarla bunu reddedenleri ayıran siyasi hat.”²⁶³

Türk coğrafyasının, Türk tarihinin, Türk kültürünün özellikleri Türkiye’ye başka hiçbir ülkeye nasip olmayacak kadar çok seçenek sunar; Türkiye, ABD ile, AB ile, Rusya ile... Orta Asya ülkeleri ile, Alt Kıta ülkeleri ile, Ortadoğu ile, Kafkas ülkeleri ile.., zaman içinde değişen ve gelişen politik ilişkiler kurabilir. Karadeniz ekonomik İşbirliği (KEİB), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO-EKİT), İslam Konferansı, Türk Dünyası, Güneydoğu Avrupa İşbirliği gibi kuruluşlar da etkili birer seçenektir.²⁶⁴

²⁶² Ümit CİZRE, Güvenlik Reformu Ama Nasıl?, Radikal iki, 05 Haziran 2005

²⁶³ Stephen KINZER, Hilal ve Yıldız, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 43

²⁶⁴ Suat İLHAN, Avrupa Birliğine Neden Hayır?, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2002, s. 30-31

AB üyeliği taraftarlarının en önemli argümanı; üyeliğin, Türkiye’yi insan hakları ve demokrasi alanında geliştireceği ve eğiteceği düşüncesidir. Bununla birlikte AB üyeliği süreci Türkiye’nin güvenlik gündeminde; Kıbrıs, Ege, üniter yapı, Yunanlıların eski Bizans’ı canlandırma arayışları, Ermeni iddiaları, bağımsızlık ve egemenliğin korunması gibi konuları ön plana çıkarmıştır. Türkiye’nin AB üyeliğinin ülkeye olabilecek güvenlik yansımaları konusunda derin kuşkular bulunmaktadır. Bu kuşkuları şu şekilde sıralayabiliriz:²⁶⁵

a) AB’nin demokrasi, kültür ve eşitlik anlayışı Türkiye’nin üniter yapısının kaldırabileceği türden değildir.

b) Özellikle Türkiye karşıtı tutumu ve ekonomik sorunları nedeniyle Türkiye’nin AB üyeliği hiç gerçekleşmeyecek bir ütopyadır.

c) Hıristiyan kulübü olma anlayışını büyük ölçüde koruyan AB içindeki Türkiye, tarihsel olarak “öteki” olmaya devam edecektir.

d) Türkiye’nin jeopolitiği ve çıkarları AB’nin öncelikleri, değerleri ve bütçesi söz konusu olduğuunda genellikle arka plana itilecek niteliktedir.

e) Türkiye’nin AB’ye entegrasyonu, ulusal bağımsızlığının ve egemenliğinin giderek artan bir biçimde erozyonuna ve AB içinde uydulaşmasına yol açacaktır.

f) Atatürk Avrupalılaşmayı değil çağdaşlaşmayı öngörmüştür. Avrupa ile entegrasyon Atatürkçü düşünce ile bağlaşmaz. AB üyeliği sadece Atatürkçülüğün sonu değil, Türkiye’nin de sonunun başlangıcıdır.

Türkiye, diğer uygar ülkeler gibi çağın gereklerine uyacak, çağın ortak değerlerini, AB ile bütünleşme hedefini benimseyecek ve insanlarına çağın gerektirdiği hak ve olanakları sunmakta diğerlerinden geri kalmayacaktır. Ancak çağdaşlık, ulus-devlet anlayışından, ulusal birlikten, bütünlükten, ulusal çıkarlardan fedakârlık anlamına

²⁶⁵ TEZKAN, a.g.e., 2005, s.102-103

gelmemeli, Türkiye masum gibi gözüken değerler arkasında diğer ülkelerin güdümüne sokulmamalıdır.²⁶⁶

Batılı güçler açısından bakıldığında ise, Türkiye’de yeni güç merkezlerinin ortaya çıkışı ve devletin klasik yapılanması dışında yeni bir elitin filizlenmesi, önemli olasılıkları gündeme getirmektedir. Bu noktada Batılıların kendi çıkarları ve Türkiye’yle ilişkileri çerçevesinde Limit ettikleri şey, Türk toplumunda ve rejiminin yapısında, sivil güçlerin etkinliğini artıracak bir dönüşümün gerçekleşmesidir. Ordunun sistemdeki etkinliğinin azaltılması, Türk sisteminin daha modern ve daha sivil hale gelmesi umulmaktadır. Batılı devlet adamları, ayrıca Türkiye’nin sisteminde aktörlerin sayısının artışının, Batılı devletler ile Türkiye arasındaki ilişkileri çeşitlendirmesini ve olgunlaştırmasını beklemekte ve Türkiye’nin dünya olaylarına daha ziyade Batı’yla ilişkileri çerçevesinde bakmasını tercih etmektedirler.²⁶⁷

Resmi devlet yetkilileri, Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu ve Balkanlar gibi bölgelerde girişimlerde bulunurken ve Rusya, Yunanistan ve ABD gibi devletlerle ilişkileri düzenlerken; genelde Türkiye’nin stratejik bağlantılarını birincil unsur olarak dikkate almakta ve özellikle Batılı devletlerin vereceği tepkiyi birinci derecede önemsemektedirler. Devlet dışı özel çıkar grupları ise devletin siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarlarını ve bağlantılarını daha fazla önemseyerek, daha cesur ve bağımsız girişimler gerçekleştirebilmekte ve dolaylı olarak devletin çıkarlarına katkıda bulunabilmektedirler.²⁶⁸

Türkiye’nin bölgesel ve küresel rolü, kökünü kendi iç sorunlarından alan iki temel dengeleyici hususla belirlenecektir. Birincisi, Atatürk’ün mirasını laik bir Avrupa devletine dönüştürmek için yaptığı çabaların nasıl bir sonuç vereceği ve Türkiye’nin alacağı konumla ilgilidir. Bu süreç içerisinde İslamcı akımların ve irticanın da güvenlik gündeminden çıkıp bertaraf edilmesi önemli bir beklentidir. İkincisi ise Güneydoğu meselesidir. Bu meselenin çözümü sadece etnik değil ve din meselesi ile birlikte ülke

²⁶⁶ Onur ÖYMEN, *Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.470

²⁶⁷ LESSER, “Türk İç Yapısındaki Değişmeler ve Bunların Dış Politikaya Etkileri”, Der: Zalmay KHALİLZAD, O Ian LESSER, Stephen F. LARRABEE, a.g.e., , Çev: Işık KUŞÇU, ASAM, Ankara, 2001, s. 20-21

²⁶⁸ LESSER, a.g.m., s. 21

kimliğinin yerine oturması anlamına gelecektir. Bu meselelerin çözümsüzlüğü sürdükçe, bölgesel model olarak yapıcı rolüne rağmen Türkiye, bölgenin etnik ve dini temel ikilemelerinin çok önemli bir parçası haline gelmeye meyilli durumdadır.²⁶⁹

Küreselleşmenin yayılmasında Türkiye’den daha önemli bir rol oynayacak çok az ülke vardır diyen T. Barnett; Türkiye’yi küreselleşmenin “Entegre Olmamış Boşluğu”na ya da küresel ekonomiyle en az bağlantılı ve bu yüzden de kitlesel şiddet ve çatışma riskine en açık ülkeler grubuna dâhil etmektedir.” Bu durumun nedenlerini ise şöyle sıralamaktadır.²⁷⁰

a) Coğrafi olarak Türkiye’nin yakın bölgelerinde çıkan istikrarsızlıklardan çok zarar görmesi.

b) Türkiye’nin uzun bir süredir NATO askeri birliğinin üyesi olmasına rağmen AB üyesi olamaması.

c) Askeri birliğe dâhil olmasına rağmen Türkiye’nin Merkez’den ekonomik olarak dışlanması.

A. Davutoğlu bugün Türkiye’de takip edilmeye çalışılan dış politikanın temel esasları arasında beş unsurun öne çıktığını söylemektedir.²⁷¹

a) Özgürlük ile güvenlik arasında kurulacak bağlantı; 11 Eylül sonrasında başta ABD olmak üzere küresel aktörler, sivil toplum kuruluşları ve akademi camiası güvenlik ağırlıklı bir söyleme yönelmiştir. Ancak Türkiye bu dönemde, güvenliğini riske etmeden, sürekli demokratikleşme paketleriyle özgürlük alanını genişleten ülke olmuştur.

b) Komşu ülkelerle sıfır problem ilişkisi.

c) Türkiye’nin merkez karakteri dolayısıyla dış politikasının çok boyutlu ve çok kulvarlı bir yapı kazanması.

²⁶⁹ BRZZEZINSKI, a.g.e., 2004, s. 87

²⁷⁰ Thomas P.M. BARNETT, Pentagon’ un Yeni Haritası, 21. Yüzyılda Savaş ve Barış, Çev: Cem KÜÇÜK, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005, s. 7

²⁷¹ Ahmet DAVUTOĞLU, Türkiye Merkez Ülke Olmalı, Radikal Gazetesi, 26 Şubat 2004, s. 8

d) Türkiye'nin "köprü" değil, "merkez" ülke olarak tanımlanması.

e) Statik diplomasi anlayışından dinamik şartlara intibak etmemizi sağlayacak ritmik diploma .

"Bugün toplumsal ve siyasal alanda yaşadığımız duyarsızlığın aşılması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Halkın duyarsızlığının artması, ulusal güçsüzlüğün en önemli nedenlerinden biridir. Bir toplumun çöküşünde iki unsur öne çıkmaktadır: Hedefsizlik ve özgüvenin yitirilmesi. Kolay yönetmek için 'hiçleşmiş bireylerden oluşan bir toplum yaratabilirsiniz, ama aslında ulusal alana da 0 derece büyük darbe vurmuş olursunuz. Türkiye, büyük atlar etmeden önce, toplumsal çöküşü hızlandıran bu sorunu aşmak zorundadır. Toplumların gelişmişlik ve zenginliğinin ardında, bilinçli ve örgütlü insanların, düşünsel ve kültürel farklılıklar temelinde oluşmuş bir senteze dayanan stratejilerin ve projelerin var olduğunu göz ardı etmemek gerekiyor."²⁷²

Yeni ve eski güvenlik gündemleri içerisinde değişimler içinde bulunan ya da ikili dünya yapısına aynı anda cevap vermeye çalışan devlet yapıları küreselleşmenin etkilerine daha açıktır. Ulusal çıkar çatışmalarına ve istikrarsız coğrafyalara daha yakın bu ülkeler arasında Çin, Rusya, İran ve Türkiye başta gelmektedir.²⁷³

Bütün bu gelişmeler, dünyada tehdit kaynaklarının, yeri, kaynağı ve zamanı açısından belirsizlikler taşıyan yönlerinin, konvansiyonel güç anlayışıyla engellenmesinin yanı sıra stratejik ve taktik nükleer güç kullanımı ile de karşılanması seçeneğinin varlığını ve bunun için teknolojik gereksinimlerden alabildiğine yararlanma zorunluluğunu ortaya çıkarıyor. Asimetrik tehditler yalnız zayıf taraftan değil, karşı konulan gücün teknolojik nicelik ve nitelikleri açısından daha fazla olmasıyla da oluşabilir. Bu nedenle, balistik füze ve nükleer güç edinimleri asimetrik dengeyi düzeltme ve siyasal, diplomatik girişimleri destekleme açısından da önemlidir. İçinde bulunduğumuz bölge ve ilişkiler açısından bütün bu gerçeklerin ülkemiz için de söz

²⁷² YILDIZ, a.g.e., s. 31

²⁷³ Ersel AYDINLI, Küreselleşme ve Güvenlik, Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel, ASAM Basım Evi, Cilt: 9, Sayı: 2, Ankara, 2003, s. 49

konusu ve geçerli olduğu her halde üzerinde hassasiyetle durulması gereken konular arasındadır.²⁷⁴

Geleceğin savaş realitelerine karşı hazırlıklı olma olgusu, küresel ve bölgesel güç olma konumundaki ülkeleri ve bunların egemenlik ölçülerini belirlemesi açısından önemlidir. Ülkemizin bir bölgesel güç olarak çıkarlarını koruma gereği de göz önüne alınırsa ordumuzun bu yeni gereksinim ve gerçeklere yaklaşımı bundan sonra daha da önemli olacaktır. Geleceğin asimetrik ağırlıklı savaşlarına her yönden hazırlıklı olması gereği önemliyse de aynı zamanda klasik ve yüksek yoğunluklu savaşlara da hazırlıklı olmak durumunda olan ordumuz, harekât yeteneği yüksek hafif birliklerin yanı sıra, zırhlı klasik ağır birliklere de ağırlık vermeyi sürdürmek durumundadır. Deneyim, disiplin ve eğitim açısından dünyanın sayılı ordusundan olan Türk Ordusunun, personelinin akademik eğitimi dâhil her düzeyde geliştirdiği eğitim sistemi ve uygulamaya koyduğu teknolojik yeniliklerle, geliştirdiği harekât konseptleriyle çok büyük ölçüde ve umut verici bir şekilde geleceğin her yoğunluktaki savaşına hazır olduğu inancındayız.²⁷⁵

3.7. Türkiye' nin Kurumsal Anlamda Güvenlik, Savunma ve Stratejik Yapılanması

Ülkemizde daha çok askeri anlamda değerlendirilen strateji, zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçlarla birlikte farklı anlamlar kazanmaya başlamıştır. Geçmişten günümüze sadece askeri başarılar için stratejilerin belirlenmesinin yetersiz olduğu, artık askeri alanda sağlanan başarıların milletlerin kaderinde etkinliğinin giderek azaldığı, asıl başarının masada kazanılması gerektiği ve iletişim teknolojileri sayesinde kazanılan zaferler olmadan askeri operasyonların dahi yapılamayacağı bir gerçektir. Uluslar arası ilişkilerde kendi stratejisini geliştiren ve bunu uygulamak için doğru zamanda doğru hamleler yapan bir Türkiye için belirlenecek olan strateji askeri, siyasi, kültürel, tarihi ve ekonomik birçok unsuru bünyesinde taşımaları her birinin kendi alanında elde edeceği başarılar nihai amacın kazanılmasına hizmet etmelidir.²⁷⁶

²⁷⁴ KÜLEBİ, “21. Yüzyılda Nükleer Silahlanma”, Cumhuriyet, Strateji, 14 Şubat 2005

²⁷⁵ KÜLEBİ, “Geleceğin Savaşları”, Cumhuriyet, Strateji, 22 Kasım 2004

²⁷⁶ BUDAK, a.g.e., s. 63

“Bir devletin askeri gücünün etkinliği için toplumla silahlı kuvvetlerin özdeşleşmesi en önemli bir faktördür. Askeri etkinliğinin derecesi bu özdeşliğin derecesi ile paralellik taşır... Askerin toplumla özdeşleşmesinden amaç bir “Silahlı Millet” yaratmak değildir. Halkın ve yöneticilerin, silahlı kuvvetlerin layık oldukları değerlerin bilincini taşımaları ve onları toplumun ayrılmaz, gerekli ve fedakâr bir bölümü olduğunu kabul etmeleri ve bu gerçeğe göre davranmalarının sağlanmasıdır. Bu satırlar belki de, bin yılların gerisinden gelen ordu-millet kaynaşması geleneğine sahip Türk milleti’nin gerçek mensupları tarafından “bilinenin belgelenmesi” şeklinde görülebilir...”²⁷⁷

Her devlet, kendi varlığına yönelik, iç ve dış tehditlere karşı, bir Milli Güvenlik Siyaseti tespit etmek ve bunu uygulamak zorundadır. Milli Güvenlik Siyasetinin tespitinde, ulusal, bölgesel ve uluslararası değişimler ile milli menfaatler ve milli hedefler dikkate alınır.²⁷⁸

Milli güvenlik siyaset belgesinde yer alan esaslar, Genel Kurmay Başkanlığı, Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları tarafından kendi görev alanlarına ilişkin strateji dokümanlarının hazırlanması ile her türlü çalışma ve uygulamada göz önünde bulundurulur. Çünkü Ulusal Strateji, ulusal politikanın uygulanma unsurudur.²⁷⁹

Türkiye’ nin Milli Savunma Politikası şu askeri prensipler üzerine inşa edilmiştir;²⁸⁰

- a) Diyalog ve işbirliği
- b) Kolektif güven
- c) Caydırıcılık
- d) İleriden savunma
- e) Kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesine askeri katkıda bulunma

²⁷⁷ Devletin Kavram ve Kapsamı, M.G. K. Genel Sekreterliği Yay, 1990, s. 154

²⁷⁸ Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1994, s. 73

²⁷⁹ Erol MÜTERCİMLER, a.g.e., 1997, s. 40

²⁸⁰ ONAY, a.g.m., s. 97-98

f) Yeniden yapılanma ve kuvvet oluşturma

Anayasanın 118. maddesine göre ulusal güvenlik sisteminin karar alma mekanizmasının zirvesinde; yasama ve yürütmeye ilişkin görevleri de bulunan Cumhurbaşkanı'nın başkanlık ettiği Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Bakanlar Kurulu yer almaktadır.²⁸¹

Dış politikadaki 'sacayağı' modelinin, Cumhurbaşkanlığı makamının karar alma sürecinde dördüncü güç olarak ortaya çıkmasıyla, 1980'lerin başından itibaren değişmeye başladığı söylenbilir. Bu durum kısmen, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini artıran 1982 Anayasası'nın sonucudur. 1983'te çıkarılan bir kanunla, MGK'nın başkanı olarak Cumhurbaşkanı'nın yetkileri artırılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın dış politikasının oluşturulması sürecinde etkin bir rol oynama yeteneği, Turgut zal'ın (1989–1993) ve Süleyman Demirel'in (1993–2000) Cumhurbaşkanlıkları döneminde, daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır.²⁸²

Türk dış politikası büyük ölçüde gizlilik içinde oluşturulur. Yirminci yüzyılın son yirmi yılında daha güçlü bir cumhurbaşkanı ile Milli Güvenlik Kurulu'nun ortaya çıkmasının, Türkiye'nin "ok-kutuplu" karar alma sistemindeki kutupların sayısını artırdığı söylenbilir. Fakat Dışışleri Bakanlığı ile birlikte, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Silahlı Kuvvetler en öncelikli referans noktalarıdır. Bir kriz esnasında hangisinin liderliği üstleneceği; kişisel özelliklere, siyasi koşullara ve mevcut sorunun niteliğine bağlıdır.²⁸³

1982 Anayasası'nın 117. maddesi ulusal güvenliğin sağlanmasından TBMM'ye karşı Bakanlar Kurulu'nu sorumlu tutmuştur. Anayasanın Bakanlar Kurulu'nun görev ve siyasi sorumluluklarını açıklayan 112. maddesi "Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanı olarak bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin

²⁸¹ Milli Güvenlik Akademisi: Milli Güvenlik Kavramları, Milli Güvenlik Siyaseti ve Milli Güvenlik Planlama Süreci, Milli Güvenlik Akademisi, 2001, Ankara, s. 3

²⁸² The Washington Institutu For Near Policy: Türkiye' nin Yeni Dünyası-Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, Der: Alan MAKOVSKY-Sabri SARI, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 6

²⁸³ The Washington Institutu For Near Policy: Türkiye' nin Yeni Dünyası-Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, a.g.e., 2002, s. 8

genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur” ifadesine yer vermektedir.²⁸⁴

Ulusal güvenlik politikasının oluşturulması çerçevesinde MGK Genel Sekreterliği'nin yürüttüğü çalışmalar ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile koordineli olarak yapıldığından; bakanlık, kurum ve kuruluşları da ulusal güvenlik sisteminin bir parçası olmaktadır. Ayrıca gerektiğinde ulusal güvenliği ilgilendiren çalışmalarda akademik katkı da sağladığından, bu tür katkıda bulunan stratejik araştırma kuruluşları ve üniversite araştırma birimleri de, ulusal güvenlik sistemine destek veren kuruluşlardır. 2001 yılında ABD ile Irak harekâtı öncesi yapılan müzakereler için ü; ayrı komite oluşturulmuştur. Askeri görüşmeleri Genelkurmay, siyasi görüşmeleri dışişleri Bakanlığı, ekonomik görüşmeleri ise Hazine Bakanlığı yürütmüştür.²⁸⁵

Türk Ulusal Hedefleri olarak kabul edilen hususlar, 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. Maddesi “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bir bütündür” dedikten sonra 5. maddesinde açık bir şekilde “Devletin Temel Amaçları ve Görevleri” başlığı altında şu şekilde sıralanmaktadır:²⁸⁶

- a) Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyet'i ve demokrasiyi korumak,
- b) Kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak,
- c) Kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak.

1982 Anayasası, milli güvenliğin sağlanmasından, TBMM' ye karşı Bakanlar Kurulunu sorumlu tutmaktadır. (madde: 117/2) Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanması görevi de Bakanlar Kurulu sorumluluğudur. Ulusal güvenliğin sağlanması ve korunmasına yönelik görevler, Bakanlar Kurulu tarafından, kanunlarla kendisine verilen yetkiler ve görevler çerçevesinde yerine getirilir. Yürütmenin ulusal güvenlikle ilgili birinci görevi istihbarat (haber alma) ve haber ulaştırma ile kolaylık gösterme

²⁸⁴ Milli Güvenlik Akademisi, a.g.e., 2001, s. 11

²⁸⁵ Murat YETKİN, Tezkere, Irak Krizinin Gerçek Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 121

²⁸⁶ TEZKAN, a.g.e., 2005, s. 190

görevi olup, 1. 11. 1983 tarihli ve 2937 sayılı “Devlet istihbarat hizmetleri ve Milli istihbarat Teşkilatı kanunu” ile yeniden düzenlenmiştir.²⁸⁷ “Savaşların kazanılmasında olduğu kadar, barış devrelerinin de uzamasında istihbaratın büyük bir rolü olduğu açıktır.” İstihbarat teşkilatları, devletler tarafından barış ve güvenliğin teminatı olarak görülmektedir.²⁸⁸ Ulusal güvenliğin sağlanmasına yönelik ikinci görev, 1982 Anayasasının 122 nci maddesinde belirtilen “Olağanüstü yönetim usulleri”, “olağanüstü haller” ile “sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali” olarak iki başlıkta belirtilmektedir, Üçüncü görev Grev ve Lokavtın ertelenebileceği ve yasaklanabileceği halleri belirten 54 nci maddesi, kanunla düzenlenmesini emretmektedir. 2822 sayılı “Toplu iş sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanunu”nun ikinci bölümünde bu konuda düzenlemeler bulunmaktadır.²⁸⁹ Dördüncü görev ise, Yayın yasağıdır. Ulusal güvenlik nedeniyle yayın yasağının 14.11.1983 tarihli 2954 sayılı “Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu”na göre yasaklama getirilebileceğini içermektedir.²⁹⁰ Ulusal güvenliğin sağlanmasına yönelik beşinci görev savaş hazırlıkları ile ilgilidir. Savaş hazırlıkları, 2491 sayılı “Seferberlik ve savaş harbi kanunu” ile düzenlenmiştir.²⁹¹ Bu kanun seferberlik ve savaş hali hazırlıkları için, Bakanlar kuruluna, Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliğine, Genelkurmay Başkanına, bakanlar ile gerçek ve tüzel kişilere, görev, yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. 1982 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”nın²⁹² 118 nci maddesi “Milli Güvenlik Kurulu”na yer vermiş ve 2845 sayılı “Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu”²⁹³ nda hem kurulun hem de Genel Sekreterliğin görev, yetki ve çalışma esas ve usullerini yeniden düzenlemiştir.

Başka bir kaynakta ise, Türkiye’nin ulusal güvenlik hedefleri şu şekilde açıklanmıştır:²⁹⁴

- a) Kuvvetli bir savunma yeteneğine sahip olarak ulusal güvenliğini sağlamak,
- b) Ekonomiyi güçlendirerek ülkede refahı yükseltmek,

²⁸⁷ Resmi Gazete, T.3.11.1983, Sayı. 18210

²⁸⁸ Mustafa BALCIOĞLU, Teşkilat-ı Mahsusa’ dan Cumhuriyete, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 1-2

²⁸⁹ Resmi Gazete, T.7.5.1983, Sayı. 18040

²⁹⁰ Resmi Gazete, T. 14.11.1983, Sayı. 18221 (2. Mükerrer)

²⁹¹ Resmi Gazete, T. 8.11.1983, Sayı. 18215

²⁹² Resmi Gazete, T. 9.11.1982, Sayı. 17863 (Mükerrer)

²⁹³ Resmi Gazete, T. 11.11.1983, S. 18218

²⁹⁴ Genel Kurmay Başkanlığı, Genel Savunma Konuları Brifingi, Ankara, 2001

c) Türkiye’de ve çevresinde demokrasi, insan hakları ve serbest pazar ekonomisine dayalı bir ortam yaratarak barış ve istikrarı sağlamak.

Amerikan FMS kredilerini içeren yasalara konulmuş olan siyasi ve güvenlikle ilgili yaptırımlar (yani cezalar), ayrıca Türkiye’yi kendi güvenlik ilkelerini ve önceliklerini belirlemekten alı- koyuyordu. Bu, Türkiye’nin güvenlik alanında Amerika’ya aşırı derecede bağımlı olduğu anlamına gelmekteydi. Türkiye’nin bu şekilde lojistik, bakım ve askeri eğitim alanında ABD’ye bağımlı olması, başka ülkelerden ve farklı şekillerde silah almasına mani oluyordu. Amerikan yönetimi, askeri satışlar ve ortak projeler konusunda sadece sınırlı teknoloji transferine izin veriyordu. Bu tür kısıtlamalar da Türkiye’nin ileri teknoloji kullanan bir savunma alt yapısı oluşturmasını engelliyordu.²⁹⁵

Türk yetkililer de ulusal savunma sanayini geliştirmenin yollar aramışlardır. 1978 yılında Ecevit hükümeti tarafından yeni savunma konseptinin formüle edilmesi, bu yolda atılmış önemli bir adımdı. Bundan sonra da 1985 yılında Türk hükümeti Savunma Sanayini Geliştirme ve Destekleme İdaresi’ni kurmuştur. Yine Türk makamlarının savunma sanayine atfettikleri önem çerçevesinde oluşturdukları organlar arasında şunlar bulunmaktadır: Savunma Sanayii Yüksek Koordinasyon Kurulu, Savunma Sanayii İcra Komitesi ve Savunma Sanayii Denetleme Kurulu.²⁹⁶

Fakat 1998 yılında gelindiğinde bile savunma İsmet Sezgin, Türk ordusunun modernleştirme ihtiyaçları konusunda şu ifadeleri kullanmak durumunda kalıyordu: “Biz Türk ordusunun modernleştirilmesine büyük önem atfediyoruz. Savunma alanında kendi kendimize yeterli olmak ve yüksek savunma teknolojisi elde etmek, bizim temel hedeflerimiz arasında bulunmaktadır.”²⁹⁷

Ülkemiz, biri Çekmece’de 5 Mw’ lik TR-2 ve diğeri gene İstanbul’da 250 kw’ lik ITV-TRR adlı iki nükleer araştırma reaktörüne sahipse de nükleer silahlara sahip değildir. Geçmişte NATO üyesi olarak topraklarında atom silahları bulunduran

²⁹⁵ Safa ATALAY, “A.B.D. Güvenlik Yardımı A.B.D. Türkiye İlişkileri”, Avrasya Dosyası, c. 1, no. 3, Sonbahar 1994, s. 241-250

²⁹⁶ Beyaz Kitap, s. 54-55

²⁹⁷ Beyaz Kitap, s. II

Türkiye’de halen hiçbir çeşit KİS bulunmamaktadır. Ülkemiz, BM çerçevesinde yapılan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NSYÖA) ‘yi 1980 yılında onaylamıştır. Ayrıca, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile de, nükleer silah ve maddelerle ilgili güvenlik denetiminin barışçıl nükleer çalışmalara uygulanışını kolaylaştırmak için işbirliği yapmayı yükümlenmiştir. Türkiye’de kimyasal ve biyolojik silah bulunmamaktadır ve ülkemiz, biyolojik ve kimyasal silahlar konvansiyonuna imza atmıştır. Ancak, kimyasal silahlardan korunmak için sivil ve askeri savunma amaçlı giysiler, ekipmanlar, portatif algılayıcılar savunma envanterimizde mevcuttur.²⁹⁸

Dünyadaki çeşitli ülkelerin savunma bütçelerinin GSMH’ ye oranı dünya genelinde %2, Türkiye için ise, yaklaşık %3,5’ tur. Kişi başına savunma harcamasında dünya ortalaması 139 dolar iken, Türkiye’de bu rakam yaklaşık 1 30 dolar, buna karşılık ABD’de 950 dolar, Yunanistan’da ise, 650 dolardır. Dünya genelinde savunma harcamalarının artmasına karşılık, uluslararası savunma pazarında daralma sürmektedir. 1999 yılında 40 milyar dolar düzeyinde olan savunma ile ilgili sistemlerin dış satışları, 2001 yılında 21,3 milyar dolara gerilemiştir. Dünya savunma harcamalarının en büyük kısmının silah ve teçhizat alımı olduğu düşünülürse, dünya savunma pazarının bu tür toplam alımları içindeki dışalıkların oranı yaklaşık olarak % 8 düzeyindedir (2001 verileriyle). Bir başka deyişle, ülkelerin savunma teçhizat alımlarını iç piyasadan karşılama oranı ortalama % 92’dir. ABD için bu oran % 98, İspanya için % 75–80 iken, Türkiye için ise % 20 dolayındadır. Türkiye’nin, 2003 yılında 9,9 milyar dolar olan savunma bütçesinin genel bütçedeki payı % 8,8 ve bunun da GSMH’ ye oranı % 4,9’dur. Savunma harcamalarımızın dağılımı (2000 yılı itibarıyla), % 41 personel, % 33,6 ekipman-silah, % 6,2 altyapı ve % 18,3 operasyonel masraflardır.)²⁹⁹

Bu strateji ve görevler çerçevesinde TSK, kuvvet yapısını üç temel kategorideki kuvvetlerden oluşturmaktadır:³⁰⁰

²⁹⁸ KÜLEBİ, Cumhuriyet, “Kitle İmha Silahları ve Dünya Ülkeleri”, Cumhuriyet, Strateji, 15 Kasım 2004

²⁹⁹ KÜLEBİ, “Ulusal Savunma Sanayi, Harcamaları, Projeleri ve Geleceği”, Cumhuriyet, Strateji, 21 Şubat 2005

³⁰⁰ Sait YILMAZ, “Modern Orduların Yeniden Yapılanma Faaliyetleri Işığında T.S.K.’ lerin XXI. Yüzyıla Yönelik Konsept ve Kuvvet Yapısı Nasıl olmalıdır?”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı. 358, Ankara, 1998, s. 52

a) Yurtiçi kuvvetler; askeri okullar, araştırma-geliştirme kurumları ve yurtiçinde bulunan lojistik unsurlar gibi bölgesel ve fonksiyonel kuvvetler dışındaki diğer üniteler.

b) Bölgesel kuvvetler; iç güvenlikten sorumlu İç Güvenlik Harekât Komutanlığı (Jandarma Genel K.lığı) ve bugünkü ordu komutanlıklarının yerini alacak coğrafi olarak odaklanmış bölge komutanlıkları (Ortadoğu Komutanlığı, Kafkasya ve Orta Asya Komutanlığı, Ege ve Doğu Akdeniz Komutanlığı, Güneydoğu Avrupa Komutanlığı).

c) Fonksiyonel kuvvetler; stratejik fonksiyonel özellikleri ile müşterek ve birleşik yurtdışı harekât için gerekli olan kuvvetlerdir (Süratli Reaksiyon Kuvvetleri, Özel Kuvvetler, Stratejik Ulaştırma, Uzay Komutanlığı, Sivil-Asker İşbirliği Unsurları).

Geliştirilecek olan yeni güvenlik stratejisi Türkiye'nin farklı coğrafyalarda ulusal çıkarlarına hizmet edecek ve hedeflerine ulaştıracak entegre edilmiş bölgesel yaklaşımları kapsamalıdır. Böyle bir strateji öncelikle ulusal çıkarları söz konusu olduğunda hedef ülkelerin üzerinde caydırıcılık sağlayacak bir askeri gücü ve bu gücün Amerika'nın küresel vizyonuna benzer güç projeksiyonu (power projection) şeklinde yapılanmasını gerektirmektedir. Bu ana savunma stratejisinin adı "barıştan itibaren angajman" olabilir. Türk Silahlı Kuvvetleri kara, deniz ve hava kuvvetleri ile bu temel fonksiyonları yerine getirebilmek için birbirini tamamlayan üç alt strateji uygulamalıdır.³⁰¹

a) Hedef bölgelerin kontrolü,

b) Stratejik kuvvet yayma,

c) Ülke dışında varlık bulundurma.

Nüfusun miktarı ve niteliği devletlerin politikalarına etki eden önemli bir unsurdur. Ama büyük devlet olma özelliği hiçbir zaman nüfusun miktarı ile doğru orantılı olmamıştır. Sürekli olarak nüfus fazlasına sahip Çin, Hindistan ve Endonezya

³⁰¹ YILMAZ, a.g.m., s. 51

gibi ülkeler bu sorunlarını daima dışarıya göçmen göndererek çözmeye çalışırken, göçmen alan ülkelere Avustralya, ABD, Kanada gibi ülkeler tarafından bu ülke insanların topraklarında yerleşmelerine sınırlamalar konmuştur. Günümüzde savaş teknolojisinin baş döndürücü bir hızla gelişirken, savaşın sonucunun belirlenmesinde de en önemli öge olma özelliğini sürdürmektedir. Devletlerin silah altına alınacak asker sayısından daha çok yeni silah ve teknolojiyi kullanacak nitelikli asker sayısı önem arz etmektedir. Bunun belirgin örneği Arap-İsrail savaşında yaşanmıştır. Günümüzde devletlerin askeri başarılarında insan faktörü nitelik yönüne kaymış gibi gözükse de asker sayısı hala önemini yitirmemiştir.³⁰²

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin büyük katkısıyla bölgesel güç konumuna gelen Türkiye'nin, bölgedeki çıkarlarını, ilgi ve yaşam alanlarında vakit kaybetmeden ve kararlılıkla, yeni savunma stratejilerine ve ekonomik çıkarlarına uygun olarak gerçekleştirebilmesi için silah gücünü sürekli olarak yenilemesi gerektiği dikkate alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki barışın yolu, kuvvetten geçer ve kuvvetli olan daima haklıdır.³⁰³

³⁰² SÖNMEZOĞLU, a.g.e., 1995, s. 453-456

³⁰³ KÜLEBİ, "Türkiye' nin Askeri Stratejisi, Gücü ve Geleceği", Cumhuriyet, Strateji, 26 Temmuz 2004

SONUÇ

Gelişen ve değişen dünya düzenine baktığımızda, insanların ve dolayısıyla devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan kaynakların ve ekonomik değerlerin dünya nüfusuna ters oranla hızla azaldığını görmekteyiz. A.B.D.'nin 11 Eylül bahanesi ile Ortadoğu' da söz sahibi olmayı meşrulaştırmaya çalışması ile büyük güçlerin ve bu devletlerin güdümünde olan terör örgütlerinin hissettirdiği tehdit dünyada geniş çaplı huzursuzluğu doğurmaktadır. Bu huzursuzluk ve tehdit ortamı özellikle Türkiye gibi hayati öneme sahip bir bölgede bulunan devletleri yeni stratejiler, yeni güvenlik politikaları üretmeye sevk etmektedir. Türkiye, konumunun da getirmiş olduğu gözdelikten dolayı dünyadaki çıkar ilişkilerini iyi tahlil ederek geleceğe dâhil özellikle dünyada söz sahibi devletlerin kısa ve uzun vadeli hayati ihtiyaç kaynaklarını kontrol edebilme amaçlarında kendini kullandırmamalı, buna dair talepleri en üst fayda gözeterek cevaplamalıdır.

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte dünya pratik ve teorik anlamda tutarsızlıklar ve çıkar çatışmaları ile yüz yüze kalmıştır. A.B.D.'den beklenen belkide O' nun önderliğinde yeni düzeni ve yol gösterici rolüyle dengeli bir sistemdi diyebiliriz. Fakat bu beklenti zamanla Amerika' nın özellikle Ortadoğu' nun ekonomik ve stratejik nimetlerinden faydalanma uğruna, terörü yok edip demokrasi getirme boş söylemleri ile mevcut terörden daha fazla can alan operasyonlar yapma bahanesi olmaktan ileri gidememiştir. Soğuk Savaş zamanında B.M. seviyesinde çözümlenen uluslararası sorunlar, operasyon maliyetlerinden dolayı G-8, zirvesine taşınmış, küresel demokrasi ayaklar altına alınmıştır. Ayrıca Amerika NATO' nun durumunun özellikle A.B. karşısında eksiye düştüğünü çözümlemesi ile birlikte bir yandan A.P.E.C. ile alternatifler ararken bir yandan da N.A.F.T.A.' ya güç katma çalışmalarında olmuştur. Almanya ise A.B. içindeki konumunu Orta Doğu ve Orta Asya' da ileriye dönük stratejik avantajlar amacı ile kullandığı sezinlenmektedir. Japonya, ekonomik ve teknolojik üstünlüğünü dünya güçleri içerisinde söz sahibi olma adına çok başarılı bir şekilde kullanabilmektedir. Çin ise dünyanın yaklaşık beşte biri nüfusu ile emeğin ucuzluğu buna bağlı üretimdeki artış hızı ve ihracat gücünün de getirdiği büyük avantaj ve buna doğru orantıda dünya ekonomisi içerisinde oluşturduğu çalkantılar ile

rakiplerini sersemletmesi sonucu sağladığı avantajla da birlikte bir süper güç olma yolunda ilerlemektedir. Rusya Federasyonu' na bakacak olursak her ne kadar teorik olarak ayrılan Cumhuriyetler üzerinde hâkimiyeti kalmamış gözükse de, bunlar üzerinde gözle görülür bir üstünlük ve dünyada stratejik amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiği bir yön verme söz konusudur. İki kutuplu düzen sonrasında oluşan yeni güç odakları, bunların birbirleri ve çevreleri ile olan ilişkilerinden doğan çıkar çatışmaları, soğuk savaştan kalan ihtilafların da eklenmesi ile rekabet ve komplo dolu, çatışmaların kaçınılmaz olduğu bir küresel düzeni karşımıza çıkarmaktadır. Kültürel bir hazineye sahip olan Asya kıtası; insan gücü açısından birer dev olan Çin ve Hindistan' ın, ekonomi ve teknoloji devi Japonya' nın, eski süper güç bugün ise dünya dengelerini değiştirebilecek potansiyele sahip olan Rusya Federasyonu' nun aralarında yaşanacak çıkar mücadelelerine gebedir. Bu güç mücadelesi aşamasında Batıyla da ilişkilerini dengeli tutmaya özen göstermelerinin yanında E.A.E.C.'i (Doğu Asya Ekonomik Forumu), kurmaları yatırımları bölge içerisine çekme isteklerine delil teşkil etmektedir. Ayrıca Rusya Federasyonu ve Çin' in Shangay Zirvelerinde bölge dışı güçlerin etkinliğine karşı birlikte hareket etmeleri de gözden kaçırılmamalıdır. A.B.D.' nin Orta Doğu ve Orta Asya' da söz sahibi olarak buraların ekonomik ve stratejik nimetlerinden faydalanma çabaları, bölge devlerini özellikle Rusya ve Çin' i birbirine yaklaştırmakta ve bu haliyle de denge arayışlarına sahne olmaktadır. Sayılan aktörlerin yanında İran' ın da bölge devletleriyle özellikle silah alım ve satım hareketleri dikkati çekmektedir. Kaynayan ve ısısı giderek artan bir kazan olan bölgede Türkiye, özellikle stratejik öneminden dolayı üzerinde çeşitli oyunlar oynanmak istenen büyük bir devlettir. A.B. vaadiyle ülkemiz üzerinde çıkar sağlamak isteyen Avrupa zaten Gümrük Birliği sayesinde Türkiye' den almak istediği çoğu şeye sahip olmaktadır. Sürekliliği ve ömrü tartışmaya açık olan A.B.' ye üyelik teklifi devletimizi iyi niyetten uzak istemlerle karşı karşıya getirmektedir. A.B.D. ve İngiltere doksanların başından itibaren Kuzey Irak' ta bir Kürt devletini desteklerken, Türkiye bunun savaş nedeni sayılacağını belirtmiştir. Fransa ve Almanya ise, P.K.K.' nın A.B. güdümünde siyasallaşmasına destek vererek Orta Doğu ve Kafkasya hattında örgütü maşa olarak kullanmak istemiştir. Rusya Federasyonu da Türkiye gibi Batıya ekonomik yönlerden bağlı duruma getirilmek istenmektedir fakat özellikle Almanya' nın Rus doğal gazını yoğun olarak kullanması Rusya Federasyonu için elinde bulunan büyük bir kozdur. Bu kozun yanında Rusya ve

Çin tarafından planlanan “Asya platformu”, batının Doğu üzerindeki emellerini etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Bu çıkar mücadelelerin acımasızca yaşandığı düzen içinde Türkiye dostunun olmadığını, oyunun çıkar amaçlı maskelerle oynandığını bilmelidir. Avrupa Birliği sevdası, Batının isteklerimize ters düşen; Kıbrıs, Ege, Ermeni meselesi ve P.K.K. konularında taviz vermemize neden olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bunların yanında Türkiye’ nin uluslararası arenada söz sahibi olabilmesi için öncelikle içinde bulunduğu son derece hassas bir coğrafyada söz sahibi olması gerekmektedir fakat enerjisinin batı için kullanması bu rolünü hayale taşıması anlamına gelebilir. Tabii ki bu tamamen Doğu’ ya yönelmek gerektiği anlamına gelmemelidir. Bulunduğu jeostratejik konumun avantajlarını görerek, politikalarını ve uygulayacağı stratejileri bu konuma göre oluşturmalı, buna göre de Doğu ve Batı arasında dengeleyici konumda olmalıdır. Bunu gerçekleştirirken tüm kurum ve kuruluşları ile birlikte ahenk içinde çalışması gerekliliğinin yanında özgüvene sahip vatandaşları ile de barışık, onlara huzuru ve güveni verebilen, uyumlu bir tablo çizmelidir. Uluslararası alanda gücünün farkına varmalı, bu gücü gerektiğinde ortaya koymalı ve kararlı olmalıdır. Türkiye’ nin A.B.’ ye alınmaması karşısında N.A.T.O.’ nun genişlemesine engel olacağı yolunda açıklamalarının ardından kısa bir süre sonra N.A.T.O.’ nun yayılmasında kararlı bir politika izlemesi, Uluslararası ilişkilerde itibar zedeleyici olabilmektedir. Bunun yerine Türkiye’nin Kardak krizinde olduğu gibi kararlılığını ve gücünü ortaya koyması menfaati gereğidir.

Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibari ile sadece Avrupa’ nın değil dünyanın kilit devletlerindedir. Sahip olduğu bu jeostratejik özelliğinden dolayı tarih boyunca özellikle hegemon güçlerin daima gözdesi olmuş, bölgede ve buna bağlı olarak dünyada söz sahibi olabilme ve konumunun sağladığı diğer avantajlardan istifade edebilme uğruna bu güçlerin doğrudan ve yine bu güçlerin güdümünde olan oluşumlar-terör örgütleri ile dolaylı yoldan birçok tehdide maruz kalmıştır ve şu gerçek hiçbir zaman unutulmamalıdır ki; dünya var oldukça bu tehditler devam edecektir. Bundan dolayı Türk Milleti ve Türk Devleti, birçok dünya milletinden ve devletinden daha uyanık, daha zeki, olayları gelişimlerine müteakip doğuracağı sonuçları ile birlikte en doğru şekilde okuyabilen, devlet ilişkilerinin çıkar ilişkileri olduğunu akıldan çıkarmayıp taviz vermeden, doğan ya da doğacak tehditlere karşı en akılcı stratejileri

üretebilen, en uygun güvenlik stratejilerini belirleyerek uygulayabilen bir devlet ve millet olmalıdır. Bu meziyetlere sahip olarak, özellikle; Türkiye' nin coğrafya, tarih ve insan üçgeninden oluşan bileşenin doğru kullanılması ile meydana çıkacak gücün ne denli büyük olduğunun ve dünyada Türkiye'yi her konuda söz sahibi yapabilecek yeterlilikte bulunduğunun farkına varılarak, öncelikle kendi kendine yetebilen, daha sonra tüm bu bileşenlerin doğal sonucu olarak, devletlerin ilişkilerini sıcak tutmak isteyeceği bir devlet portresi çizebilir. Bu sayede de bölgede dengeleyici unsur rolünü oynayarak bölge ve dünya barışına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKAD, M.Tanju, **20. Yüzyıl Savaşları**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1992

AKARGÜN, S.Erden, **Harp Tarihi**, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1992

AKGÜNER, Tayfun, **1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu**, Gür-Ay Matbaası, İstanbul 1983

ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih**, I. Cilt, Ankara, İş Bankası Yayınları, 199

BALCIOĞLU, Mustafa, **Teşkilat-ı Mahsusa' dan Cumhuriyet' e**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001

BARNETT, Thomas P.M., **Pentagon' un Yeni Haritası**, **21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, Çev: Cem KÜÇÜK, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul

BAYAT, Mert, **Milli Güç ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1982

BİLGE, Suat, **Milletlerarası Politika**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara

BİRAND, M.Ali, **Emret Komutanım**, Milliyet Yayınları, 1986

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Tercih**, Çev: Cem KÜÇÜK, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004

BUDAK, Ömer, **Türkiye' nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya' daki Yeri**, Bilge Yayınları, Ankara, 2006

CLAUSEWITZ, Von Carl, **Harp Üzerine**, Çev: Em Tuğg. Fahri ÇELİKER, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991

ÇELİKPAZU, Hulusi - Korkmaz TAĞMA, **Günümüze Kadar Taktik ve Strateji Anlayışı**, Harp Akademileri Yayını, 1983

- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001,
- DEDEOĞLU, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003
- DEMİR, M. Faruk, **21.yy' de Türkiye için Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti, Stratejik Öneriler Belgesi**, Yüksek Strateji Belgesi, Ankara
- DENK, Nevzat, **21. Yüzyıla Girerken Türkiye' nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi**, Hak Yayını, İstanbul, 2000
- DİNDAR, İsmail, **İstihbarat Savaşları**, İstanbul, Temmuz, 2004
- DOWNS, Robert, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, Tur Yayınları, İstanbul, 1984
- EARLE, Edward, Mead, **Modern Stratejilerin Yaratıcıları**, Çev: Demirhan ERDEM-Çiğdem ERDEM, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003
- ERENDİL, Muzaffer, **Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)**, Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998
- FUKUYAMA, Francis, **Devlet İnşası**, Çev. Devrim ÇETİNKASAP, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005
- GİRGİN, Kemal, **Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1975
- GÖNEY, Süha, **Siyasi Coğrafya**, Cilt. 2, İstanbul Üniversitesi Yayını, no. 2539, İstanbul, 1979
- GÜNEL, Kamil, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002
- HART, B.H.Lidell, **Strateji-Dolaylı Tutum**, Çev: Em. Korg. Cemal ENGİNSOY, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973
- HİTLER, Adolf, **Kavgam**, Toker Yayınları, İstanbul, 1987
- İLHAN, Suat, **Avrupa Birliğine Neden Hayır?**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2002

- İLHAN, Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989
- İNAN, Kâmrân, **Dış Politika**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004
- İNAN, Kamran, **Hayır Diyebilen Türkiye**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995
- KAISER, Karl - SCHWARZ, Hans Peter, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, Çev. Müjdat KAYAYERLİ, Simenis Yayınları, Ankara, 2005
- KENNEDY, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev: Birtane KARANAKÇI, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Aralık, 2002
- KENNEDY, Paul, **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Eti Yayınevi, İstanbul, 1995
- KEYMAN, E. Fuat, **Değişen Dünya Dönüşen Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005
- KHALİLZAD, O Ian LESSER, Stephen F. LARRABEE, **Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru**, Çev: Işık KUŞÇU, ASAM, Ankara, 2001
- KINZER, Stephen, **Hilal ve Yıldız**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 43
- KONGAR, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001
- KÖNİ, Hasan, **Gulf Savaşı Sonrasında Orta Doğunun Durumu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993
- LARRABEE, F. Stephen, **Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar, Yeni Güçlükler**, Çev: Işık Kuşçu, ASAM Yayınları, Ankara, 2001
- MACHİAVELLİ, **İl Principle**, Çev: Salahattin BAĞDATLI, Sosyal Yayınları, Kasım, 1994
- MAHAN, William Reitzel, **Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri**, Çev: Tunç EREM, Harp Akademileri Haberler Bülteni, sayı. 95, 1973
- MANİSALI, Erol, **Küresel Kıskaç**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2001

MÜTERCİMLER, Erol, 21. **Yüzyıl ve Türkiye “Yüksek Strateji”**, Erciyaş Yayınları, İstanbul

ÖKE, Mim Kemal, **Kürsel Toplum**, Asam Yayınları, Ankara 2001

ÖYMEN, Onur, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005

ÖZEY, Ramazan, **Dünya Hâkimiyet Teorileri**, Marifet Yayınları, İstanbul, 2000

ÖZTÜRK, Osman Metin, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Asam Yayınları, Ankara, 2001

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918–1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995

SMİTH, B. Major James, **Clausewitz ve Uçaklar Üzerine Bazı Düşünceler**, Çev. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tetkik Kurulu, Silahlı Kuvvetler Dergisi, sayı. 307, 1987

SUN-TZU, Wu, **Harp Sanatı**, Çev: Em. Dz. Kur. Alb. Mert BAYAT, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul

TEZKAN, Yılmaz, **Jeopolitikten Milli Güvenliğe**, Ülke Kitapları, Ankara 2005

TEZKAN, Yılmaz, **Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2000

TEZKAN, Yılmaz - TAŞAR, Murat, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Kitapları, No. 3, Ankara, 2002

TOPUR, Tuncer, **Milli Güvenlik ve Türkiye**, IQ Yayınları, İstanbul 2005

TÜMERTEKİN, Erol, **Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını. No: 975, İstanbul, 1962

YETKİN, Murat, Tezkere, **Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004

YILDIZ, Yavuz Gökalg, **Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye**, Der Yayınları, İstanbul, 2003

Makaleler

AĞIR, Bülent Sarper, “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Asam Basım Evi, Cilt. 9, Sayı.2, Ankara, Yaz 2003

ATALAY, Safa, “A.B.D. Güvenlik Yardımı A.B.D. Türkiye İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, c. 1, no. 3, Sonbahar 1994

ALTINTAŞ, Nazım, “Soğuk Savaşın Yaşayan Mirası Tehdit Değerlendirmesi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Nisan, 1998

AYDINLI, Ersel, “Küreselleşme ve Güvenlik”, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Asam Basım Evi, Cilt: 9, Sayı: 2, Ankara, Yaz, 2003

BAL, Halil, “Kırgızistan: Çin Gölgesi ve Rus Desteği Altında”, Derleyen: Alâeddin YALÇINKAYA, **Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları**, Bağlam Yayınları, Kasım 1998

BAL, İdris, “Bölgesel Güvenlik ve Türkiye’ nin Stratejik Önemi”, Editör: İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2006

BALDWIN, A. David, “Güvenlik Kavramı”, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, ASAM Basım Evi, Ankara 2003, cilt.9, sayı.2

CİZRE, Ümit, “Güvenlik Reformu Ama Nasıl?”, **Radikal İki**, 05 Haziran 2005

COŞKUN, Orhan, “Orta Doğu Bölgesi’ nin Değerlendirilmesi”, **T.S.K. Bilgi Notu**, Ankara, 06.03.2003

CÖMERT, Servet, “Jeopolitik ve Türkiye’ nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Sayı. 1, İstanbul, 2002

CURAL, Ahmet, “S-300 Füze krizi ve Düşündürdükleri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Sayı. 356, Yıl. 117, Ankara, Nisan 1998

ÇAKAR, Nezih, “21. Yüzyıl Başında Dünya ve Türkiye’ nin Stratejik Vizyonu”, **Harp Akademileri**, 7 Aralık 1999

ÇİTLİOĞLU, Ercan, “**Milli Güvenlik Siyaseti**”, Cumhuriyet, Strateji, Yıl. 1, Sayı. 25

ÇUFALI, Mustafa, “21.Yüzyılda Türkiye’ nin Bölgesel Sorunları ve Öneriler”, Editör: İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2006

DEMİR, Ali, Faik, “S.S.C.B.’ nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, Derleyen: Faruk SÖNMEZOĞLU, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Ankara, Bağlam Yayınları, 1996

DOSTER, Barış, “Ulusalçılığın Günümüzdeki Anlamı”, **Jeopolitik Dergisi**, Mart 2007

DUMANLI, Cihangir, “Savunma Harcamaları”, **Jeopolitik Dergisi**, Mayıs, 2007

DÜMEN, Erdoğan, “Jeopolitik”, **Jeostrateji**, Cilt. 3, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1979

ERDEM, Tanju, “Ulusal Güvenlik ve Ekonomi Etkileşimleri”, **Jeopolitik Dergisi**, Mayıs, 2007

ERHAN, Çağrı- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler (1999-2001)”, Derleyen: Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ERKAN, Atilla, “Strateji Üzerine”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Yıl. 1978, Sayı. 268

GERGER, Haluk, “Yeni Düzenin Müdahale Hukuku”, **Gündem**, İstanbul, 14.01.1993

GÖKÇE, Onur, “TEHDİT Algılaması”, **Ulusal Strateji**, Yıl. 4, Sayı. 30, Ankara, Aralık, 2002

GÖKÇORA, Aslı, “A.B.D.’ nin B.M. Karşıtlığı”, **Cumhuriyet, Strateji**, Yıl. 1, Sayı. 25

GÖZEN, Ramazan, “Dış Politika Nedir”, Editör: İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2006

GÜRSES, Emin, “Kafkasya’ da Uluslararası Rekabet”, **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel, Cilt. 7, Sayı. 1, İlkbahar 2001

İLHAN, Suat, “Jeopolitik Gelişmeler”, **Jeopolitik Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Sayı. 1, İstanbul, 2002

İZCİ, Rana , “Uluslar Arası Güvenlik ve Çevre”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Derleyen: Faruk SÖNMEZOĞLU, Der Yayınları, İstanbul, 1998

KARABULUT, Bilal, “Uluslararası İlişkilerde Coğrafi Bağlam”, **Jeopolitik**, Eylül 2007

KİRİŞÇİ, Kemal, “Türk Amerika İlişkileri; Belirsizlikten Yakınlaşmaya”, **Avrasya Dosyası**, Yaz 2000, c. 6

KÖNİ, Hasan, “Küresel Pazarların Oluşumu, Stratejik Nedenleri ve Türkiye”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı. 334, Yıl. 111, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ekim 1992

KUT, Şule, “Türkiye’ nin Soğuk Savaş Sonrası dış Politikasının Ana Hatları”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Büke Yayınları, İstanbul 2000

KÜLEBİ, Ali, “Geleceğin Savaşları”, **Cumhuriyet, Strateji**, 22 Kasım 2004

KÜLEBİ, Ali, “Kitle İmha Silahları ve Dünya Ülkeleri”, **Cumhuriyet, Strateji**, 15 Kasım 2004

KÜLEBİ, Ali, “Türkiye’ nin Askeri Stratejisi, Gücü ve Geleceği”, **Cumhuriyet, Strateji**, 26 Temmuz 2004

KÜLEBİ, Ali, “Ulusal Savunma Sanayi, Harcamaları, Projeleri ve Geleceği”, **Cumhuriyet, Strateji**, 21 Şubat 2005

KÜLEBİ, Ali, “21. Yüzyılda Nükleer Silahlanma”, **Cumhuriyet, Strateji**, 14 Şubat 2005

LESSER, “Türk İç Yapısındaki Değişmeler ve Bunların Dış Politikaya Etkileri”, **Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru, ASAM**, Derleyen: Zalmay KHALİLZAD, O Ian LESSER, Stephen F. LARRABEE, Çev: Işık KUŞÇU, Ankara, 2001

LESSER, O. Ian., “Değişmekte Olan Türkiye’ de Batı’ nın Çıkarları”, **Türk Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru, ASAM**, Derleyen: Zalmay KHALİLZAD, O Ian LESSER, Stephen F. LARRABEE, Çev: Işık KUŞÇU, Ankara, 2001

MANİSALI, Erol, “Ulusalçılık ve Uluslararası İlişkiler”, **Jeopolitik Dergisi**, Mart 2007

MÜTERCİMLER, Erol “Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler”, **M5 Savunma ve Strateji Dergisi**, Mayıs 2001

NAS, Çiğdem, “Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye’ nin Durumu”, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Derleyen: Faruk SÖNMEZOĞLU, , Ankara, Bağlam Yayınları, 1996

ONAY, Yaşar, “Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğe Yansıması ve Tehdit Farklılaşması”, **Jeopolitik**, Sayı. 3, İstanbul 2002

ORAN, Baskın, “Türk Dış Politikasının Kurumsal Çerçevesi”, **Türk Dış Politikası**, Cilt I, Editör: Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ÖZCAN, Gencer, “Doksanlarda Türkiye’ nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Buke Yayınları, İstanbul 2000

ÖZCAN, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’ nin Değişen Güvenlik Ortamı”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Buke Yayınları, İstanbul 2000,

ÖZDİKER, Cengiz, Türkiye’ nin Jeoekonomisi ve Ülkesel Pazarlama”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı. 361, Yıl. 118, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz, 1999

ÖZKAN, İ. Reşat, “Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Gerçeği”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı. 33, Ankara, Mart-Nisan, 1995

ÖZNAL, Erdoğan, “Türkiye’ nin Stratejik Önem ve Öncelikleri Üzerine Düşünceler”, **T.S.K. Dergisi**, Sayı. 334, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ekim 1994

SANFORD, Melvin J., “Temel Strateji Esasları”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, 1972, sayı. 33

SEZGİN, Mahmut Niyazi, “Küresel Güç Mücadeleleri, Türk Dış Politikası ve Irak Krizi”, **2023 Dergisi**, Sayı: 21, Ankara, 15 Ocak 2003

SÖKMEN, Selçuk, “Mahan’ a Göre Deniz Gücü”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Nisan, 1980

ÜLMAN, Burak, “Türkiye’ nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Buke Yayınları, İstanbul 2000

TANSİ, Deniz , “A.B.D. Siyasaları: Türkiye’ nin Ulusal Güvenlik Sorunu”, **Jeopolitik Dergisi**, Kasım 2007

TİMUR, Necdet, “Ulusal Güvenlik”, **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’ nin Güvenliği**, Derleyen: Gamze Güngörmüş KONA, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2005

TÜRKEŞ, Mustafa, “21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Büke Yayınları, İstanbul 2000

İLHAN, Selçuk, “Jeopolitik Gelişmeler”, **Jeopolitik**, Sayı. 1, İstanbul, 2002

İNAN, Kamran, “Yeni Dünya Düzeni İçinde Türkiye ve Oluşan Yeni Dengeler”, **Değişen Dünyada Türkiye ve Türk Dünyası Sempozyumu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993

USLUER, Yılmaz, “Avrupa’ daki Gelişmelere Göre Türkiye’ nin Stratejik Önemi”, **M5 Dergisi**, sayı. 5, 1990

UZGEL, İlhan, “A.B.D. ve NATO’ yla ilişkiler (1999–2001)”, Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ÜLMAN, Burak, “Türkiye’ nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, **En Uzun On Yıl**, Derleyen: Gencer ÖZCAN-Şule KUT, Büke Yayınları, İstanbul 2000

YILMAZ, Sait, “A.B.D. ile Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ocak 2002, Sıra. 371

YILMAZ, Sait, “Modern Orduların Yeniden Yapılanma Faaliyetleri Işığında T.S.K.’ lerin XXI. Yüzyıla Yönelik Konsept ve Kuvvet Yapısı Nasıl olmalıdır?”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı. 358, Ankara, 1998, s. 52

Gazeteler

Akşam, “Komitelere Siz de Katılın”, Ankara, 17.07.2003

Akşam, 26.07.2003, “Küresel Köyün Çobanı A.B.D.”, Nuray BAŞARAN

Hürriyet, 16 Mayıs 2001

Radikal Gazetesi, 26 Şubat 2004, Ahmet DAVUTOĞLU, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”

Resmi Gazete, T. 9.11.1982, Sayı. 17863 (Mükerrer)

Resmi Gazete, T.7.5.1983, Sayı. 18040

Resmi Gazete, T.3.11.1983, Sayı. 18210

Resmi Gazete, T. 8.11.1983, Sayı. 18215

Resmi Gazete, T. 11.11.1983, S. 18218

Resmi Gazete, T. 14.11.1983, Sayı. 18221 (2. Mükerrer)

Sözlük ve Ansiklopediler

Büyük Larousse, Cilt. 1-24, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1991

Türkçe Sözlük, Ali PÜSKÜLLÜOĞLU, Y.K.Y., İstanbul, Ekim 1995

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 1996

Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye' ye Etkileri, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2001

Beyaz Kitap, Savunma 1998, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998

BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, BM Enformasyon Merkezi, Ankara, Aralık, 1997

B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, md. 25

BÜYKANIT, Yaşar, Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Açılış Konuşması, **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları**, Ankara, 2003

CAŞİN, M. Hakkı, **“Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma”**, Doktora Tezi, İstanbul 1993

Devletin Kavram ve Kapsamı, M.G. K. Genel Sekreterliği Yay, Ankara,1990

Geçmişte ve 21. Yüzyılda Savaşlar ve Stratejiler, Harp Akademileri Komutanlığı, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2002

Genel Kurmay Başkanlığı, **Genel Savunma Konuları Brifingi**, Ankara, 2001

“Soğuk Savaş Döneminde Türkiye' nin Uluslararası İlişkilerinin Dinamiği”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı. 373, Yıl. 121, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, Temmuz, 1992

Milli güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, Harp Akademileri Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1996

İstihbarat Desteğinin Milli Güvenliğin Şekillenmesindeki Rolü, Milli Güvenlik Akademisi, Ankara, 2003

Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, İstanbul 29–30 Mayıs 2003 Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Devletin Kavram ve Kapsamı, Ankara 1990

Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1994

Milli Güvenlik Siyaseti ve Milli Güvenlik Planlama Süreci, Milli Güvenlik Akademisi: Milli Güvenlik Kavramları, , 2001, Ankara

NATO El Kitabı, 1998

NATO, NATO' yu Etkileyen Uluslar arası Kuruluşlar, NATO Yayınları, İzmir, 1999

Strateji Üzerine Bilgiler, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1976, s. The Washington Institu For Near Policy: “Türkiye’ nin Yeni Dünyası-Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri”, Der: Alan MAKOVSKY-Sabri SARI, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002

Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri Raporu Özeti, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın no. D.P.T. 2410-Ö.K. 471

6/1645 Sayılı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği, 3/a maddesi

<http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/avrupaguv.htm>, 2004

<http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/genel%20konular/savunmapolitikasi.htm>, 2006